

استان شناسی خوزستان

کروه تالیف:

فرهاد شتری، هاشم شریفی فرد، دکتر مهران شبانکاری، علی کیماوسی، اکبر هاشمی فرد، عزیز گل افشان، نسرين دويشي

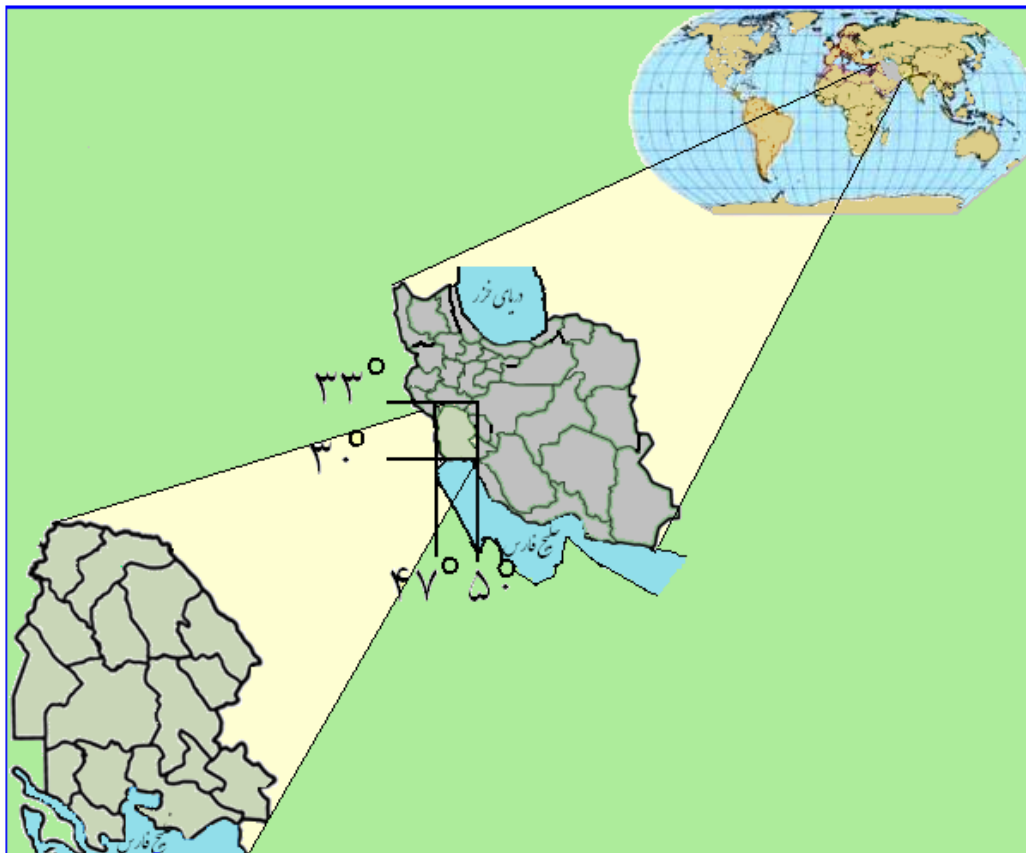
فصل اول

جغرافیای طبیعی استان خوزستان

موقعیت نسبی و وسعت

خوزستان با مساحت ۶۴۰۰۰ کیلومتر مربع وسیع ترین استان در نیمه ی غربی کشور محسوب می شود . این استان ۴ درصد مساحت کشورمان را در بر می گیرد . موقعیت ویژه ی آن در یکی از حساس ترین نقاط جنوب غرب کشور و مجاورت با کشور های خلیج فارس جایگاه منحصر به فردی به آن بخشیده است .

این استان از غرب با کشور عراق هم مرز است. استان های بوشهر در جنوب شرق ، کهگیلویه وبویر احمد و چهار محال وبختیاری در شرق لرستان و ایلام در شمال آن قرار دارند. همجواری با این استان ها تاثیر زیادی در پیوند میان اقوام وخصوصیات فرهنگی وتاریخی آنها داشته است. خوزستان مانند استان های گیلان،گلستان وسیستان وبلوچستان دارای مرز آبی و هم خشکی می باشد .

شکل ۱-۱ موقعیت استان در کشور

با توجه به قرارگیری استان در نیمه ی جنوبی ایران و فاصله ی کم آن از مدار ۲۳ درجه (راس السرطان) ، بطورنسبی از آب وهوای گرمی برخوردار است.ضمن آنکه بخش هایی از شمال وشمال شرقی که در ارتفاع بالاتری قرارگرفته است، از آب وهوای معتدل تری برخوردار است.

در مجموع می توان گفت، موقعیت جغرافیایی در وضعیت آب وهوایی ، شکل ونوع سکونتگاه های انسانی ، وضعیت خطوط ارتباطی ، اوضاع اقتصادی ، وتحولات تاریخی استان نقش موثری داشته است.

شکل ۱-۲ موقعیت استان در تصویر ماهواره ای شمال خلیج فارس

فعالیت

آیا موقعیت جغرافیایی استان در روند توسعه یافتگی آن نقش داشته است؟ بحث کنید.

درس دوم

ناهمواریه‌های استان و چگونگی شکل‌گیری آن‌ها

زمین‌شناسی

بر اساس شواهد زمین‌شناسی، خوزستان در دوره‌ی کرتاسه به صورت بخشی از بزرگ‌ناودیس زاگرس از سایر مناطق ایران جدا شد و به شکل حوضه فرورفته‌ای که دانه‌ها در حال نشست بود، در آمد. حدود ۶۰ میلیون سال قبل این بزرگ‌ناودیس بخشی از دریای بزرگ تتیس بوده است.

شکل ۱-۳ چین‌خوردگی اطراف لالی

این دریا دنباله‌ی دریای مدیترانه کنونی بوده که تا شمال هندوستان و بنگالاش ادامه داشته است. با حرکت صفحه‌ی عربستان به طرف ایران از یک سو و ثبات نسبی صفحه‌ی اوراسیا از سوی دیگر، به شکلی تدریجی رسوبات کف این دریا شروع به چین‌خوردگی نموده است. نتیجه‌ی این چین‌خوردگی پیدایش کوه‌های البرز در شمال و زاگرس در جنوب ایران و دو تکه شدن دریای تتیس در ۲۰ میلیون سال قبل بود. قسمت‌های شمالی تا شرق استان در نتیجه‌ی این فعالیت‌های کوه‌زایی به صورت مجموعه‌ای کوهستانی و چین‌خورده متشکل از تاق‌نیمه‌ها ناودیسها در آمده است.

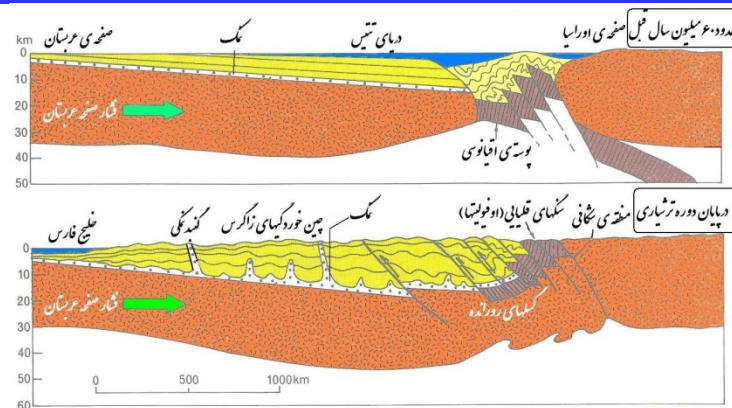
حدود ۵/۵ میلیون سال قبل تکه‌ی شمالی تتیس شامل دریای سیاه‌خزر و آرال به طور کامل از دریای اصلی جدا گردید. در حدود ۴ میلیون سال قبل خلیج فارس کنونی شکل گرفت. در این زمان جلگه خوزستان به علاوه‌ی جلگه‌ی بین‌النهرین جزئی از خلیج فارس بوده است. از این زمان به بعد در اثر ته‌نشینی تدریجی ابرفت‌های رودخانه‌ای در بخش شمالی آن جلگه‌های منکوره شکل گرفتند. بخشی از این رسوبات مربوط به اواخر دوره‌ی ترشیاری است که هم‌زمان با چین‌خوردگی زمین در این مناطق بالا آمده‌اند. رسوبات کنگلومرایی و ماسه‌سنگی حاشیه‌ی جلگه‌ی خوزستان، از جمله‌ی این رسوبات هستند که کاملاً فشرده و سنگ شده هستند.

شکل ۱-۴ چین‌خوردگی در مسیر جاده قلعه تل-مال آقا

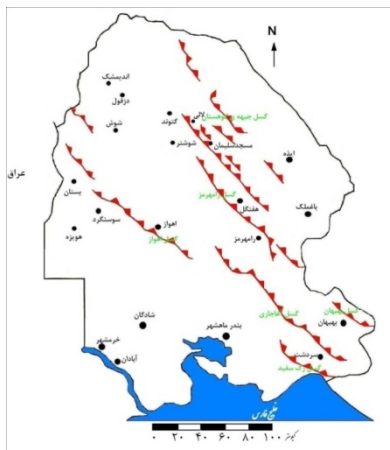
آیا می‌دانید ✓

گنبد‌های نمکی مشابه شکل ۱-۵ که به سطح زمین نمی‌رسند باعث چین‌خوردگی لایه‌های رسوبی بالای خود می‌شوند. در نتیجه، سازندهای بالای این گنبد‌ها از موقعیت مناسبی برای به دام انداختن منابع نفتی وگازی دارند. این حفره‌ها گاهی اوقات به صورت منفرد باعث تشکیل مخازن نفت وگاز می‌شود. این گنبد‌ها اطلاعات زمین‌شناسی خوبی را جهت فعالیت‌های اکتشافی نفت وگاز فراهم می‌کند. برخی از مخازن نفت وگاز حوضه‌ی خلیج فارس با توجه به حرکت نمک به طرف بالا به وجود آمده‌اند.

شکل ۱-۵ حرکت صفحه‌ی عربستان به طرف ایران و تشکیل چین‌خوردگی‌های زاگرس

همزمان با چین خوردگیها، شکستگی هایی در لایه های زمین به خصوص در نیمه ی شرقی استان رخ داده است . در حال حاضر به طور متناوب فعالیت مجدد این گسل ها موجب بروز زمین لرزه هایی در استان می شود. گسل های استان عمدتاً در پی سنگ پرکامبرین ایجاد شده اند و مربوط به دوره ی ترشیاری و کواترنری می باشند. عمق کانون زلزله های استان بین ۲۰ تا ۳۰ کیلومتری پوسته ی زمین است. گسل های اصلی استان با جهت شمال غربی - جنوب شرقی در قسمت کوهستانی استان قرار دارند.

شکل ۱-۶ گسل های استان

فعالیت

۱- با توجه به شکل ۱-۶ طول ترین خط گسل را مشخص نمایید.

۲- چرا گسل های استان جهت شمال غربی- جنوب شرقی دارند؟

۳- چه شهرهایی از استان در معرض خطر زلزله قرار دارند؟

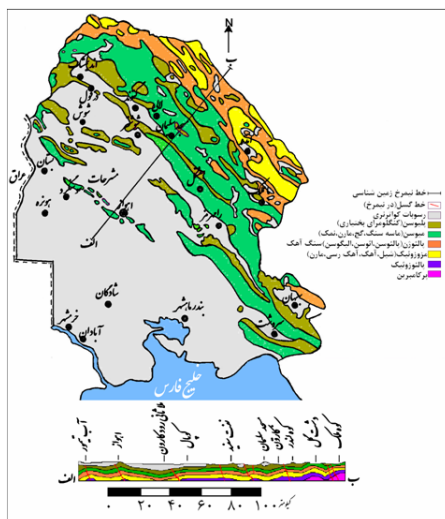
جنس سنگهای تشکیل دهنده ی کوه های استان بیشتر از نوع سنگ آهک ، ماسه سنگ ، مارن ، کنگومرا و سنگ گچ است.بخش عمده ی جلگه ی خوزستان نتیجه ی رسوبگذاری رودهای کارون ،کرخه ،جراحی ،دز و زهره (هندیجان) است که در دوره ی کواترنری، بر اثر فرایند فرسایش به وسیله ی این رودها به وجود آمده اند.

زمینهای مناطق هموار استان بیشتر از جنس رسوبات فرسایش یافته ی زاگرس است . در محدوده ای از جلگه ی خوزستان رسوبت بادی (تپه های ماسه ای)بخشی از جلگه را به خود اختصاص داده است. در حاشیه ی ساحلی خلیج فارس زمین ها در نتیجه ی جزر و مد به صورت نمک زار درآمده است ودر آن بقایای صدف ها نیز وجود دارد.

رود ها علاوه بر ایجاد تغییر شکل در نا همواری های موجود ، موجب عقب نشینی دریا و گسترش خشکی نیز می شوند . بر اساس پژوهش های انجام شده سالانه حدود ۵۴ متر مربع از کرانه ی شمالی خلیج فارس که در مجاورت خاک خوزستان و کشور عراق قرار دارد ، در آب پیشروی می کند .

فعالیت

۱-با توجه به رسوبات موجود در خوزستان چه صناعی را می توان در این استان توسعه داد؟

شکل ۱-۷ نیمرخ زمین شناسی استان

ناهمواری های استان

الف- بخش کوهستانی : حدود ۴۰٪ وسعت خوزستان کوهستانی است . کوه های استان بخشی از چین خوردگی های زاگرس است که سراسر قسمت های شمال تا شرق استان را در بر می گیرد و حدود ۳۰۰ کیلومتر طول دارد .. شهرهای شمالی و شرقی استان در این محدوده واقع شده اند . مهمترین کوههای استان کینو، منگشت، مقلارون و منار می باشند که در این میان کینو با ارتفاع ۳۷۴۳ بلند ترین آن می باشد .

شکل ۸-۱ کوههای شمال شرقی استان

با توجه به شیب عمومی ناهمواری ها جهت جریان رودها از گذشته به سمت خوزستان بوده است. این رودها سبب بریدگی های بسیار عمیق در طاقدیس ها و پیدایش دره های ژرفی در کوههای مجاور جلگه ی خوزستان گردیده است . هر چه از بخش کوهستانی به طرف جنوب و غرب استان پیش برویم از ارتفاع کوهها کاسته می شود. چنانکه در منطقه ی جلگه ای به زمین های هموار تبدیل می شود.. تقریباً در این قسمت به استثنای تپه های مشرحات (در نزدیکی اهواز)، میشداغ و الله اکبر (در نزدیکی بستان) نقطه ی مرتفع دیگری دیده نمی شود .

ب- سرزمین های پست و هموار : حدود ۶۰ درصد مساحت استان را سرزمین های پست و هموار تشکیل می دهد . این سر زمین ها خود به دو بخش تقسیم می شوند :

۱- **دشت ها :** دشت های استان بر اثر تجمع آبرفت ها به وجود آمده اند. این آبرفت ها در اثر فرسایش ارتفاعات ، عموماً در چاله های ناودیسسی انباشته شده اند . دشت ها در مقایسه با بخش کوهستانی و جلگه ای وسعت بسیار کمی دارند.

بیشتر بدانیم: شهرهای ایذه ، باغملک، لالی ، مسجد سلیمان و بهبهان در دشت واقع شده اند. شهرهای اهواز، آبادان، خرمشهر، دزفول ، شوشتر ، اندیمشک ، ماهشهر، دشت آزادگان، رامهرمز ، رامشیر ، شادگان، شوش و امیدیه در بخش جلگه ای واقع شده اند.

۲- **جلگه ها :** خوزستان به عنوان پهناورترین جلگه ی ایران از کوهپایه های زاگرس شروع و با شیب ملایمی تا سواحل خلیج فارس ادامه دارد

حدود ۹ درصد از مساحت جلگه ی خوزستان را تپه های ماسه ای تشکیل می دهد که عمدتاً" در جهت باد غالب از شمال غرب استان شروع و تا جنوب شرق در اطراف

امیدیه امتداد می یابد. این ماسه زارها در غرب به صورت گسترده و در شرق از رشته های باریک و منفردی تشکیل شده اند..

یکی از مشکلات مناطق جلگه ای استان حرکت ماسه های روان است که، در اثر جابجایی آنها ، مراکز صنعتی ، راهها ، خطوط لوله ، جاه های نفت و اراضی کشاورزی در معرض هجوم آن قرار می گیرند و به تدریج باعث متروکه شدن آنها یا ایجاد اختلال در کارشان می شود.

ناهمواری های خوزستان چه نقشی در زندگی مردم استان دارند؟

انواع فعالیت های انسان تحت تاثیر شرایط محیط طبیعی از جمله ناهمواری ها می باشد . از آنجا که استان از دو بخش کوهستانی و جلگه ای تشکیل می شود اثرات ناهمواری ها را در دو بخش منگور بررسی می کنیم .

مناطق کوهستانی

در این مناطق به علت وجود پاره ای از توان های طبیعی بستر مناسبی برای انجام فعالیت های زیریه وجود آمده است.

- توسعه ی دامداری به دلیل وجود شرایط مناسب آب و هوایی

- جنب گردشگران به علت وجود مناظر طبیعی زیبا

- ایجاد سد به سبب وجود دره های مناسب

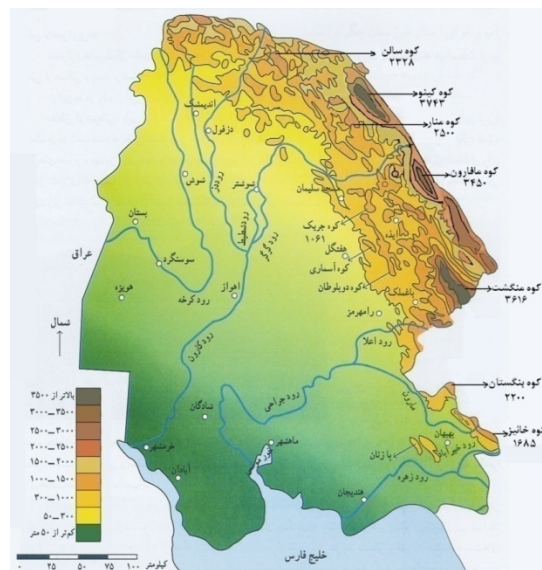
- ایجاد زندگی شهری- روستایی و توسعه کشاورزی بر روی دشت ها و مخروط افکنه ها

اگر چه مناطق کوهستانی از ویژگی های مطلوب فوق برخوردار می باشند با مشکلاتی در زمینه ی حمل و نقل نیز مواجه می باشند .

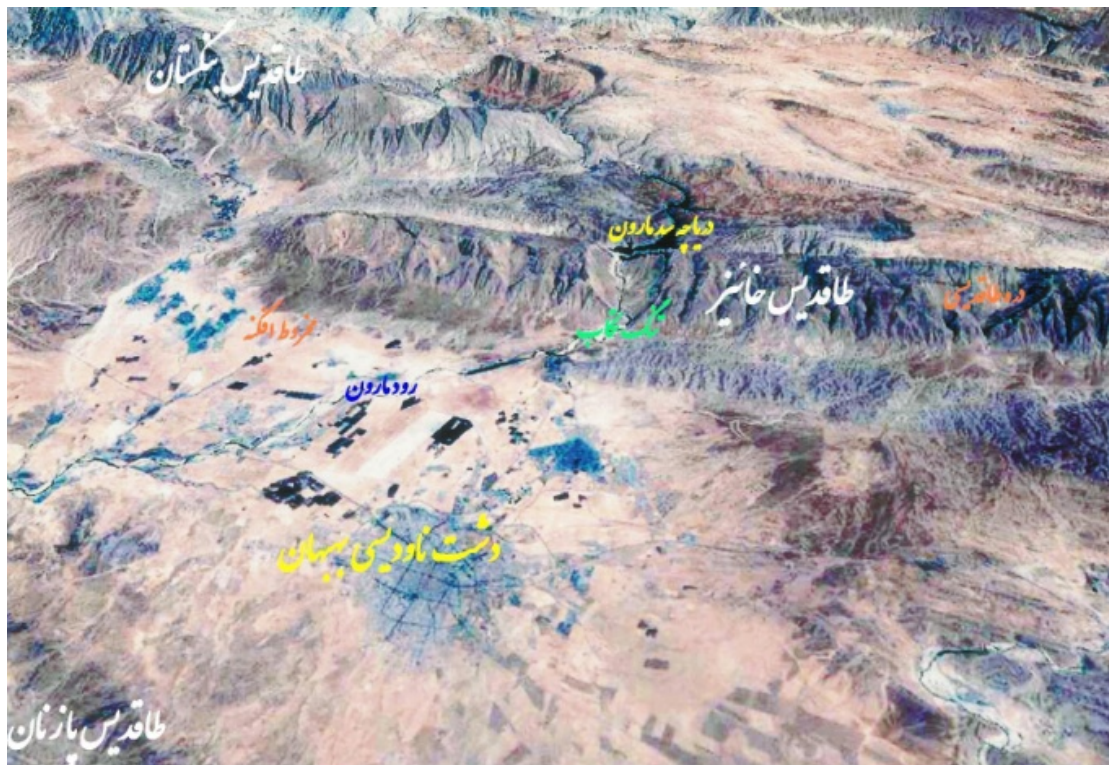
مناطق جلگه ای

اراضی مسطح و جریان آرام رود ها زمینه ی چشمگیر فعالیت های کشاورزی را در این مناطق فراهم نموده است .در شهر های ساحلی استان به دلیل مجاورت با آب های آزاد فعالیت های بازرگانی شکل گرفته است . نمای بالا، شوری آب و خاک

و بالا بودن سطح آب های زیر زمینی در نواحی جنوبی جلگه مشکلاتی را در امر توسعه ی کشاورزی ایجاد می کند

شکل ۹- نقشه ی ناهمواری های استان

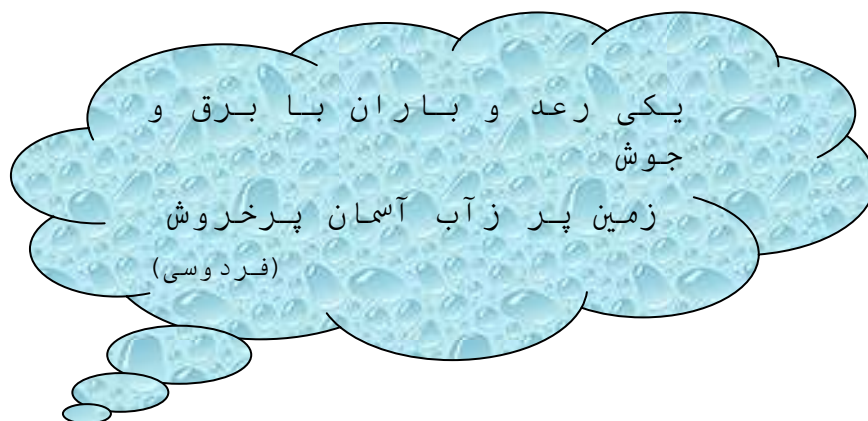
شکل ۱۰- تصویر ماهواره ای از طاقدیس های جنوب شرق استان

شکل ۱۱- ۱ دشت سوسن با تراسهای آبرفتی

شکل ۱۲- ۱ دشت میان کوهی (میداود)

درس سوم آب و هوای استان

محل زندگی شما در کدام منطقه آب و هوایی قرار دارد؟

شکل ۱۳ - ۱ تنوع آب و هوایی استان

عوامل مختلفی در تنوع آب و هوایی استان دخالت دارند که می توان آنها را به دو گروه تقسیم نمود:

(الف)- عوامل درون استانی (محلی)؛ مانند ناهمواری ها، عرض جغرافیایی، پوشش گیاهی مجاورت با پهنه های آبی (خلیج فارس، تالاب هورالعظیم، تالاب شادگان و دریاچهی سدها).

(ب)- عوامل برون استانی (جهانی)؛ مانند: پرفشار جنب حاره، توده های هوا و پدیده های آب و هوایی در دیگر نقاط جهان

از میان عوامل یاد شده، سه عامل ناهمواری، توده های هوا و پهنه های آبی، نقش عمده ای در شکل گیری و تغییرات آب و هوایی استان ایفا می کنند.

ناهمواری

اختلاف ارتفاع در استان از صفر متر در سواحل خلیج فارس تا ۳۷۰۰ در ارتفاعات زاگرس متغیر است که این امر سبب تنوع مکانی دما و بارش شده است. مناطق شمالی و شرقی استان بیشترین بارش و کمترین دما را دارا می باشند در حالی که در نواحی جنوبی و غربی حداقل بارش و حداکثر دما را دارا می باشند.

مجاورت با آبها

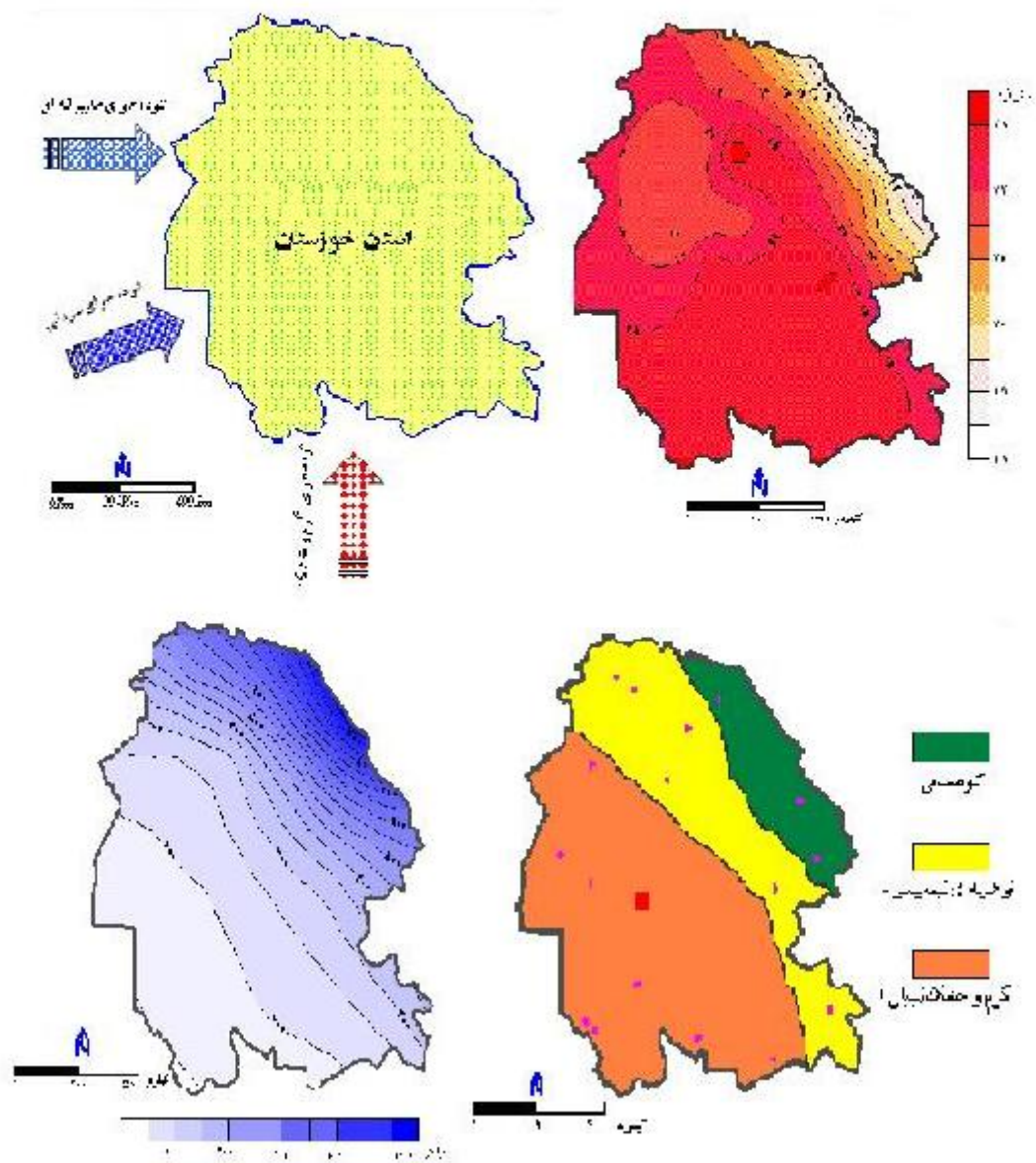
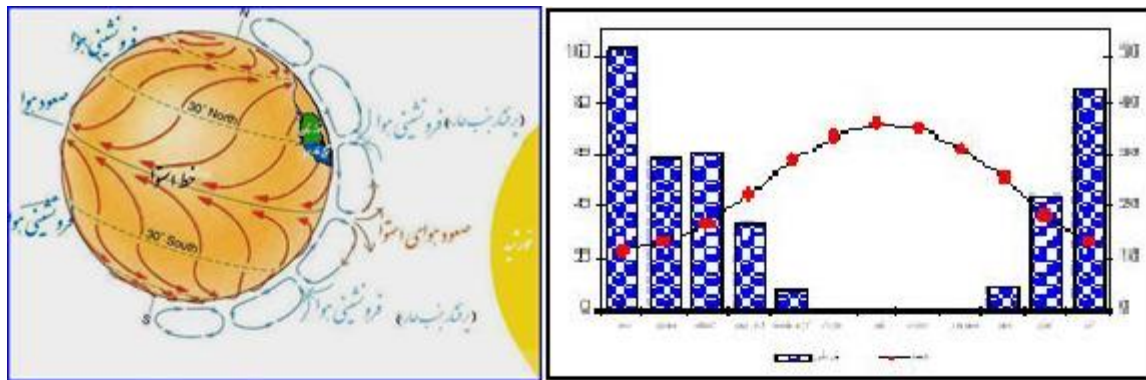
رطوبت خلیج فارس به دلیل وجود زمین های هموار در استان تا عمق خشکی نفوذ می کند. این رطوبت مانع از کاهش دما در زمستان و افزایش بیش از حد آن در تابستان می گردد. این رطوبت در تابستان زمینه ایجاد هوای شرجی را فراهم می آورد.

توده های هوا

خوزستان به جهت قرار گیری در میان ارتفاعات زاگرس، بیابان عربستان و نیز موقعیتش در منطقه کمربند جنب حاره، در طول سال تحت تأثیر توده های هوای مختلفی قرار می گیرد که با ورود به استان، موجب تغییرات آب و هوایی می شوند.

جدول ۱- ۱ توده های هوای موثر بر آب و هوای استان

نام توده هوا	زمان نفوذ	سمت نفوذ	اثرات آب و هوایی
توده هوای مرطوب غربی	زمستان	غرب	برف و باران
توده هوای خشک	تابستان	جنوب- جنوب غربی	هوای گرم و خشک
توده هوای سودانی	زمستان	جنوب- جنوب غربی	برف و باران

شکل ۱۸- ۱ نمودار بارندگی و دمای ایذه شکل ۱۵- ۱ تأثیر پرفشار جنب بر آب و هوای استان
 شکل ۱۶- ۱ نقشه میانگین هم دمای سالانه استان شکل ۱۴- ۱ مسیر ورود توده های هوا به استان
 شکل ۲۰- ۱ مناطق آب و هوایی استان شکل ۱۷- ۱ نقشه ی هم بارش سالانه استان

بیشتر بدانیم

در منطقه استوایی به علت تابش عمودی خورشید و در نتیجه بالابودن دما، هوای گرم منطقه استوایی به بالا صعود می کند و در بالا سرد شده و موجب بارش فراوان در منطقه استوایی می شود اما پس از این که رطوبت خود را از دست داد در حوالی مدار ۲۳/۵ تا ۳۰ درجه فرود می آید و بر اثر فرونشست هوا دوباره گرم می شود، در نتیجه، یک کمربند یا ناحیه پرفشار بوجود می آورد. این کمربند پرفشار، در دوره گرم سال از صعود هوای مرطوب خلیج فارس، تشکیل ابر و ایجاد بارندگی جلوگیری می کند. به همین دلیل، بخار آب حاصله به صورت هوای شرجی ظاهر می شود.

دما و بارش

با توجه به نقشه همدمای استان مشخص می شود که تفاوت دما بین غرب و شرق استان ۷ درجه سانتیگراد و بین شمال و جنوب استان ۳ درجه سانتیگراد است. گرم ترین نقاط استان در جنوب و جنوب غرب است و سردترین نقاط در مناطق کوهستانی قرار دارند.

فعالیت**علل تفاوت دما در مناطق مختلف استان چیست؟**

مقدار بارش در استان از جنوب به شمال و از غرب به شرق افزایش می یابد. میانگین بارش سالانه استان از ۱۵۰ میلیمتر در جنوب غربی تا ۱۰۰۰ میلیمتر در شمال شرقی متغیر است.

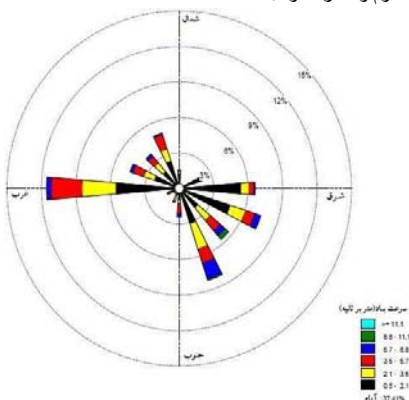
فعالیت**۱- چرا جهت خطوط هم بارش در نقشه شمال غربی- جنوب شرقی است؟****۲- با توجه به نقشه بالا کدام مناطق استان برای کشت دیم مناسب تر است؟**

یکی از عناصر آب و هوایی استان باد است. بیشتر بادهای استان از سمت غرب و شمال غربی می وزند.

بادهای غالب استان به دو دسته تقسیم می شوند .

الف) بادهای منظم و فصلی: بادهایی که در اثر تغییرات فشار هوا در فصول مختلف سال به وجود می آیند.

ب) بادهای محلی: از مهمترین بادهای محلی استان می توان به باد شمال، شرجی، سموم و اشاره نمود .

شکل ۱۹ - ۱ گلیاد ایستگاه هواشناسی اهواز

بیشتر بدانیم

یکی دیگر از عناصر بسیار مهم آب و هوایی استان وجود ساعات آفتابی زیاد است به گونه ای که در بیشتر مناطق استان متوسط سالانه ساعات آفتابی به بیش از ۳۰۰۰ ساعت می رسد. این شرایط، توانمندی بسیاری جهت استفاده از انرژی خورشیدی ایجاد کرده است که می تواند جایگزین سوخت های فسیلی باشد.

مناطق آب و هوایی استان

شمال شرق استان تحت تأثیر آب و هوای کوهستانی قرار دارد و دارای زمستان نسبتاً سرد، پربارش و تابستان معتدل است. بخش کوهپایه ای استان دارای آب و هوای نیمه خشک است به غیر از بخشهای کوهستانی، سایر مناطق استان در جنوب و غرب تحت تأثیر آب و هوای گرم و خشک قرار دارد. در این مناطق به دلیل ارتفاع کم، دمای هوا و میزان تبخیر افزایش می یابد اما مقدار بارش کمتر می شود. زمستان کوتاه و معتدل و تابستان بسیار گرم و طولانی از ویژگیهای این نوع آب و هوا است.

فعالیت

با توجه به شکل ۲۰-۱ برای هر کدام از مناطق آب و هوایی يك شهر نام ببرید.

در دهه های اخیر تغییرات چشمگیری در آب و هوای مناطق مختلف جهان از جمله استان ما در حال شکل گیری است.

منابع طبیعی بستر توسعه است

منابع طبیعی بخشی از نعمت های خدادادی است که در اختیار بشر قرار دارد و حفاظت از آن وظیفه همه ی ما است . امروزه به طبیعت و زیست بوم تنها به عنوان یک پدیده مادی نگریسته نمی شود بلکه طبیعت جزئی از زندگی انسان است.

۱- منابع آب استان

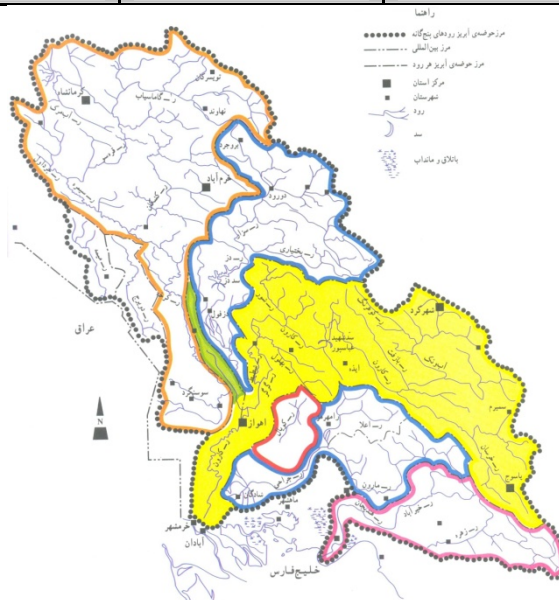
خوزستان با حجم ورودی بیش از ۳۳ میلیارد متر مکعب آب در سال و دارا بودن ۳ میلیارد متر مکعب آب ذخیره شده در سفره های آب زیر زمینی، از موقعیت ممتازی در کشور برخوردار می باشد. خوزستان با ۴ درصد از مساحت کشور، بیش از یک سوم از آب های سطحی کشور را در خود جای داده است .

الف) آب های سطحی

آب های سطحی خوزستان بیشتر از استان های مجاور سرچشمه می گیرد . و پس از عبور از مناطق جلگه ای استان به تالاب ها یا خلیج فارس می ریزند. در این میان رودخانه کارون بیشترین دبی و طول را به خود اختصاص داده است.

جدول ۱-۲ مشخصات رودهای استان (برای مطالعه)

نام رودخانه	طول رودخانه در استان (کیلومتر)	حداکثر دبی (m ³ /s)	سرچشمه	مصب رود
کارون	۷۱۱	۶۷۰۴	پاسوج- بروجن- شهرکرد	خلیج فارس
دز	۲۸۵	۳۸۹۳	بروجرد- دورود- الیگودرز	کارون
کرخه	۳۵۵	۵۲۲۲	ملایر- کرمانشاه- خرم آباد	هورالعظیم
مارون (جراحی)	۳۰۰	۵۳۶۰	قلعه ویس- لنده- ابدنک	تالاب شادگان
زهره (هندیجان)	۲۷۰	۲۹۰۸	اردکان- باشت- دهدشت	خلیج فارس

شکل ۲۲- ۱ حوضه های آبریز رودهای استان

بیشتر بدانیم

کارون، بزرگترین و پرآبترین رود ایران از زرد کوه بختیاری و دنا سرچشمه می گیرد. این رودخانه پس از عبور از دره های تنگ و عمیق زاگرس، از درون شهرهای گتوند، شوشتر و اهواز عبور می کند. کارون در شمال خرمشهر به شاخه های بهمنشیر و حفار تقسیم شده و پس از گذشتن از جزیره آبادان، در تلاقی با رودخانه مرزی اروند رود وارد خلیج فارس می شود.

ب) آب های زیر زمینی
وجود آب های سطحی فراوان و سهولت دسترسی به آنها، باعث شده تا آب های زیر زمینی کمتر مورد استفاده قرار گیرد. مهمترین منبع تأمین آب های زیر زمینی در نواحی کوهستانی و کوهپایه ای استان، برف و باران است در حالی که در مناطق جلگه ای، تغذیه آب های زیر زمینی توسط رودها انجام می گیرد.

فعالیت

کیفیت آب های زیر زمینی مناطق شمالی و جنوبی استان را باهم مقایسه کنید
مشکلاتی که منابع آب استان با آن مواجه است عبارتند از :

- خشکسالی
- انتقال آب از سرشاخه های رودها
- نوسان شدید آبدهی رودها در فصول مختلف سال

✓ **آیا می دانید: سرانه ی مصرف آب هر ایرانی حدود دو برابر استاندارد جهانی است.**

۲- خاک

خاکهای استان به طور عمده از رسوبات آبرفتی دوره کواترنری تشکیل شده اند که در نتیجه فرسایش کوه های زاگرس و حمل مواد توسط رودها به وجود آمده اند. از شمال به جنوب استان به دلیل بالا بودن سطح آب های زیر زمینی میزان شوری خاک افزایش می یابد.

۳- جنگل ها و مراتع

در استان به دلیل شرایط محیطی متنوع پوشش گیاهی گوناگونی بوجود آمده است. در مناطق با مقدار بارش بیش از ۵۰۰ میلیمتر جنگل طبیعی به وجود آمده است. جنگل های طبیعی بیشتر در بخش های شمالی و شمال شرقی استان دیده می شوند. بطور کلی جنگل های استان جزء جامعه ی جنگلی مناطق خشک و نیمه خشک زاگرس می باشد و با درختانی از نوع بلوط، بادام، گردو، بنه و....، حدود ۱۳ درصد از مساحت استان را در بر می گیرد.

شکل ۲۴- ۱ تولید انواع نهال شکل ۲۳- ۱ جامعه ی جنگلی بلوط در منطقه شیمبار (اندیکا)

شکل ۲۹- ۱ تالاب میانگران – ایذه شکل ۲۵- ۱ مراتع غنی استان در منطقه کرابی

جنگل‌های دست‌کاشت در بخش‌هایی از شهرستان‌های شوش، اهواز، دشت آزادگان، ماهشهر، امیدیه، هندیجان و ایجاد شده‌اند. گونه‌های غالب گیاهی این جنگل‌ها تاغ، گز و اوکالیپتوس است. مهمترین اهداف جنگل‌کاری در استان عبارتند از:

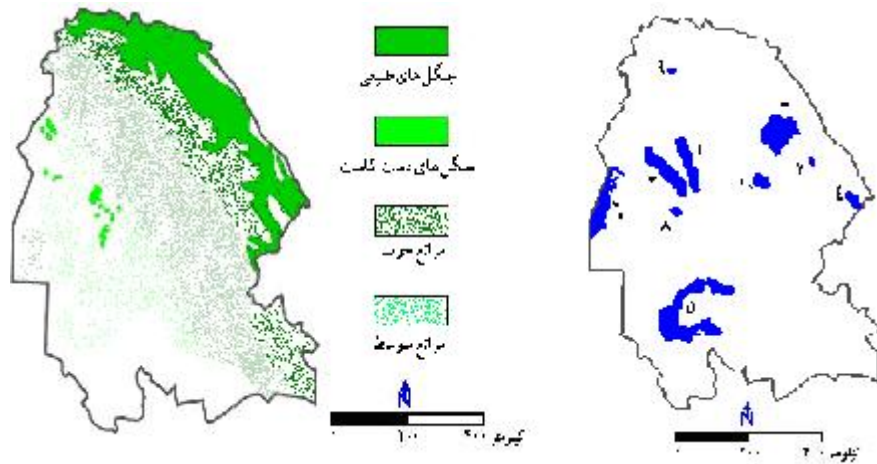
- تثبیت شنهای روان
- تعدیل آب و هوا
- حفاظت از خاک
- کنترل گرد و غبار

مراعات استان را بر اساس میزان تولید علوفه‌ی خشک در طول یک سال به سه گروه خوب، متوسط و ضعیف تقسیم‌بندی می‌کنند. بیشتر مساحت مراتع استان را مراتع ضعیف تا متوسط و فقط ۲۰۰ هزار هکتار آن را مراتع خوب تشکیل می‌دهد.

با توجه به نقشه جنگل‌ها و مراتع می‌توان گفت بین میزان بارش منطقه و کیفیت مراتع رابطه‌ی مستقیم وجود دارد؛ به گونه‌ای که بهترین مراتع در نواحی پربارش استان قرار دارند و هرچه به سمت نواحی خشک پیش برویم، از کیفیت مراتع کاسته می‌شود.

مهمترین عوامل تخریب مراتع استان

- عدم تعادل بین تعداد دام و ظرفیت مراتع
- تخریب مراتع بدلیل فعالیت‌های انسانی

شکل ۲۷- ۱ مناطق حفاظت‌شده‌ی استان شکل ۲۶- ۱ پراکنندگی جنگل‌ها و مراتع استان

۴- زیست‌بوم‌های حفاظت‌شده‌ی استان

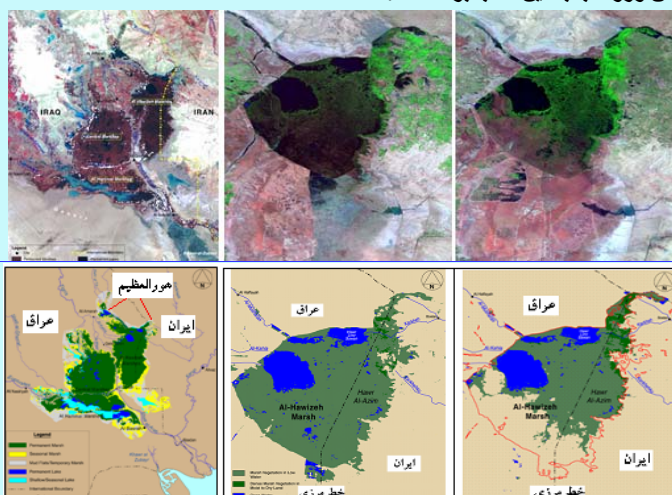
با نگاهی دقیق به محیط طبیعی استان می‌بینیم که زیست‌بوم‌های متنوعی در آن وجود دارد.

جدول ۳-۱ مناطق حفاظت‌شده‌ی استان (برای مطالعه)

ردیف	نام منطقه	مساحت	موقعیت	جاده دسترسی
۱	منطقه حفاظت‌شده و پناهگاه حیات وحش دز	۱۷۵۳۳ هکتار	از سردارآباد دزفول شروع و در امتداد رودخانه دز به طرف جنوب عناقچه نزدیک اهواز امتداد دارد	جاده دسترسی (شرکت کشت و صنعت کارون) ۲۰ کیلومتری شرق جاده ترانزیتی اهواز- شوش
۲	منطقه حفاظت‌شده و پناهگاه حیات وحش کرخه	۱۳۹۹۵ هکتار	در دو سوی رودخانه کرخه در شمال غربی شوش شروع شده و تا روستای حلاف کشیده می‌شود	۵ کیلومتری غرب جاده ترانزیتی اهواز- شوش جاده اهواز- اندیمشک جاده آسفاته اهواز- دزفول در مجاورت رودخانه
۳	منطقه حفاظت‌شده شیمبار	۵۰۰۰۰ هکتار	۸۰ کیلومتری شمال شرقی مسجدسلیمان	جاده مسجدسلیمان- شهرکرد

۴	منطقه حفاظت شده شالو و منگشت	۱۳۰۰۰ هکتار	۲۵ کیلومتری جنوب شرقی ایذه	از نقطه شمال شرقی و جنوب شرقی به کمک بارج های شناور مدیریت سد کارون ۳
۵	تالاب بین المللی و پناهگاه حیات وحش شادگان	۴۰۰۰۰ هکتار	در جنوب جلگه خوزستان حد فاصل شهر های شادگان- آبادان - ماهشهر	اتوبان اهواز - آبادان، جاده آسفالت دارخوین-شادگان- اتوبان اهواز، جاده آسفالت آبادان- بندر امام
۶	تالاب هورالعظیم	۱۲۵۰۰۰	غرب خوزستان- انتهای رودخانه کرخه غرب بستان	راه آسفالته سوسنگرد- بستان- جزایره، راه آسفالته هویزه- رفیع، راه شنی - نظامی پاسگاه های طبر، شط علی و راه آسفالته اهواز - جاده سید خلف به طلائیه
۷	تالاب میانگران	۲۴۴۰ هکتار	۱/۵ کیلومتری شمال شهر ایذه	جاده آسفالته ایذه پیون و جاده آسفالته ایذه
۸	تالاب بامدژ	۴۰۰۰ هکتار	۴۰ کیلومتری شمال غرب اهواز	جاده آسفالته اهواز- اندیمشک و راههای شنی و آسفالت درجه ۲
۹	منطقه چهل پا	۱۵۰۰۰	۱۵ کیلومتری شمال شهر اندیمشک و دزفول	راه آسفالته سد دز و راه آسفالته دزفول به پامنار
۱۰	منطقه شکار ممنوع کرانی	۳۹۰۰۰	۲۵ کیلومتری جنوب شرقی شوشتر و ۳۵ کیلومتری جنوب شهرستان مسجد سلیمان	جاده آسفالته شوشتر به مسجد سلیمان و راه شنی روستایی کرانی

بیشتر بدانیم: در استان به علت شیب کم، در قسمتی از سواحل و نیز در مسیر و انتهای رودها، تالاب های وسیعی به وجود آمده که به آنها «هور» می گویند. بررسی تصاویر ماهواره ای کاهش نسبتاً زیاد (۸۵٪) را در مساحت زمین های هور هویزه نشان می دهد از این تالاب تنها حاشیه شمالی آن باقیمانده است. علت عمده ی آن، کاهش ورود آب به این تالاب بوده است.

۱۹۷۶ سال

۲۰۰۰ سال

۲۰۰۲ سال

شکل ۲۸-۱ روند کاهش مساحت هور هویزه

✓ آیا می دانید

- «در اصل ۵۰ قانون اساسی، حفاظت از محیط زیست یک وظیفه عمومی است»
- تالاب بین المللی شادگان زیستگاه مناسب برای پرندگانی است که در پاییز از شمال اروپا، کانادا و سیبری به این منطقه مهاجرت می کنند.
- تالاب هویزه به عنوان یک زیست بوم با داشتن توان زیستی و آبی بالا، نقش مهمی در حیات اقتصادی و اجتماعی منطقه ایفا می کند

۵- منابع و معادن

الف) نفت و گاز: خوزستان با داشتن ۳۸ میدان بزرگ و کوچک شناخته شده ی نفت از جایگاه مهم و استراتژیک در تولید نفت و گاز کشور برخوردار است.

شکل ۳۰- ۱ موقعیت جغرافیایی میدانهای نفتی-گازی استان

فعالیت

- باتوجه به نقشه‌ی بالا بزرگترین میدان های نفتی استان را نام ببرید.

- کدام میدان های نفتی در نزدیکی محل زندگی شما قرار دارد؟

ب) معادن غیر نفتی: بیشتر مواد معدنی غیر نفتی استان از نوع ساختمانی می باشد. وجود مواد اولیه ی سیمان و بازارهای داخلی- خارجی مناسب قابلیت تبدیل استان را به قطب تولید و صادرات این کالا فراهم نموده است. خوزستان از نظر تولید نمک از آب دریا مقام اول را در کشور دارا می باشد.

شکل ۳۲- ۱ برداشت نمک از آب خلیج فارس

شکل ۳۱- ۱ مواد اولیه جهت تولید سیمان

شکل ۳۳- ۱ بینیم و بیندیشیم

در اثر گسترش فعالیتهای انسانی و مسایل محیطی مشکلات متعددی در استان به وجود آمده است که مهمترین آنها عبارتند از:

۱- آلودگی هوا

الف) گرد و غبار

به دلیل مجاورت با بیابان های عراق و عربستان و وزش باد از این مناطق پدیده ی گرد و غبار و در نتیجه آلودگی هوا در استان رخ می دهد. ذرات بسیار ریز سبک سیلت، رس و ماسه در نواحی بیابانی به دلیل وزن کم، به همراه باد تا مسافت های بسیار طولانی جابجا می شوند به نحوی که در مواردی افزایش میزان آلودگی به چندین برابر حد مجز می رسد و قنرت دید را به کمتر از ۱۰۰ متر می رساند.

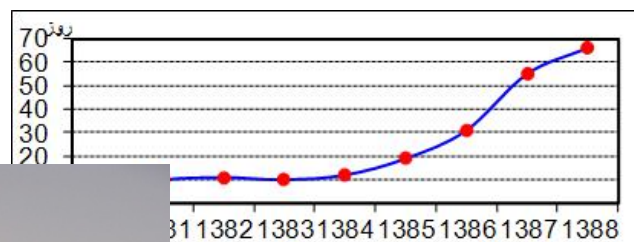

شکل ۳۴- ۱ لحظه ی ورود توده گرد و غبار به استان (تیر ۱۳۸۷)

شکل ۳۵- ۱ ورود گرد و غبار از کشورهای مجاور به استان

این پدیده علاوه بر آن که باعث افزایش وقوع حوادث جاده ای می شود، در چرخه اقتصادی و فعالیتهای اجتماعی نیز اختلال ایجاد می کند.

ب) آلاینده های انسانی: این آلاینده ها شامل صنایع، سوخت واحد های مسکونی و وسایل نقلیه می باشند. بیشتر صنایع استان با مصرف سوخت های فسیلی و عدم استفاده از فیلتر های مناسب، دارای آلودگی های بیش از حد استاندارد می باشند.

شکل ۳۵- ۱ روند افزایش روزهای گرد و غبار در استان

شکل ۳۶ - ۱ آلودگی ناشی از سوختن گازهای خروجی همراه نفت

اهواز با داشتن تأسیسات مختلف نفتی و صنایع سنگین فلزی و تعداد زیاد خودرو یکی از آلوده‌ترین شهرهای ایران است. این شهر بیشترین ذرات معلق در هوا را دارد.

آیا می‌دانید

۲۹ دی ماه روز جهانی هوای پاک است.

شکل ۳۷ - ۱ اهواز در یک روز پاک و آلوده

۲- آلودگی آب

روندخانه‌ها به عنوان مهمترین منبع تأمین کننده آب مصرفی استان تحت تأثیر آلاینده‌های صنعتی، کشاورزی و شهری قرار دارند.

الف) آلاینده‌های شهری: توسعه شهرها و روستاها که خود ناشی از رشد جمعیت است، آلودگی آب‌ها را افزایش می‌دهد. پساب‌های شهری حاوی مواد شیمیایی و میکروبی‌های فراوانی است که می‌توانند باعث آلودگی آب شوند.

شکل ۳۸-۱ ورود فاضلاب شهری به رودخانه‌ی کارون در اهواز

شکل ۳۹-۱ در جهان امروز پسماندها را به عنوان طلای کثیف می‌شناسند

ب- **آلاینده‌های کشاورزی:** انتقال پساب‌های کشاورزی از طریق جریانات سطحی و زیر زمینی به رودخانه‌ها باعث ورود مقدار زیادی مواد شیمیایی به آب‌ها می‌شود. از آن‌جا که مجتمع‌های کشت و صنعت استان بیشتر در حوضه‌ی کارون و دز تمرکز دارند، حجم پساب ورودی و میزان آلودگی این دو رود بالاست.

ج) **آلاینده‌های صنعتی:** آب مورد استفاده در صنایع به انواع ترکیبات شیمیایی، مواد معدنی و فلزات سنگین آلوده می‌شود. تمرکز صنایع در اطراف شهرهای اهواز، آبادان، ماهشهر و باعث شده تا این شهرها بیشترین سهم را در آلودگی آب‌های سطحی داشته باشند.

۳- پسماند (زیاله)

تولید پسماند جزء مهم‌ترین منابع آلودگی محیط زیست در استان محسوب می‌شود که به شدت روی چهره محیط تأثیر می‌گذارد.

پسماندها به پنج گروه تقسیم می‌شوند.

۱- صنعتی: شامل مواد تولید شده در مراکز صنعتی مانند انواع ضایعات، قطعات فرسوده و تجهیزات الکترونیکی

۲- کشاورزی

۳- بیمارستانی: داروها، فیلم و عکس‌های رادیولوژی

۴- ویژه: مانند پسماندهای خطرناک شامل اشیای تیز و برنده، انواع لامپ‌ها، شیشه‌ها و

۵- عادی: شامل پسماندهای خشک مانند انواع پلاستیک، کاغذ، قوطی و بطری و پسماندهای تر مانند انواع باقیمانده مواد غذایی، ضایعات سبزی، میوه‌ها و

✓ **آیا می‌دانید: برخی پسماندها برای تولید کود گیاهی (کمپوست) مورد استفاده قرار می‌گیرد.**

در اهواز روزانه ۱۲۰۰ تن زیاله تولید می‌شود که با احداث راه اندازی کارخانه بازیافت، ۳۰ درصد پسماندهای شهر کاهش پیدا می‌کند. در حال حاضر احداث کارخانه کمپوست و بازیافت در دستور کار شهرداری اهواز قرار گرفته است.

۴- مخاطرات طبیعی است که برخی منشأ آب و هوایی دارند مانند: سیل، خشکسالی، طوفان، صاعقه، تگرگ و یخبندان و بعضی دیگر منشأ درون زمینی دارند مانند: زمین‌لرزه، رانش زمین.

الف) سیل

خوزستان جزء مناطق سیل‌خیز کشور محسوب می‌شود. بر اساس گزارش‌های اداره کل مدیریت بحران استان، طی ۲۰ سال گذشته، بیشترین خسارات ناشی از مخاطرات طبیعی در استان مربوط به آبگرفتگی و سیل بوده است. هر چند در دهه‌های اخیر پدیده‌های عظیم مخزن‌ی بر روی رودهای استان، این مخاطره طبیعی به یک فرصت سزاندگی و توسعه تبدیل شده است؛ اما همچنان سیل برای زمین‌های کشاورزی، تأسیسات صنعتی و سگونتگاه‌های شهری و روستایی مشکلی جدی به شمار می‌رود.

شکل ۴۰ - ۱ اراضی به زیر آب رفته در اثر وقوع سیل

شکل ۴۱ - ۱ تالاب میانگران ایذه در موقع خشکسالی

دلایل عمده وقوع سیل در استان عبارتند از:

- ۱- جاری شدن رودهای پرآب و طولانی در بخش کم شیب و جلگه‌ای استان
- ۲- بالا بودن سطح آبهای زیر زمینی و نفوذ پذیری کم زمین
- ۳- عدم رعایت حریم قانونی رودخانه‌ها
- ۴- ناکارآمد بودن شبکه‌های جمع‌آوری آبهای سطحی و فاضلاب شهری

ب) خشک سالی

خشکسالی در استان، یک واقعت آب و هوایی است که بطور متناوب با شدت و ضعف اتفاق می افتد. بیش ترین خسارت ناشی از خشک سالی در استان، به بخش های کشاورزی و دامداری وارد می شود. کاهش ذخائر آب موجود در تالاب ها و دریاچه ی سدها ، افت شدید آب‌های زیر زمینی و وقوع توفان‌های گرنو غبار از دیگر آثار خشکسالی در استان است.

ج) زمین‌لرزه

بخش عمده‌ی کشور ایران بر روی کمربند لرزمخیز زمین قرار دارد؛ از این رو، استان ما بویژه در بخشهای شمالی و شرقی منطقه‌ای لرزمخیز محسوب می شود. با نگاهی به جدول وقوع زمین‌لرزه‌های استان، مشاهده می شود که هر لحظه امکان وقوع زمین‌لرزه با شدت های گوناگون وجود دارد. به همین جهت وقوع زمین لرزه سبب تغییر مکان برخی از شهر های استان شده است.

جدول ۴- ۱ وقوع بعضی از زمین‌لرزه‌های استان (برای مطالعه)

سال وقوع	محل وقوع	بزرگی به ریشتر
۱۳۵۳	اهواز	۵/۲
۱۳۶۷	بهبهان	۵/۷
۱۳۷۱	بهبهان	۵/۱
۱۳۸۱	مسجد سلیمان	۴/۸
۱۳۸۲	مسجد سلیمان	۴/۹
۱۳۸۳	شوشتر	۳/۹
۱۳۸۴	شوشتر	۴/۴
۱۳۸۵	ایذه- مسجد سلیمان	۴/۴
۱۳۸۶	رامهرمز- اندیکا	۴/۴
۱۳۸۷	جایزان	۴/۴
۱۳۸۸	اندیمشك	۵/۱

د) سرمازدگی و یخ بندان

از آن جاکه موضوع گرمی هوا به عنوان یکی از ویژگی های آب و هوایی استان مطرح می باشد ، صحبت از یخ بندان و سرمازدگی تلحذی عجیب به نظر می رسد؛ اما در برخی از سال ها یخ بندان هایی در استان رخ می دهد که خسارت های زیادی به کشت های جالبی و وارد می سازد. یکی از دلایل استفاده از «کشت گلخانه ای» مقابله با سرمازدگی است.

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان خوزستان

درس ششم تقسیمات سیاسی استان

استان ما از گذشته های دور جایگاه ویژه ای در تقسیمات کشوری داشته است . اولین تقسیمات سیاسی بصورت رسمی پس از تصویب قانون تقسیمات کشوری در سال ۱۳۱۶ انجام شد که تا کنون تغییرات زیادی در آن بوجود آمده است .

بر اساس آخرین تقسیمات کشوری استان خوزستان ، ۲۴ شهرستان ، ۵۵ بخش ، ۶۴ شهر و ۱۳۲ دهستان و ۴۳۷۰ روستا دارد .

فعالیت

شهرستان محل زندگی خود را روی نقشه با علامت * مشخص کنید .

۱- شما در شهرستان بخش شهر دهستان روستای زندگی می کنید .

شکل ۲-۱ تقسیمات سیاسی استان

فعالیت

شهرستان شما از چند بخش ، شهر و دهستان تشکیل شده است ؟

درس هفتم شیوه های زندگی در استان

زندگی کوچ نشینی

زندگی کوچ نشینی در استان زاینده شرایط جغرافیایی و تنوع محیطی است. این نوع زندگی به صورت محدود مشاهده می شود؛ که عشایر بخش عمده ای از سال را در نقاط سردسیر و بخش دیگر آن را جهت تامین علوفه در گرمسیر زندگی می کنند.

عشایر استان های لرستان ، چهارمحال و بختیاری ، کهگیلویه و بویراحمد و ایلام در دوره سرد سال به استان کوچ می کنند . بررسی های موجود نشان از کاهش تعداد کوچ نشینان در سال های اخیر دارد. مهمترین عوامل موثر در این امر عبارتند از :

- ۱- تغییر در رویه ی زندگی
- ۲- کمبود خدمات رفاهی ، بهداشتی، آموزشی
- ۳- محدودیت های آب ، مرتع و زمین

شکل ۳-۲ سیاه چادر - محل زندگی عشایر استان

شکل ۲-۲ کوچ عشایر بختیاری

پیشتر بدانیم: خوزستان در دوره سرد سال پذیرای بیش از ۱۴۰ هزار نفر جمعیت کوچ روستا که پس از استان فارس، جایگاه دوم را به خود اختصاص می دهد. عشایر عرب نیز در سطح محدودی از مناطق غربی استان جا بجا می شوند.

اقتصاد کوچ نشینان استان

اقتصاد عشایر استان به سه بخش تقسیم می شود :
الف - دامداری و دامپروری - ب- زراعت و باغداری ج - صنایع دستی

نوع فعالیت	میزان درآمد (میلیون ریال)	در صد
دامداری	۷۸	۹۰/۶۸
کشاورزی	۸	۹/۳۰
صنایع دستی	۰/۰۱۵	۰/۰۲
جمع کل درآمد	۸۶	۱۰۰

جدول ۲-۲ درآمد سالانه یک خانوار عشایری استان (برای مطالعه)

زندگی روستایی

شکل گیری زندگی روستایی در استان تحت تاثیر عوامل زیر است :

طبیعی: آب، نوع خاک، آب و هوا، ناهمواریها

انسانی: نوع معیشت، اسکان عشایر، راههای ارتباطی

روستاهای استان عمدتاً به صورت متمرکز هستند و از نظر مکان استقرار به چهار دسته تقسیم می شوند :

۱ - روستاهای کوهستانی : بر روی دامنه کوهها روستاهایی شکل گرفته اند که ساکنان آن بیشتر دامدار هستند. در دره ها که کشاورزی اهمیت می یابد برای حفظ زمینهای کشاورزی روستاهای پلکانی شکل گرفته اند.

شکل ۲-۴ روستای پلکانی در بخش کوهستانی-ایذه

شکل ۲-۵ روستای تالابی - شادگان

شکل ۲-۶ روستای دشتی - صیدون

شکل ۲-۷ روستای جلگه ای - هنديجان

۲- روستاهای دشتی : این روستاها در دشتهای میان کوهی به وجود آمده اند . فعالیت عمده این روستاها دامپروری و گشت دیم است .
 ۳- روستاهای جلگه ای : این روستاها بیشتر در حاشیه رود ها استقرار یافته اند . فعالیت عمده این روستاها زراعت ، باغداری ، صیغی کاری و دامداری می باشد .
 ۴- روستاهای تالابی : در حاشیه و درون تالاب های شادگان و هویزه روستاهایی تشکیل گردیده اند که حیات آنها وابسته به این تالاب ها است .
 منابع درآمد روستایی

منابع درآمد روستایی در استان تحت تاثیر محیط جغرافیایی ، متنوع است . عمده ترین این فعالیت ها ، زراعت ، باغداری ، دامداری ، پرورش طیور ، صید ، زنیورداری و صنایع دستی است . ممکن است یک نوع فعالیت در بعضی از روستاها اهمیت بیشتری پیدا می کند .

شکل ۲-۸ فعالیت های روستاییان استان

بیشتر بدانیم: مصالح به کار رفته در خانه های روستایی تابع شرایط محیطی آنهاست ؛ به گونه ای که در مناطق جلگه ای خشت و گل ، در نقاط کوهستانی سنگ و گچ و در تالاب ها نی و بردی استفاده می شود . امروزه توسعه وسایل ارتباطی زمینه ی استفاده از مصالح جدید را فراهم آورده است .

شکل ۲-۹ استفاده از مصالح جدید در مسکن روستایی استان

محدودیت های توسعه روستایی

روستاهای استان تا رسیدن به وضعیت مطلوب با مشکلاتی مواجه هستند که مهمترین آنها عبارتند از :
 - وجود ناهمواری ، کمبود زمین های مسطح ، تخریب مراتع در بخش کوهستانی استان

- مشکلات آب و خاک در بخش هایی از جلگه
- مهاجرت نیروهای جوان و تحصیل کرده ی روستا
- مسائل اجتماعی- فرهنگی

زندگی شهری

زندگی شهری در استان سابقه طولانی دارد . وجود بستر های مناسب طبیعی و انسانی سبب شکل گیری شهر های استان شده است . در این میان شوش با پیشینه ای کهن به عنوان يك نماد تاریخی محسوب می شود شکل گیری شهر ها در استان بیش از هر چیز وابسته به آب است . بر این اساس بخش جلگه ای از نظر تامین آب نسبت به بخش کوهستانی موقعیت مناسب تری داشته و تعداد شهرها و جمعیت شهری بیشتری را در خود جای داده است .

به طور کلی در پیدایش، گسترش و نقش یابی شهرهای استان ، عوامل مختلفی دخالت داشته اند که مهمترین آنها عبارتند از :

- ۱- **موقعیت تاریخی :** شهر شوش به عنوان پایتخت ایلامیان و هخامنشیان از اهمیت زیادی بر خوردار بوده است.
- ۲- **آب و خاک :** شهرهای شوشتر ، دزفول ، بهبهان، رامهرمز، شادگان به دلیل داشتن منابع آب و خاک مناسب شکل گرفته اند .
- ۳- **موقعیت بندرگاهی :** شهرهای خرمشهر ، ماهشهر ، بندر امام خمینی، هندیجان ، به دلیل واقع شدن در کناره ی دریا و تبادلات بازرگانی با سایر کشورها به وجود آمده اند .
- ۴- **منابع و صنایع نفت و گاز :** شهرهای اگاجاری ، امیدیه، مسجد سلیمان ، هفتگل به دلیل داشتن منابع نفت و گاز و صنایع مرتبط با آن شکل گرفته اند. آبادان در نتیجه ی تأسیس پالایشگاه فرآورده های نفتی گسترش یافته است .
- ۵- **راه های ارتباطی:** شهر اندیمشک به دلیل قرار گیری در مسیر راه های ارتباطی پیدایش و توسعه یافته است . در سال های اخیر با احداث راه ارتباطی خوزستان به شهرکرد و اصفهان دو شهر باغملک و ایذه نیز در مسیر فوق قرار گرفته اند که می تواند در توسعه بخشی به این دو شهر موثر واقع شود .
- ۶- **زندگی عشایری :** شهرهای ایذه ، باغملک ، لالی و اندیکا از جمله شهرهایی هستند که در اثر اسکان عشایر شکل گرفته اند.

از نظر نقش و کارکرد، شهرهای استان از درجات متفاوتی برخوردارند . نقش خدماتی و تجاری در بیشتر شهرها دیده میشود اما برخی از این نقش ها بارز تر است ، به عنوان مثال موقعیت اداری- سیاسی ، خدماتی ، ارتباطی ، دانشگاهی اهواز را به صورت يك شهر چند نقشی در آورده است .

شکل ۱۱-۲ آبادان در کنار اروندر

شکل ۱۳-۲ گسترش آپارتمان نشینی- اهواز

شکل ۱۰-۲ دزفول در کنار رود دز

شکل ۱۲-۲ آب گرفتگی معابر- اهواز

آیا می دانید : جهت ساماندهی جمعیت مازاد شهر اهواز دو شهر جدید رامین در شمال و شیرین شهر در جنوب اهواز در نظر گرفته شده است .

فعالیت

با توجه به آموخته های خود جهت کاهش مشکلات اهواز و شهرهای بزرگ استان پیشنهادات خود را ارائه نمایید

مشکل	پیشنهاد
تردد در خیابانهای مرکزی اهواز	- ایجاد مراکز جدید خدماتی در محلات - ایجاد پل های رو گذر و زیر گذر - احداث شهرک جهت انتقال مطب پزشکان - -
دفع آبهای سطحی	- احداث و توسعه شبکه دفع آب های سطحی -
دفع پسماند ها	- مکانیزه کردن جمع آوری زباله ها ی شهری -
حاشیه نشینی	-

مسائل و مشکلات توسعه ی شهری

مهم ترین مسائلی که شهر های استان به خصوص شهر های بزرگ را با مشکل مواجه ساخته است عبارتند از:

- ۱- عدم تناسب تعداد جمعیت و خدمات شهری
 - ۲- قیمت بالای زمین و مسکن
 - ۳- تنگ هسته ای بودن شهر ها
 - ۴- خاکار آمد بودن شبکه ی فاضلاب شهری و دفع آبهای سطحی
 - ۵- وقفه در اجرای طرح های بهسازی شهری و بافتنهای فرسوده
 - ۶- عدم توجه به نیاز های ویژه برخی از شهروندان
- بخشی از این مشکلات را می توان با اقدامات زیر کاهش داد:
- حفاظت از کاربری فضایی سبز در طرح های مصوب شهری و توسعه آن
- اصلاح شبکه های ارتباطی، افزایش وسایل حمل و نقل عمومی، احداث قطار شهری، توسعه ی پلها و زیر گذر ها
- اصلاح شبکه دفع آبهای سطحی

درس هشتم جمعیت در استان

پراکندگی و تراکم جمعیت در استان

بر اساس آخرین سر شماری سال ۱۳۸۵ جمعیت استان حدود ۴،۲۷۵،۰۰۰ نفر است که بیش از ۶ درصد جمعیت کشور را شامل می شود . مساحت استان ۴ درصد مساحت کل کشور است که در هر کیلومتر مربع آن ۶۷ نفر زندگی می کنند، این رقم از تراکم نسبی کشور ۲۴ نفر بیش تر است.(تراکم نسبی کشور ۴۳ نفر است.)

مهمترین عوامل موثر در جذب و افزایش جمعیت عبارتند از:

منابع غنی آب و خاک . وجود منابع عظیم نفت و گاز و صنایع وابسته به آن، مجاورت با خلیج فارس ، وجود مجتمع های زیر بنایی شامل صنایع فولاد و نورد و لوله عوامل مختلفی که در پراکندگی و توزیع نامتعادل جمعیت در سطح استان موثرند شامل :

به توجه به شکل ۱۳-۲ به سوالات زیر پاسخ دهید.

۱- آیا جمعیت در همه مناطق به صورت یکنواخت پراکنده شده است؟

۲- تراکم نسبی جمعیت در شهرستانی که شما در آن زندگی می کنید چند نفر است؟

۳- بیشترین و کمترین تراکم جمعیت در کدام شهرستان های استان مشاهده می شود؟

ترکیب جمعیت: براساس آمار ۱۳۸۵، ۶۷ درصد از جمعیت استان در نقاط شهری و ۳۳ درصد در نقاط روستایی زندگی می کنند.

آیا تبدیل نقاط روستایی به شهر تاثیری بر توسعه آنها داشته است؟ چگونه؟

خوزستان همواره استانی مهاجر پذیر بوده است. طی سال های ۶۵-۱۳۵۹ به دلیل وقوع جنگ تحمیلی، تعداد زیادی از جمعیت آن به استان های دیگر مهاجرت کردند. پس از پایان جنگ، مجدداً خوزستان به صورت یک استان مهاجر پذیر در آمد.

از مهاجرت، درون استانی است که عموماً به انگیزه‌ی کسب فرصت‌های شغلی و امید به زندگی بهتر انجام می‌گیرد. به طور کلی حدود یک سوم جمعیت استان را مهاجران غیر بومی تشکیل می‌دهد.

مهمترین پیامدهای مهاجرت

- گسترش حاشیہ نشینی

- رشد مشاغل کاذب

- کمبود خدمات در محلات

- افزایش

برای جلوگیری از مهاجرت روستائیان استان به شهرها چه راهکارهایی پیشنهاد می دهید

روند افزایش جمعیت در استان

با توجه به جدول ۲-۳ جمعیت استان طی ۴۰ سال اخیر سه برابر شده است. در دوره جنگ تحمیلی نرخ رشد جمعیت کاهش یافت؛ اما در طی سال های ۷۵ - ۶۵ بدلیل بازگشت مهاجرین نرخ رشد افزایش یافت. مسایل فرهنگی و اجتماعی از يك سو و رونق فعالیت های اقتصادی پس از جنگ باعث افزایش نرخ رشد جمعیت در استان شده است. در دهه اخیر به دنبال اعمال سیاست های تنظیم خانواده نرخ رشد جمعیت رو به کاهش نهاد و این روند همچنان ادامه دارد.

جدول ۲-۳ جمعیت و متوسط رشد سالانه (برای مطالعه)

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵	۱۳۸۵
جمعیت	۱۲۷۷۸۱۴	۱۶۱۷۰۲۴	۲۱۸۷۱۱۸	۲۶۸۱۹۷۸	۳۱۷۵۸۵۲	۳۷۴۶۷۷۲	۴۲۷۴۹۷۹
متوسط رشد سالانه نسبت به دوره قبل(درصد)	-	۲/۴	۳/۱	۲/۱	۳/۴	۳/۴	۱/۳۳

ساخت سنی جمعیت

از مجموع جمعیت استان، حدود ۲۸/۵ درصد آن کم تر از ۱۵ سال می باشد که ، حدود ۶۷ درصد بین ۱۵ تا ۶۵ سال و بیش از ۳/۸ درصد بالاتر از ۶۵ سال دارند. درصد افراد کم تر از ۱۵ سال کاهش یافته که نشان دهنده ی تاثیر سیاست های تنظیم خانواده و کنترل جمعیت در استان است. بالا بودن جمعیت فعال استان (سنین ۶۵ - ۱۵ سال) نیاز به سرمایه گذاری در زمینه ی اشتغال ، آموزش و مسکن را می طلبد.

درس نهم آداب و رسوم مردم استان

به وصف نام خوزستان نامی

ز استاد سخن بشنو نظامی

مگو شکر حکایت مختصرکن

چو گفتی سوی خوزستان گذرکن

فرهنگ هر قوم و ملتی ، ترکیبی از اعتقادات،اسطوره ها ، آیین ها و به طور کلی شیوه ها و الگوهای زندگی است که در طول زمان شکل می گیرد و از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود .

فعالیت

چرا باید در حفظ میراث فرهنگی بکوشیم ؟

زبان و انواع گویش های محلی

زبان یکی از عناصر فرهنگ است که موجب انتقال و تداوم آن می شود . در آغاز دوره ی اسلامی ، زبان مردم استان ، فارسی دری بوده که در برخی نقاط ، گویش خوزی نیز رواج داشته است . خوزستان در قلمرو گویش و لهجه های گروه جنوب غربی ایران قرار دارد .

بیشتر بدانیم

زبان : یک نظام است و کار اصلی آن ایجاد ارتباط میان انسان هاست .

گویش : به شکل هایی از یک زبان گفته می شود که علاوه بر تلفظ، در کلمات و قواعد دستوری نیز با هم متفاوت اند .

لهجه : شکل هایی از یک زبان است که فقط در تلفظ با هم فرق دارند .

جدول ۳-۱ زبان و گویش های رایج در استان

ردیف	زبان	گویش
۱	فارسی	لری (بختیاری ، بهمنی ، لکی ، فیلی و) ، شوشتری، دزفولی، بهبهانی
۲	عربی	گویش های متفاوت
۳	ترکی	فشقیلی

فعالیت

جدول زیر را کامل کنید .

ردیف	واژه				گویش محلی
۱	آرزو	وايه	امل	عربی	
۲	گمان	سول	ظن		
۳	زنبور	گنج	نحل		
۴	پسر	کر	ولد		
۵	آرنج	کرو	مرفق		

دین و مذهب

مردم خوزستان ، شیعی مذهبانند و حدود ۱ درصد از مردم استان را اقلیت های مذهبی تشکیل می دهد .

بیشتر بدانیم: در استان ما ، اقلیت مذهبی ، به نام صابیین مندایی زندگی می کنند و کتاب دینی آن ها "گنژا ریا" است . صابیین ، حضرت یحیی (ع) را بزرگ ترین پیامبر می دانند .
غسل تعمید، برجسته ترین و اصلی ترین آیین منداییان است که در روز یک شنبه توسط مقام دینی آن ها (گنجور) ، صورت می پذیرد.

صنایع دستی استان

صنایع دستی ، به صنایعی گفته می شود که به کمک دست یا ابزار های دستی تولید می شود و نتیجه ی ذوق و هنر استادکاران آن می باشد
 با توجه به شرایط ویژه جغرافیایی ، فراوانی پاره ای از مواد اولیه ، زمینه ی رشد و رونق بعضی از این صنایع در استان فراهم شده است .
ادبیات شفاهی

بخش بزرگی از فرهنگ عامه ی مردم، ادبیات شفاهی است که در جامعه رشد کرده و تکامل می یابد و شامل افسانه و قصه ها، ترانه های محلی، لالایی ها، ضرب المثل ها و باورهای عامیانه است .

جدول ۳-۲ مهم ترین صنایع دستی استان (برای مطالعه)

ردیف	نام رشته	محل تولید
۱	رنگرزي گياهي	انديشك. باغملك
۲	احرامی بافی	بهبهان – دزفول – شوشتر
۳	ابریشم بافی(مقنعه)	دزفول
۴	عبا بافی	بهبهان
۵	حصیر بافی- بوریا بافی	آبادان – هویزه – خرمشهر- دشت آزادگان – شادگان
۶	قالی بافی	انديشك
۷	گلیم بافی	هفتکل
۸	گیوه بافی	بهبهان – دزفول
۹	کیو بافی	دزفول
۱۰	تور بافی	آبادان – خرمشهر- شادگان- هندیجان
۱۱	چوقا بافی	ایذه- اندیکا – باغملك- لالی – مسجد سلیمان
۱۲	موج بافی	بهبهان – شوشتر
۱۳	نمدمالی - کلاه نمدي	بهبهان – دزفول
۱۴	آهن گری سنتی	دزفول – رامهرمز

۱۵	ورشوسازي- مسگري	بهبهان- دزفول- شوشتر
۱۶	سفالگري	آبادان – دزفول – شوش
۱۷	میناکاری طلا و نقره	اهواز
۱۸	زیورالات سنتی	دزفول – شوشتر
۱۹	خراطی	بهبهان – دزفول
۲۰	سیاه چادر – وریس- خورجین	ایده- اندیکا –یاغملک- لالی- مسجدسلیمان

پیش تر بدانیم

الف (غذا و شیرینی های محلی در خوزستان, غذاهای محلی دارای تنوع می باشد . با وجود گسترش شهرنشینی, غذاهای سنتی هنوز در برخی نقاط از اهمیت برخوردار است . برخی از غذاها و شیرینی های محلی عبارتند از :

الف (غذاهای محلی : مُقَطَّح ، آش کاردۀ (حزۀ) ، فُقل ،گوینۀ (گمنه) ، قلیه ماهی ، تولۀ (پنیرک) ، برکو

ب (شیرینی های محلی : فُل ، رنگینک ،کاکال ،توچیری ، کلوچه

ب (بازی های محلی

در گذشته ، بازی های متعدد و تقریباً" مشابهی در همه ی روستاها و شهرهای استان، انجام می گرفت . از جمله ی این بازی ها می توان به : شال کو, چوکیلی , تپ تپ گروسُک، صَگله ،

إمحبیبس (انگشتربازی) و اشاره نمود, اگر چه بسیاری از این بازی ها در تمامی مناطق کشور مشترک است ولی با عناوین متعدد به کار می رود .

فعالیت

در محل زندگی شما، کدام نوع بازی ها در میان کودکان و نوجوانان رایج است ؟ یکی از آن ها را انتخاب و جدول زیر را کامل کنید

نام بازی	
وسایل بازی	
تعداد بازیکنان	
هدف بازی	
شرح بازی	

کیوبافی

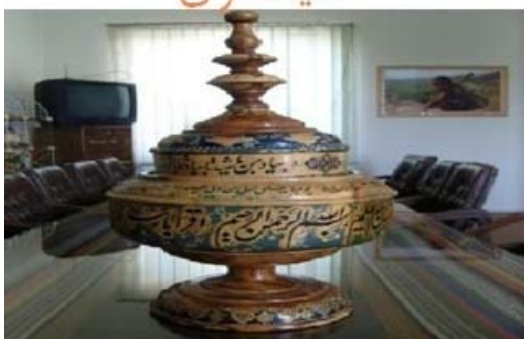
عبابافی

میناکاری

ورشوسازی

خراطی

حصیر بافی

نمد مالی

گلیم بافی

بیش تر بدانیم
قصه ها و افسانه

یکی از گونه های ادبیات عامه ، قصه و افسانه است که با طبیعت و زندگی مردم پیوند نزدیکی دارد . اغلب آنها با ریشه های مشابه ، فقط با تفاوت های کمی در سطح استن نقل می شود؛ از جمله : شاه پریون ، سنگ و گردو، کیک و مور، حاتم طایی، جمیل و جمیله .

ترانه های محلی

ترانه ها ، شامل مجموعه گفتارهای منظومی است که به مناسبت های مختلف در حین کار ، جشن ها ، آیین ها، سوگواری ها، در هنگام بازی و تفریح خوانده می شوند .

نمونه ای از ترانه های محلی استان

الف (ترانه های معروف " دی بلال " :

ایشنیم تو گریبت ، ویدم و مالت دی بلال

اوسو که جیون بیم، خوب شال اییسم دی بلال

ب) بیت برزگری

میر مات بنگ ایژنه ای پر کلوری

داسته آواریده نروم زه زونی

بیمس شال و کله به شو گروسم

برزی یری نیکتم داسیمه فروشم

لالایی ها

لالایی ، نخستین ارتباط موزون کلامی میان مادر و کودک است که نقش مهمی در پیوند عاطفی میان آن دو ایفا می کند .

لالا لالا، گل سوسن

بابا اومه ، نیم روشن

لالا لالا ، عزیز ترنه پوشم

سر کوه بلند تشی به کاره

برنج قل ایژنه دل بی قراره

ضرب المثل ها

همه ی اقوام ایرانی دارای مثل هایی هستند که اغلب آن ها امروزه نیز کاربرد دارد . مثل ها به مثابه ی گنجینه ای گران بها و ارزشمند از نیاکان باقی مانده است .

فلانی او برزن (لرهای شوش)

معنی : فلانی از فقر و نداری به جای آش، آب می پزد

سرگر بندیر تنگی (گویش لری)

کنایه از این که آدم بهانه گیر و حساس که منتظر کوچک ترین بهانه است.

او خون نه کار یزه (گویش هندیچاتی)

معنی : کار هر بز نیست خرمن کوفتن – کنایه از این که کار را به کاردان باید سپرد .

افتو زیر سنه نمیشو (گویش بهبهانی)

معنی : آفتاب زیر سید پنهان نمی شود

بیض ایشوش (زبان عربی)

معنی : تخم مرغابی

از این ضرب المثل درباره ی هر عملی که نتیجه و ثمرش نسبت به آن اندک باشد ، استفاده می شود .

دو دسش نمکنن چاره دوهوش (گویش شوشتری)

معنی : دو دستش از عهده ی دهانش بر نمی آیند . کنایه از پرخوری بعضی از افراد به ویژه در مهمانی هاست .

دس، دس ب شور – هر دو دس ریه (گویش دزفولی)

معنی : دست ، دست را شستشو می دهد و هر دو دست صورت را (کنایه از مفید بودن هم کاری و هماهنگی در کارها)

رَهنه وا ری، پیانه وا سنجی (گویش لری بختیاری)

معنی : راه را باید رفت و مرد را باید امتحان نمود .

بیچاق ازمین کسمز (ترکی قشقای)

معنی : چاقو دسته ی خود را نمی برد - کنایه از این که انسان عاقل به نزدیکان خود لطمه نمی زند .

نمونه هایی از باورهای عامیانه

اگر کف دست راست بخارد، نشانه ی رزق و روزی است و اگر کف دست چپ بخارد، نشانه ی جنگ و ستیز است .

اگر هنگام درست کردن خمیر، کمی از آن به بیرون پرتاب شود، میهمان می رسد .

اگر باران بر بدن مرده ای بیارد ، تا چهل روز باران نمی بارد .

فعالیت

..... دو نمونه از باورهای عامیانه ی رایج در محل زندگی خود را ذکر کنید

پوشش سنتی مردم استان

با توجه به تنوع اقوام ، پوشش های متفاوتی مورد استفاده قرار می گیرد.

پوشش مردم بختیاری :

زنان : لچک،می،نا،جومه،شولار قری ، کله .

مردان: کلاه نمدی،بیراهن،چوقا،شولار دبیت،گیوه

پوشش مردم عرب

مردان : چغیه،دشداشه(بیراهن بلند)،عبا، پشت، عگال،

زنان : شيله(روسری)، ثوب ، چادر(عبایی)

شکل ۲-۳ نمونه ای از لباسهای محلی استان

مراسم و آیین های خاص در استان

الف) مراسم طلب باران

در برخی از مناطق استان در مواقع خشکسالی، مراسم طلب باران انجام می شود. شیوه ی انجام این رسم بدین گونه است که کودکان دور هم جمع شده و با هم این شعر را می خوانند:

خدا بده بارونکی
هار هار هارونکی
مشکویل کانه، کانه مشکویل
مشکویل خشکه، مازم ایزنه
یا خدا! بارون، تا نمیش گنه

ب) آیین شاهنامه خوانی

یکی از سنت های مردم بختیاری، شاهنامه خوانی است.

شکل ۳-۳ مراسم شاهنامه خوانی - مسجد سلیمان

ج) آیین گرگیان

مردم عرب استان در ماه مبارک رمضان، مراسم ها و آیین های بسیاری دارند که یکی از آنها "گرگیان" نامیده می شود. این مراسم به شکرانه ی تولد امام حسن (ع) برگزار می شود. در شب نیمه ی دوم ماه رمضان، کودکان با پوشیدن لباس های نو و محلی به در خانه ها می روند و این اشعار را می خوانند:

"گرگیان، گرگیان"

"الله یعطیکم رضعان"

"ماجینه یا ماجینه - حل الکیس و انطینا"

"یا اهل سطوح - تنطونه لو نروح"

(خدا به شما فرزند دهد)

(آمدیم و آمدیم - در کیسه را باز کن و به ما عیدی و شیرینی بده)

(ای افرادی که بالای پشت بام ایستاده اید - به ما عیدی می دهید یا برویم)

در این مراسم، اهالی خانه ها به بچه ها که هر یک سبدی را در دست دارند، شیرینی و عیدی می دهند. این مراسم تا پاسی از شب ادامه می یابد.

ماه محرم در خوزستان

برگزاری مراسم شبیه خوانی، سیاه پوشی دیوارها، حمله قاسم، مشعل گردانی، سقایی و مقتل خوانی از آیین های سوگواری شهادت سالار شهیدان در دهه ی اول ماه محرم می باشد.

شکل ۴-۳ بزرگ ترین تعزیه میدانی کشور - شوش

پیش تر بدانیم

در میان مردم عرب خوزستان "سابع" یا روز هفتم دهه ی ماه محرم هر سال به شهادت حضرت عباس(ع) تعلق دارد . در این روز مردم در مراسم سوگواری خاص آن حضرت به ویژه در مکان مذهبی " عباسیه " شرکت می جویند . تعلق خاطر مردم به حضرت عباس (ع) ، تاسیس عباسیه را در کنار مساجد و حسینیه ها موجب شده است . اطعام سوگواران در عباسیه ها و دیگر اماکن مذهبی و توزیع نذری در میان اهالی هر محله در روز هفتم محرم بسیار چشم گیر است . در فرهنگ عامیانه ی مردم ، حضرت عباس(ع) نماد غیرت و محافظت از ناموس اهل بیت می باشد . براین اساس به " ابوالغیره" یاد می شود . طلب شفاعت و سوگند به دست های بریده ی او (جف العباس) از الگوهای رفتاری رایج مردم منطقه می باشد .

فرهنگ تعاون و همیاری در استان

از ویژگی های جوامع سنتی تعاون و همیاری است . که در همه ی بخش های زندگی مردم اعم از (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) قابل توجه است . این ویژگی فرهنگی موجب : دست یابی به احساس امنیت، تحکیم روابط خویشاوندی ، و بالاخره تحمل سختی ها و مشکلات زندگی در میان مردم می شود . در این جا به نمونه هایی از این فعالیت ها اشاره می شود :

(الف) همیاری اقتصادی : کشاورزی ، دامداری ، لایروبی و راه سازی

(ب) همیاری اجتماعی و فرهنگی : حل و فصل مشکلات از جمله آیین فصل و عونه(تعاون) در میان مردم عرب استان ، مراسم ازدواج (اوزی) و آیین های سوگواری (سرباره) .

پیشینه و مفاخر استان خوزستان

درس دهم پیشینه تاریخی و مفاخر استان

مورخان برای سهولت مطالعه ی تاریخ یک سرزمین ، آن را به بخش های کوچک تری تقسیم می کنند. در اینجا ما نیز برای آشنایی با گذشته ی استانی که در آن زندگی می کنیم، تاریخ آن را در چند بخش مورد بررسی قرار می دهیم .

خوزستان پیش از اسلام

خوزستان به علت وجود رودهای پرآب ، از گذشته های بسیار دور زمینه ی مساعدی برای شکل گیری تمدن داشته است. قدمت برخی از آثار موجود در استان ، به بیش از ده هزار سال می رسد. کاوش های باستان شناسی ، نشان می دهد ، در دوران نوسنگی انسان هایی که زندگی اجتماعی نسبتاً پیشرفته ای داشته اند ، در این سرزمین زندگی می کردند.

بیشتر بدانیم :

عصر نوسنگی به ۸ تا ۱۰ هزار سال پیش گفته می شود . آثار مربوط به انسان هایی که در آن زمان زندگی می کردند از تپه ها و محوطه های باستانی اطراف شهرهای شوش ، دزفول ، هفت تپه و ... بدست آمده است. این مردم می توانستند ، از ابزارهای سنگی در زندگی خود استفاده کنند .

شکل ۱-۴: غار پیده نخستین زیستگاه انسان در استان - لالی

در حدود ۵ هزار سال پیش ، مردم خوزستان با به کارگیری خط ، وارد دوره ی تاریخی شدند . تشکیل دولت ایلام در حدود ۲۷۰۰ سال قبل از میلاد مسیح و انتخاب شهر شوش به عنوان پایتخت ، استان ما را به یکی از مراکز مهم تمدن در دنیای باستان تبدیل ساخت .

آیا می دانید : دوره ی پیش از اختراع خط را دوره ی پیش از تاریخ و دوره ی پس از آن را دوره ی تاریخی می گویند .

با وجود ویرانگری ها اقوام مهاجم ، آثار و اشیای به جای مانده ، بیانگر رونق و شکوفایی آن عصر است . مهارت ، ذوق و خلاقیت در زمینه های مختلف از جمله معماری ، سفالگری و ذوب فلزات از ویژگی مردم استان ، در این دوره بود .

یکی از جلوه های هنر ایلامی ، معابدی است که برای خدایان خود می ساختند . شکل برخی از این بناها پلکاتی بوده و به همین علت «زیگورات» نامیده می شدند . بزرگترین این معابد «چغازنبیل» است که اختصاص به «ابن شوشیناک» خدای شوش داشت . ایلامی ها نخستین کسانی بودند که در بنای آرامگاه پادشاهان خود از طاق های قوسی شکل استفاده می کردند

شکل ۳-۴ مقبره پادشاه ایلامی - هفت تپه شکل ۲-۴ تپه باستانی چغامیش - دزفول

شکل ۴ - ۴ اشیاء گنجینه روستای جوبی (دوره ایلامی) - رامهرمز

✓ **آیا می دانید:** شوش اولین شهر ایران است و قدمت آن به بیش از ۶ هزار سال می رسد. جغازنبیل قدیمی ترین بنای خشتی جهان است و قدمت آن به بیش از ۳۲۰۰ سال می رسد. قدیمی ترین اطلاعات مکتوب درمورد حفاری های باستانی در ایران ، مربوط به هندیجان است.

شکل ۷- نقش برجسته کول فره (دوره ایلامی) - ایزده شکل ۶ - ۴ جام سفالی (دوره ایلامی) - شوش شکل ۵ - ۴ حلقه قدرت (دوره ایلامی) - بهبهان

آثار باستانی تمدن ایلام از دوره قاجار مورد کاوش قرار گرفت و امروزه اشیاء گران بهایی که هر يك روشنگر بخشی از فرهنگ و تمدن دیرینه استان است زینتبخش موزه‌های داخل و خارج از کشور می‌باشد. موزه های شوش و هفت تپه تعدادی از اشیاء این دوره را در خود جای داده‌اند. در موزه لوور پاریس نیز بخشی مهمی از آثار تمدن ایلام نگهداری می‌شود. پس از دوره ایلام و تشکیل امپراتوری هخامنشی، استان ما اهمیت خود را همچنان حفظ کرد. در این دوره استان یکی از ایالت های این حکومت بود. شوش به عنوان پایتخت زمستانی به وسیله « جاده ی شاهی» که از حومه بهبهان می گذشت، به تخت جمشید در استان فارس متصل می شد. کاخ ها و بناهای زیادی در شوش و شهر های دیگر ساخته شد، که آثار به جای مانده نمایانگر شکوه و عظمت آنهاست. گفته شده دانیال نبی (ع) نیز در این دوره به شوش مهاجرت کرده است.

فعالیت

به نظر شما حفظ و نگهداری از میراث گذشته پر افتخار استان ما وظیفه ی کیست ؟

بیشتر بدانیم : هخامنشیان در کتیبه بیستون نام ایلام را «اوز» یا «هوز» ثبت کرده اند. فردوسی در شاهنامه استان ما را «خوزیان» نامیده، نام های خوزستان و اهواز نیز از واژه ای که در کتیبه بیستون آمده ، گرفته شده است.

شکل ۸- ۴ نمایندگان ایلامی - تخت جمشید

فعالیت

با توجه به تصویر بالا بگویید مردم خوزستان چه هدیه ای را به دربار امپراتوری هخامنشی برده اند ، چرا؟ پس از حمله اسکندر مقدونی به ایران در سال ۳۳۱ قبل از میلاد ، شهر شوش پس از مقاومت در مقابل مهاجمین به تصرف درآمد. مقدونیان در راه رسیدن به فارس در محل « تنگ تکاب» بهبهان با مقاومت دلیرانه آریوبرزن مواجه شده و با دادن تلفات زیاد خود را به فارس رساندند.

شکل ۹-۴ پایه ستون (هخامنشی) - شوش شکل ۸-۴ نیایشگاه بردنشانده(اشکانی) - مسجدسلیمان ۱۰-۴ سر مجسمه مرد پارتي - ایزه شکل ۱۲-۴ سفال(پیش از اسلام) ساحل خلیج فارس(ماهشهر) شکل ۱۱-۴ سکه‌های الیمانیید شکل ۱۳-۴ مهر تجاری دوره ساسانی - هندیجان

حکومت جانشینان اسکندر (سلوکیان) مدت زیادی دوام نیافت. هم زمان با تشکیل حکومت اشکانیان، در استان ما نیز دولتی محلی و نیمه مستقل به نام «الیمانیید» به وجود آمد. این دولت که مرکز آن در ایزه قرار داشت تا به قدرت رسیدن ساسانیان ادامه یافت. آثار زیادی از آنها به ویژه در شوشتر باقی مانده است.

فعالیت

۱- با توجه به تصویر بالا بگوئید چه شباهتها یا تفاوتهایی میان سکه‌های الیمانیید و سکه‌هایی که امروزه از آن استفاده می‌کنید وجود دارد؟

۲- به نظر شما سکه‌ها در زمان گذشته چگونه ساخته می‌شدند؟

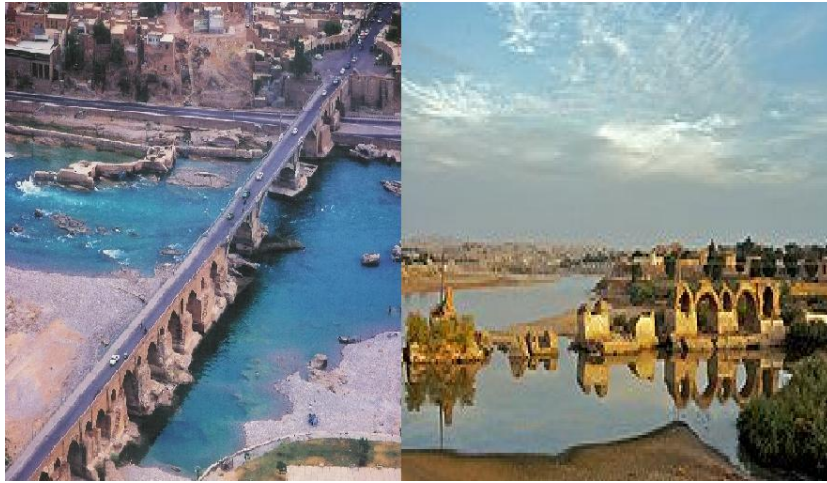
استان ما در دوره‌ی ساسانیان پیشرفت زیادی نمود. سدها، بندها، پلها و آسیابهای آبی ساخته شد و چند شهر نیز بنا گردید. تجارت با کشورهای همسایه از مسیرهای آبی و زمینی رونق یافت. با تأسیس دانشگاه بزرگ جندی شاپور که دانشمندان از کشورهای دیگر نیز در آن تدریس می‌کردند، زمینه‌ی گسترش علم و دانش فراهم شد. از این دوره در شهرهای شمالی استان مانند شوشتر و دزفول آثار زیادی برجای مانده است.

خوزستان از ورود اسلام تا روی کار آمدن قاجاریه

با ظهور اسلام و ورود سپاهیان مسلمان، مردم استان از دین مبین اسلام استقبال نمودند. پس از آن خوزستان به دلیل موقعیت جغرافیایی پناهگاه شیعیان و امام زادگانی شد که از ظلم و جور حکام اموی و عباسی به این سرزمین مهاجرت می‌کردند.

استان در قرون اولیه‌ی اسلامی از رونق و شکوفایی برخوردار بود. جغرافیدانان مسلمان در این دوره از فراوانی محصولات کشاورزی، تولید منسوجات گرانبها و استخراج معادنی مانند طلا و مس در خوزستان یاد کرده‌اند. در شوشتر، پارچه‌های ابریشمی که شهرت بسیار داشت تولید می‌شد و تا چند قرن پوشش خانه‌ی کعبه را از این شهر تهیه می‌کردند.

در دوره اموی و عباسی، حاکمان منصوب از طرف خلفا فرمانروایی می‌کردند، اما در نیمه اول قرن سوم هجری وضعیت تغییر یافت و یعقوب لیث صفاری در سال ۲۶۲ ه. ق خوزستان را تصرف کرد. او که قصد براندازی خلیفه عباسی را داشت شکست خورد و در بازگشت در شهر جندی شاپور در گذشت. در این زمان در شهرهایی چون جندی شاپور، رامهرمز، اهواز، ارجان و شوشتر، سکه ضرب می‌کردند که این موضوع بیانگر اهمیت این مناطق است.

شکل ۱۵- پل و بند شادروان (ساسانی) شوشتر شکل ۱۴- پل دوره ساسانی (دزفول)

شکل ۱۶- امامزاده محمد بن زید - گتوند شکل ۱۷- امامزاده عبدالله - صیدون

✓ آیا می دانید

دین مبین اسلام در سال ۱۷ هجری از مسیر خلیج فارس و شهرهای هندیجان و دورق (شادگان) وارد استان ما شد.

آل بویه که دولتی شیعه مذهب بودند در سال ۳۲۶ بر خوزستان تسلط یافتند . عضد الدوله دیلمی در شهرهای استان و از جمله اهواز دست به کارهای عمرانی زد. در این زمان استان به هفت ولایت شوش ، جندی شاپور ، شوشتر ، عسکر مکرّم ، اهواز ، رامهرمز ، دورق تقسیم شده بود .

بیشتر بدانیم

در قرون اولیه اسلامی مهروبان مهمترین بندر استان بود و کالاهایی: مانند پارچه، ابریشم، قالی، عسل، روغن، صابون، خرما، نیشکر و ماهی خشک شده از شهرهایی مانند اهواز، شوشتر، ارجان، رامهرمز، شوش و مهروبان به مناطق مختلف حوزه تمدن اسلامی صادر می شد .

فعالیت

اگر در محل سکونت شما امامزاده یا قدمگاهی وجود دارد ، در مورد آن گزارش تهیه کنید .

✓ آیا می دانید: آثار برجای مانده از شهر جندی شاپور در نزدیکی دزفول قرار دارد.

شکل ۴-۱۸ آرامگاه یعقوب لیث صفاری- دزفول

بیشتر بدانیم : پس از آل بویه ، خوزستان توسط حکومت‌های اتابکان فارس، اتابکان لرستان، آل مظفر و جانشینان تیمور اداره می شد.

۴۱

در سال ۸۴۵ ه. ق فردی به نام سید محمد مشعشی هویزه را تصرف کرد و جانشین وی توانست بر تمام خوزستان تسلط یابد . مشعشیان که شیعه مذهب بودند با به قدرت رسیدن دولت صفوی و لشکر کشی آنها به خوزستان شکست خورده و قدرتشان محدود به منطقه هویزه شد. با سقوط سلسله صفویه وضعیت سیاسی در استان آشفته گردید. تسلط نادر شاه بر خوزستان به طور موقت باعث ایجاد آرامش گردید، اما با مرگ وی قدرت طبیبی و درگیری حاکمان محلی ادامه یافت.

در دوره کریمخان زند گروهی از اعراب بنی کعب به علت اختلاف با حاکمان عثمانی به ایران مهاجرت کرده و در منطقه دورق (شادگان) ساکن شدند . آنها به همراه بختیاری ها در لشکر کشی زندیه برای تصرف بصره به این دولت یاری رساندند.

خوزستان از عصر قاجار تا انقلاب اسلامی

در دوره قاجار استان توسط نمایندگان دولت که در شوشتر مستقر بودند، اداره می شد . با رونق گرفتن بندر خرمشهر در زمان محمد شاه قاجار ، دولت عثمانی که این شهر را رقیب تجاری بصره می دانست آن را مورد حمله قرار داد . اختلاف مرزی با دولت عثمانی سرانجام به قرار داد ارزنه الروم منجر گردید. براساس بندهایی از این قرارداد اروند رود مرز دو کشور شناخته شد و عثمانی ها متعهد گردیدند، تسهیلاتی را برای بازرگانان ایران فراهم کنند. با توجه به اینکه در آن دوره مردم استان ، بویژه شهرهای دزفول و شوشتر با دولت عثمانی معاملاتی بازرگانی داشتند ، این قرارداد علاوه بر تثبیت مرزها، به توسعه تجارت استان نیز کمک می کرد.

بیشتر بدانیم

اختلافات انگلیس با دولت قاجار در خصوص مالکیت شهر هرات باعث شد آنها در سال ۱۲۷۳ ه . ق از طریق خلیج فارس، خرمشهر و اهواز را مورد حمله قرار دهند. نیروهای مهاجم با مقاومت سرسختانه عشایر خرمشهر و نیروهای دولتی مواجه شدند. سرانجام با استفاده از سلاح‌های پیشرفته خود مدافعان را شکست داده و این دو شهر را تصرف کردند.

استان علیرغم تحولات سیاسی و فرازو نشیب های فراوان به علت مجاورت با خلیج فارس و کشور عثمانی از زمان ناصرالدین شاه مورد توجه قرار گرفت.

یکی از مأمورین دولتی که برای بررسی وضعیت خوزستان در دوره قاجار به استان سفر کرده آن را به علت داشتن امکانات بالقوه و متعدد ، گنج شایگان نامیده است. ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه طرح هایی را برای رونق شهر اهواز اجرا کردند، که از آن جمله ساختن دو اسکله در این شهر بود. این بارانداز ها برای تخلیه کالاهایی بود که از مسیر رودخانه کارون از خرمشهر به اهواز حمل و از طریق شوشتر به اصفهان می رسید. نامه‌ای ناصری و مظفری در شهر اهواز یادگار آن دوره است .امیر کبیر نیز قصد داشت تا طرح کشت نیشکر را به مرحله اجرا در آورد که با مرگ وی نا تمام ماند.

شکل ۱۹-۴: کاروانسرای معین التجار دوره قاجاریه (اهواز)

شکل گیری جنبش مشروطیت در دوره مظفر الدین شاه و سرکوبی آن توسط محمد علی شاه، باعث شد تا عشایر شجاع بختیاری به مقابله با حکومت استبدادی برخیزند. آنها در سقوط حکومت محمد علی شاه نقش مهمی داشتند. یکی دیگر از صحنه های حضور خوزستانی ها در دفاع از کشور در جنگ جهانی اول روی داد، عشایر غیور منطقه هویزه با فتوای علمای مذهبی، در مقابل نیروهای متجاوز انگلیسی دست به مقاومت زده و در این راه جان خویش را فدا نمودند. در سال ۱۹۰۸ م (۱۲۸۷ ش) با کشف نفت در استان تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زیادی رخ داد. تغییر چهره ی شهر ها، ایجاد محلات جدید در کنار بافت قدیمی، مهاجرت به شهر ها، بوجود آمدن تأسیسات تمدنی جدید از جمله این پیامد ها بود. در این دوره سیاست انگلیس در استان ارتباط با افراد با نفوذ محلی و حمایت از آنها بود. یکی از کسانی که مورد حمایت انگلیس قرار گرفت شیخ خزعل بود که توانست به تدریج حوزه نفوذ خود را گسترش داده و بخش جنوبی و مرکز استان را زیر سلطه خود در آورد. با تغییر سیاست انگلیس شیخ خزعل توسط رضا شاه دستگیر و مدتی بعد به قتل رسید.

بیشتر بدانیم

شیخ خزعل برخلاف پدرش شیخ جابر که در دوره ی ناصرالدین شاه قاجار در دفاع از کشور با نیروهای دولت انگلیس جنگید، وابسته به انگلستان بود.

در سال ۱۳۱۷ ه. ش بندر امام خمینی به وسیله خط آهن با شمال کشور مرتبط شد، این خط آهن نقش مهمی در پیروزی متفقین در جنگ جهانی دوم داشت. با آغاز حرکت انقلاب اسلامی مردم خوزستان با هدایت روحانیت آگاه و مبارز در صحنه های مختلف مبارزه با رژیم شاهنشاهی حضور یافته و از بذل جان و مال خویش دریغ ننمودند. راهپیمایی گسترده ی مردم آبادان پس از حادثه ی سینما رکس اعتصاب گسترده کارکنان شرکت نفت و تقدیم صدها شهید نمونه هایی از این فداکاری ها و رشادت ها است.

فعالیت

اگر در شهر محل سکونت شما شهیدی از دوران انقلاب اسلامی وجود دارد، زندگی نامه او را تهیه کنید.

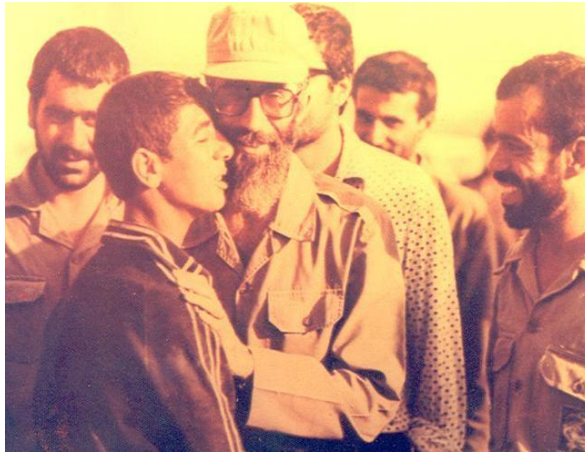
مشاهیر و فرهیختگان استان

خوزستان از گذشته های بسیار دور تا کنون چهره های توانمند و شخصیت های دینی، علمی و فرهنگی فراوانی را به تمدن اسلامی و جامعه ی ایرانی معرفی کرده است. یکی از این چهره ها سلمان فارسی است، وی از صحابه معروف و از نزدیکان پیامبر بزرگوار اسلام بود. آن حضرت سلمان را از اهل بیت خود می دانست. رامهرمز زادگاه این شخصیت ارزشمند است. استان ما که به لقب دروازه ورود تشیع به ایران مفتخر است، در ارادت به اهل بیت پیشگام بوده است. علی بن مهزیار اهوازی که مرقدش نیز در اهواز قرار دارد از یاران با وفای امام رضا (ع) و از راویان حدیث است. او در هندیجان متولد شد و سپس به اهواز مهاجرت کرده و عمر پر برکت خود را در این شهر سپری نمود. دعبل بن علی خزاعی معروف به شاعر اهل بیت نیز از جمله شخصیت های بزرگ شیعی که مرقدش در دزفول قرار دارد. یکی دیگر از شخصیت های معروف شیعه، یعقوب ابن اسحاق، معروف به ابن سکیت دورقی اهوازی است، که به دلیل ارادتش به ائمه به دست متوکل خلیفه عباسی به شهادت رسید. در زمینه علم و دانش نیز مردم استان به ویژه در قرون اولیه اسلامی جایگاه شایسته ای داشتند / کسانی چون سهل بن هارون دشت میسانی که ریاست بیت الحکمه و ابو سهل نوبختی که ریاست کتابخانه بیت الحکمه را بر عهده داشتند، از جمله ی این افراد هستند.

بیشتر بدانیم

پس از ورود اسلام، به مدت چند قرن نام اهواز را به کل خوزستان اطلاق می کردند، به همین دلیل بسیاری از مشاهیر استان که در آن دوره می زیستند، به اهوازی معروفند.

آبادان	محمد بن عبد بن حرب، عارف قرن سوم هجری
اهواز	ابوالحسن اهوازی ریاضی دان و منجم، قرن چهارم هجری علی بن عباس اهوازی، پزشک معروف جهان اسلام در دوره ی آل بویه حسن بن سعید و حسین بن سعید، از یاران امام رضا (ع) و از راویان حدیث
ایذه	میرزا حسن مال میری، شاعر قرن یازدهم هجری
بهبهان	علامه وحید بهبهانی، معروف به استاد اکبر در قرن دوازدهم هجری آیت... میر سید علی بهبهانی قرن چهاردهم هجری آخوند ملا علی (علی بن قطب الدین) صاحب تفسیر بی نقطه
خرمشهر	سید عدنان غریفی فقیه و مولف قرن چهاردهم هجری
دزفول	شیخ مرتضی انصاری معروف به خاتم الفقها، مرجع تقلید شیعیان جهان مولانا فرج... نخستین شاعر دزفول سید اسماعیل قصری، معروف به شیخ الوری، عارف قرن ششم هجری بابارکن الدین، عارف دوره ی تیموری
دشت آزادگان	عبد علی بن جمعه حویزی، فقیه و صاحب تفسیر نور الثقلین
رامهرمز	ابن خلد رامهرمزی، قاضی و محدث قرن چهارم هجری بزرگ بن شهریار رامهرمزی، بزرگ ترین دریانورد ایرانی در قرن چهارم هجری و نویسنده ی کتاب عجایب الهند
شادگان	شیخ هاشم بن حردان کعبی اهوازی فقیه و ادیب قرن سیزدهم هجری
شوشتر	سید نعمت... جزایری معروف به محدث از سادات برجسته ی قرن دوازدهم هجری قاضی نورالله شوشتری، نویسنده ی کتاب مجالس المومنین در قرن دوازدهم هجری شیخ جعفر شوشتری، نویسنده کتاب رساله عملیه منهج الرشاد علامه شیخ محمد تقی شوشتری مجتهد و نویسنده کتاب قاموس الرجال آیت... سید محمد حسن آل طیب از سادات قرن چهاردهم و پانزدهم هجری
گتوند	قیصر امین پور شاعر معاصر
مسجد سلیمان و لالی	ملا علی صیفوری آرپناهی، شاعر و عارف قرن معاصر بهمن علا الدین معروف به مسعود بختیاری، شاعر و خواننده ی محلی

شکل ۲۰-۴ حضرت آیت ا... خامنه ای در جمع مدافعان خرمشهر

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن سال ۱۳۵۷ رژیم دست نشانده بعث عراق اقدامات زیادی را بر علیه ملت ایران انجام داد. تقویت گروه‌های ضد انقلاب و دامن زدن به اختلافات داخلی از جمله کارهای رژیم صدام بر علیه نظام نوپای مردم مسلمان ایران بود. حکومت بعث عراق در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ پس از ماه‌ها تجاوزهای محدود مرزی، حمله سراسری را علیه ملت ایران آغاز نمود. در این هجوم گسترده، سرزمین خوزستان با توجه به موقعیت و اهمیتی که به ویژه در اقتصاد ایران

۴۳

داشت بیش از سایر نقاط شاهد لشکر کشی مزدوران بعثی بود. رژیم عراق از سه محور استان ما را مورد تهاجم قرار داد

الف) محور شوش - دزفول

ب) محور سوسنگرد - اهواز

ج) محور خرمشهر - آبادان

شکل ۲۱-۴ محوره‌های تهاجم نیروهای بعثی عراق

نیروهای بعثی که در خیال خود قصد تصرف چند روزه خوزستان را داشتند با مقاومت جانانه و فداکاری بی نظیر مردم مواجه شدند. مقاومت ۳۵ روزه‌ی مدافعان خرمشهر موجب شد متجاوزان طعم تلخ شکست را در مقابل مردم فداکار و شجاع ایران اسلامی احساس کنند. حماسه مقاومت مردم شهرهای خرمشهر و آبادان در مقابله با متجاوزان باعث شگفتی جهانیان و جلوگیری از دست یابی عراق به سایر اهداف اعلام شده بود.

شکل ۲۲-۴ مسجد جامع خرمشهر سوم خرداد ۱۳۶۱

حمله مدافعان سوسنگرد با هدایت حضرت آیت الله خامنه ای و شهید چمران در ۲۶ آبان ۱۳۵۹ برای شکستن محاصره ی این شهر، از نقاط برجسته روزهای آغاز جنگ می باشد؛ که این امر باعث جلوگیری از سقوط شهر اهواز گردید.

شکل ۲۳-۴ انهدام تانک دشمن در سوسنگرد

مردم غیور استان بویژه عشایر سلحشور و اهالی شهرهای مرزی با تمام توان به کمک نیروهای مسلح علیه متجاوزان وارد صحنه شدند.

شکل ۲۴-۴ حضور عشایر و نیروهای مردمی در دفاع مقدس

نیروهای عراقی برای در هم شکستن مقاومت در شهرهای مرزی استان، مردم بی دفاع را مورد حملات هوایی و موشکی خود قرار می دادند. در این میان دزفول بیش از ۱۷۰ بار مورد حمله موشکی قرار گرفت. در دوم مهر ماه ۱۳۵۹ نیز هواپیماهای دشمن اداره آموزش و پرورش آبادان را بمباران کردند که در این حادثه تعدادی از معلمان و کارکنان به شهادت رسیدند.

آیا می دانید: دزفول به علت مقاومت کم نظیر خود در دوران جنگ بعنوان شهر نمونه مقاومت نام گرفت.

شکل ۲۵-۴: یادمان مقاومت مردم دزفول در مقابل موشک باران

با ادامه جنگ و مقاومت مردم، رژیم عراق برخلاف همه موازین بین‌المللی، مناطق مسکونی، مراکز درمانی، آموزشی و فرهنگی را مورد حمله قرار داد. حمله این حملات بمباران اداره آموزش و پرورش آبادان در دوم مهر ماه ۱۳۵۹ بود.

شکل ۲۶-۴: نقش جهاد سازندگی (سنگر سزان بی سنگر) در دفاع مقدس

بیشتر بدانیم: در چهارم آبان سال ۶۲ در حمله موشکی رژیم بعثی عراق به مدرسه راهنمایی شهید پیروز بهبهان ۷۵ دانش آموز و معلم به شهادت رسیدند.

۲۶-۴: مدرسه راهنمایی شهید پیروز پس از موشک باران (بهبهان)

شکل ۲۷-۴: رزمندگان اسلام در ایستگاه صلواتی شکل

آیا می دانید ✓

مردم استان در دوران جنگ با برپایی ایستگاه های صلواتی در شهرها و مناطق عملیاتی از رزمندگان اسلام که عزم جبهه ها بودند پندیرایی می کردند. به منظور سازماندهی جبهه های جنوب ، ساختمان گلف در اهواز بعنوان پایگاه منتظران شهادت تعیین گردید که تا انتهای جنگ مسئولیت فرماندهی عملیات رزمندگان اسلام را بر عهده داشت.

شکل ۲۸- ۴ ساختمان گلف در اهواز

شکل ۲۹- ۴ رزمندگان اسلام در نماز جمعه یکی از شهرهای استان

با وجود تهاجم دشمن، مردم با حضور در شهرها و شرکت در نماز جمعه، باعث دلگرمی رزمندگان و نا امیدي متجاوزان شدند. پس از برکناری بنی صدر خائن در دومین سال جنگ ، رزمندگان اسلام با چندین عملیات پیروزمندانه مانند ثامن الائمه ، طریق القدس ، فتح المبین و بیت المقدس متجاوزان یحیی را از بیشتر سرزمین های اشغالی استان بیرون نمودند.

جدول ۲- ۴ عملیاتی مهم رزمندگان اسلام (برای مطالعه)

عملیات: ثامن الائمه (ع) منطقه: شمال آبادان هدف: شکست حصر آبادان - آزاد سازی جاده ی اهواز - آبادان نوع عملیات: تگ گسترده زمان: ۱۳۶۰/۷/۵ رمز: نصر من الله و فتح قریب	فرماندهی: سپاه و ارتش سازمان رزم: سپاه و ارتش استعداد ایران: ۳۰ گردان استعداد عراق: ۳۱ گردان وسعت منطقه آزاد شده: ۱۳۰ کیلومتر مربع تلفات عراق: ۱۵۰۰ کشته و زخمی و ۱۸۰۰ اسیر
عملیات: طریق المقدس منطقه: بستان هدف: آزاد سازی بستان - دست یابی به مرز در منطقه چزابه نوع عملیات: تگ گسترده زمان: ۱۳۶۰/۹/۱۵ تا ۹/۸ رمز: یا حسین (ع)	فرماندهی: سپاه و ارتش سازمان رزم: سپاه و ارتش استعداد ایران: ۲۲ گردان استعداد عراق: ۶۱ گردان وسعت منطقه آزاد شده: ۶۵۰ کیلومتر مربع تلفات عراق: ۸۵۰۰ کشته و زخمی و ۵۴۶ اسیر
عملیات: فتح المبین منطقه: شوش و دزفول هدف: آزاد سازی منطقه غرب کرخه و جاده ی دزفول - دهلران نوع عملیات: تگ گسترده زمان: ۱۳۶۱/۱/۱۰ تا ۱/۲ رمز: یازها (س)	فرماندهی: سپاه و ارتش سازمان رزم: سپاه و ارتش استعداد ایران: ۱۲۵ گردان استعداد عراق: ۱۶۶ گردان وسعت منطقه آزاد شده: ۲۴۰۰ کیلومتر مربع تلفات عراق: ۴۰۰ کشته و زخمی و ۱۵۰۰۰ اسیر
عملیات: بیت المقدس منطقه: غرب رود کارون هدف: آزاد سازی منطقه غرب کارون- پادگان حمید - جاده ی اهواز - آبادان نوع عملیات: تگ گسترده زمان: ۱۳۶۱/۳/۳ تا ۲/۱۰ رمز: یا علی ابن ابی طالب (ع)	فرماندهی: سپاه و ارتش سازمان رزم: سپاه و ارتش استعداد ایران: ۱۴۴ گردان استعداد عراق: ۲۰۰ گردان وسعت منطقه آزاد شده: ۵۰۳۸ کیلومتر مربع تلفات عراق: ۱۶۰۰۰ کشته و زخمی و ۱۹۰۰۰ اسیر

پدینال عملیات بزرگ بیت المقدس و چند عملیات دیگر مجامع بین المللی به حقانیت ملت ایران پی برده و در نهایت زمینه ی صدور قطعنامه ۵۹۸ فراهم شد.

بیشتر بدانیم

پس از عملیات بیت المقدس عملیات محرم، رمضان، بدر، خیبر، والفجر ۸، کربلای ۴ و ۵ و بیت المقدس ۷ انجام گرفت. در هشت سال دفاع مقدس رزمندگان استان نقش عمده ای در فرماندهی و انجام عملیات

های گوناگون داشتند. برخی از یگان‌های استان در دوران دفاع مقدس عبارتند از: لشکر ۷ حضرت ولی عصر (عج) - لشکر ۹۲ زرهی خوزستان - پایگاه چهارم و پنجم شکاری دزفول و امیدیه - قرارگاه نصرت - تیپ ۷۲ محرم - تیپ امام حسن - تیپ ۳۷ نور و تیپ بهشت. علاوه بر یگان‌های مذکور، فرماندهی بسیاری از قرارگاه‌ها و یگان‌های نظامی سایر مناطق عملیاتی را رزمندگان خوزستانی بر عهده داشتند.

از افتخارات یگانهای هوایی استان می‌توان به عملیاتهای درون مرزی و بیرون مرزی متعدد اشاره نمود که با تقدیم دهه‌اشپید، جانباز و آزاده همراه بود.

شکل ۳۰- نقش بانوان استان در جنگ

شکل ۳۱- عکس برداری از شهر کازمیه ی عراق توسط چنگنده های نیروی هوایی

لشکر ۹۲ زرهی خوزستان در طول ۸ سال دفاع مقدس با انجام عملیات متعدد جهت بیرون راندن متجاوزان از خاک کشورمان نقش مهمی ایفا نمود.

شکل ۳۲- شهیدرجایی در جمع رزمندگان اسلام

پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸ توسط جمهوری اسلامی ایران و اتمام رسمی، جنگ رژیم بعث عراق برای بار دوم از محورهای طلائیه و کوشک به استان حمله نمود و در جاده اهواز خرمشهر تا ۴۰ کیلومتری اهواز پیش روی نمود؛ ولی رزمندگان اسلام با رشادت دشمن را تا مرزهای بین المللی عقب راندند.

شکل ۳۳- آیت ا... جمی و آیت ا... قاضی در جمع رزمندگان اسلام

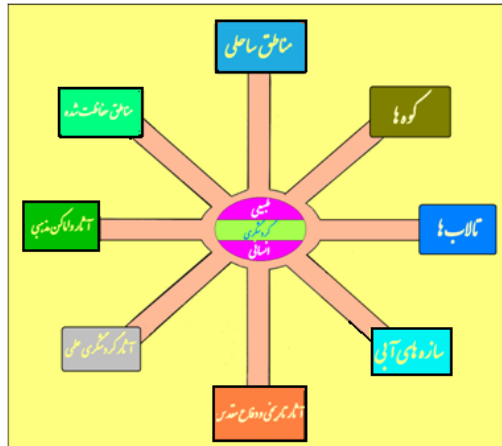
بیشتر بدانیم: خوزستان در طی دفاع مقدس ۲۳ هزار شهید تقدیم انقلاب اسلامی نمود که بیش از ۱۰۰ نفر از آنها سرداران رشید و فرماندهان ارشد بودند از جمله: محمد جهان آرا، دکتر مجید بقایی، اسماعیل دقایقی، سید حسین علم الهدی، علی هاشمی، حجه الاسلام شریف قنوتی، عظیم محمدی زاده و نوجوان شهید بهنام محمدی را می توان نام برد.

حماسه ۸ سال دفاع مقدس در استان به فرموده حضرت امام باعث شد ابهت دو ابر قدرت شرق و غرب در هم بشکند و تمامی سردمداران نظام های فاسد در مقابل اسلام احساس ذلت کنند. امید است با همت و تلاش خود در جهت تحقق اهداف و آرمان های نظام مقدس جمهوری اسلامی گام برداشته و حافظ دست آوردهای عظیم خون شهدا باشیم.

فصل پنجم

توانمندیهای استان خوزستان

شکل ۱-۵ توان های گردشگری استان

خوزستان با توجه به ظرفیتهای طبیعی و تاریخی خود می تواند جایگاه مناسبی را در عرصه گردشگری به دست آورد. این امر وظیفه مسئولین محلی به ویژه مدیریت بخش گردشگری را مضاعف می کند.

شکل ۵-۴ آبشار شیوند در کوه های منگشت-دهندز

شکل ۲-۵ چشم انداز کوهستانی- شمال ایذه

شکل ۳-۵ آبشار شوی - سردشت دزفول

شکل ۵-۵ رود شلا منطقه شیمبار- اندیکا

تنوع محیطی آب و هوایی ، وجود اماکن تاریخی ، مذهبی و قومی از جمله ظرفیت های موجود استان است که جهت توسعه صنعت گردشگری می تواند مورد بهره برداری قرار گیرد. توسعه ی این صنعت در استان می تواند، زمینه ی درک متقابل گروه ها و قومیت ها را فراهم سازد و شرایط لازم جهت تفاهم و وحدت ملی را ایجاد نماید. گردشگری به ایجاد اشتغال، افزایش درآمد ، تبدلات فرهنگی کمک می نماید. با توجه به زمستانهای مطبوع و وجود شبکه های ارتباطی مناسب (برخورداری از خطوط آهن، شبکه راههای شوسه و فرودگاهها) خوزستان می تواند سهم بیشتری از گردشگری را به خود اختصاص دهد.

جاذبه های گردشگری استان به دو دسته ی طبیعی و انسانی تقسیم می شوند .

کوه‌های استان امکانات متنوعی برای فعالیت های گردشگری از جمله کوه‌نوردی ، صخره‌نوردی ، غارنوردی فراهم می‌سازند. کوه‌های برف‌گیر منگشت، مافارون و سفیدکوه در محدوده ی باغملک وایده ، کینو و مناردر اطراف مسجد سلیمان ولالی ارتفاعات سالن در دزفول واندیمشک و کوه‌های خاییز و بنگستان در بهبهان با چشمه سارها و جنگلهای بلوط با هوای مطبوع چشم اندازهای زیبایی را به وجود آورده است.

وجود تونل دلا ، دشت شیمبار (شیرین بهار) ، با گونه های گیاهی و انواع میوه های خودرو ، از مناطق زیبای گردشگری استان است. منطقه ی کوهستانی مال آقا در اطراف قلعه تل نیز در دوره ی گرم سال ، با طبیعتی مطبوع پذیرای گردشگران است. از دیگر پدیده های جالب توجه مناطق کوهستانی دره های طاق‌دیزی است. این دره ها مکان های مناسبی برای گردشگری طبیعی است. دره های طاق‌دیزی منگشت، خانیز نمونه های بارز آن می باشد.

بیشتر بدانیم

کوه آتشین رامهرمز (تشکوه)

تشکوه در شرق رامهرمز در جاده رامهرمز – ابوالفارس واقع شده است. از نظر زمین شناسان دلیل شعله ور شدن آتش کوه گوگرد موجود در زمین و متصاعد شدن گاز طبیعی از عمق به سطح زمین است . گازهای هیدروکربنی از لایه های مختلف زمین عبور می کنند و از هر درز و شکافی در سطح زمین به بیرون شعله ور می شوند به طوری که در شب نور سوختن این گاز بیشتر دیده می شود. کوه سوخته

این کوه درفاصله ۱۰ کیلومتری امیدیه و درحد فاصل جاده ی آغاچاری واقع شده است . ارتفاع آن از سطح دریا ۱۱۰ متر می باشد . ظاهر این کوه از دور سوخته و زرد دیده می شود و به همین علت آن را کوه سوخته می گویند ؛ که از یک سو به دلیل شکل ظاهری و از سوی دیگر به دلیل آثار هیدروکربنی درسطح زمین یک اثر ژئوتوریستی محسوب می شود.

شکل ۸- کوه سوخته – جاده ی امیدیه – آغاچاری

شکل ۷- تشکوه رامهرمز – روستای گنبد لران

جدول ۵-۱ مناظر دیدنی استان (برای مطالعه)

مناظر	مکان	شهرستان
غارها	نی ده، آب کنارون، چاه بادی، بدیل پیده	بهبهان لالی
آبشارها	شوی شیوند پرزین آرپناه خواجه انور گذار پهن	سردشت دهدز گتوند لالی ایذه رامهرمز
چشمه ها ی گوگردی	گل گیر گراب	مسجد سلیمان بهبهان

غارها و چشمه های گوگردی از دیگر جاذبه های این کوهها هستند. در صورت ساخت استخر شنا واحداث حمام در نزدیکی این چشمه ها به واسطه خواص درمانی آن ها می تواند، پذیرای گردشگران باشد.

ب) تالابها

تالاب های استان مکان های مناسبی برای توسعه گردشگری محسوب می شوند: تالاب شادگان ، هویزه ، بامدژ ، میانگران ، بندون ، نمی ، برم شوراز جمله آنها است که در این میان تالاب های شادگان و هویزه از اهمیت جهانی برخوردارند.

بیشتر بدانید**تالاب بین المللی شادگان**

این تالاب در زمین های پست دلتای رود چراحی قرار گرفته است. محدوده ی آن از شمال شادگان شروع شده و تا شمال آبادان و غرب خور موسی در ماهشهر گسترش می یابد. وسعت آن بیش از ۴۰۰ هزار هکتار است که ۳۲۷۷۶۵ هکتار آن تحت عنوان پناهگاه حیات وحش شادگان تعیین گردیده است. اکوسیستم های متنوعی مرکب از آب های شیرین و شور در این تالاب وجود دارد. وجود سایر شرایط زیستی مطلوب این تالاب را به عنوان یکی از مهمترین زیستگاههای مهم حیات وحش بخصوص پرندگان مهاجر تبدیل کرده است. تنوع پرندگان و گونه های گیاهی جذابیت ویژه ای برای گردشگران دارد. ماهیگیری و شکار پرندگان جنبه های دیگری تفریحی است که با ایجاد مراکز توریستی، قایق رانی و مسابقات ماهیگیری می تواند منشأ درآمد و اشتغال باشد.

تالاب هویزه (هورالعظیم)

این تالاب حدود ۴۵۰ هزار هکتار وسعت دارد که بخشی از آن در خاک ایران و بخش دیگر در عراق است. پوشش گیاهی هور هویزه شامل انواع گیاهان شورپسند و نیلوفر آبی است. این تالاب یکی از زیستگاه های اصلی پرندگان مهاجر در دوره ی سرد سال است. تالاب هویزه با استعداد های موجود خود جنبه های توریستی قابل توجهی دارد.

ج) مناطق حفاظت شده و پناهگاه های حیات وحش

به محدوده ای از زیستگاه های طبیعی اطلاق می شود که از شرایط اقلیمی مناسبی برخوردار است و دارای گونه های گیاهی و جانوری ویژه ای است. این محدوده ها به منظور حفظ و احیای گونه های کمیاب تحت حفاظت قرار می گیرند.

مناطق حفاظت شده ی دز، کرخه، منطقه جنگلی شیمبار در شمال اندیکا، شالو و منگشت در اطراف ایذه و باغملک، خائیز در شمال شرق بهبهان به دلیل داشتن گونه های کمیاب گیاهی و جانوری تحت حفاظت سازمان محیط زیست قرار گرفته است. این مناطق ظرفیت های طبیعی گردشگری مناسبی در استان دارند.

شکل ۹-۵. حیات وحش استان

شکل ۱۰-۵ تالاب هویزه

بیشتر بدانیم

مناطق حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش دز و کرخه
این مناطق در امتداد رود های دز و کرخه قرار دارند و به علت ویژگیهای خاص به عنوان منطقه حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش انتخاب شده اند. بخش وسیعی از این مناطق به صورت بیشه زار بوده ، که از تنوع گیاهی مطلوبی برخوردار است. از انواع درختان ، درختچه ها و گونه های بوته ای آن می توان به سریم ، جاز (بنگرو)، لگجی، تمشک ، استبرق ، یونجه، شبدر، جو وحشی و ... اشاره کرد. از حیات وحش جانوری این مناطق گوزن زرد ایرانی است که از گونه های کمیاب می باشد ؛ و از انواع پرندگان آن می توان به کبوتر، لیکو تالابی و دراج اشاره کرد .

د) مناطق ساحلی

طول خط ساحلی یکی از عوامل قدرت یک کشور محسوب می شود. استان با بیش از ۳۰۰ کیلومتر خط ساحلی حدود ۱۵ درصد از خط ساحلی جنوب کشور را به خود اختصاص داده است. این سواحل هموار ، دلتایی و عریض بوده که با عمق کم و خلیج های کوچک ، از شرایط مناسبی جهت ایجاد زیر ساختهای گردشگری برخوردار است.

سواحل زیبای استان در نیمه دوم سال با توجه به شرایط آب و هوایی مناسب از ظرفیت های بالایی برای توسعه ورزش های آبی (اسکی روی آب ، شنا و قایق سواری) برخوردار است که می تواند پذیرای گردشگران باشد. با توجه به تنوع آبزیان در این مناطق، ماهیگیری می تواند فعالیتی مفرح برای گردشگران باشد .

۲- جاذبه های انسانی (تاریخی و فرهنگی)

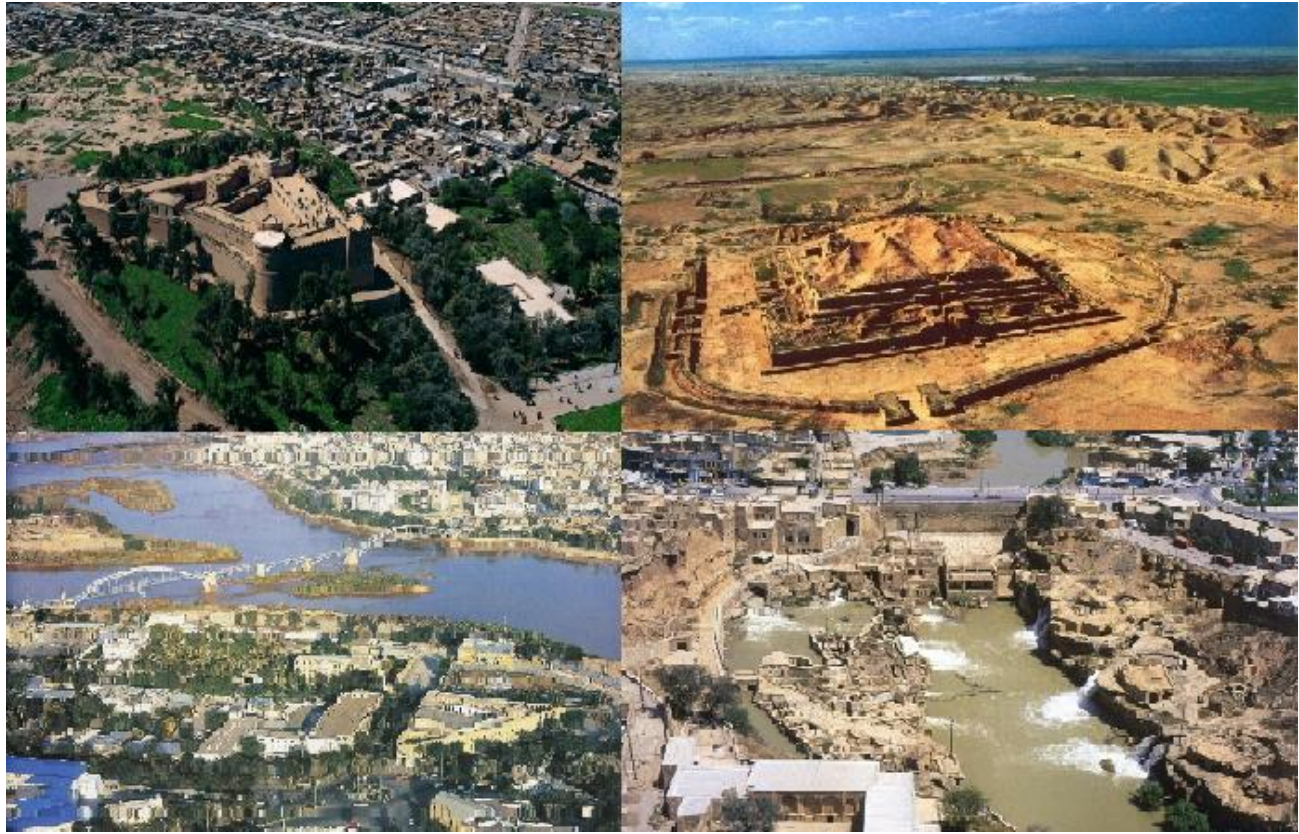
الف) آثار تاریخی

خوزستان جزء اولین زادگاه های تمدن بشری است. وجود مجموعه ای از آثار هنری و معماری به جای مانده از دولت های باستانی ایلام ، هخامنشیان ، اشکانیان ، ساسانیان ، و دوره ی بعد از اسلام ، استان را به یکی از قطب های گردشگری در سطح ملی و جهانی تبدیل کرده است.

بیشتر بدانیم

معبد زیگورات چغازنبیل

در سال ۱۸۹۰ ژاک دومرگان زمین شناس فرانسوی طی گزارشی اعلام کرد که در ناحیه چغازنبیل منابع نفت وجود دارد. در حدود ۵۰ سال بعد مهندسان نفت ضمن کاوش آجری را مشاهده کردند که روی آن نوشته هایی حک شده بود. این امر مقدمه ی یک رشته کاوش های باستان شناسی در چغازنبیل شد که منجر به کشف این معبد مربوط به قرن سیزدهم قبل از میلاد گردید زیگورات معبدی هفت طبقه بوده که در کنار رودخانه ساخته شده به طوری که دو شهر شوش و شوشتر در بالای آن دیده می شد. پایه ی زیگورات مربع شکل وبا اضلاع ۱۰۵ متر و ارتفاع حدود ۱۰۰ متری باشد. در روی برخی از آجر ها ی این بنا دعاهایی با خط میخی به زبان ایلامی و اکدی نوشته شده است. این بنا در سال ۱۹۷۹ در یونسکو به ثبت جهانی رسیده است.

شکل ۱-۱ زیگورات چغازنبیل شکل ۱۲- ۵ قلعه ی شوش شکل ۱۳- ۵ سازه های آبی شوشتر شکل ۱۴- ۵ چشم اندازی از شهر اهواز

موزه و کاخ آبادانا ، قلعه ی شوش ، پل سفید در اهواز ، کاخ اردشیر ، صفا سر مسجد درمسجد سلیمان ، اشکفت سلمان ایذه ، قلعه ی گل وگلاب در سردشت زیدون، قلعه ی سلاسل در شوشتر ، قلعه تل در شهر قلعه تل و قلعه دا و دختر در رامهرمز نمونه هایی از آثار دیدنی استان است.

بیشتر بدانیم

قلعه ی شوش

در سال ۱۸۹۷ ژاک دومورگان به منظور تحقیق به شوش آمد. او دولت فرانسه را متقاعد نمود، تا محلی امن و مناسب را جهت هینت باستان شناسی فرانسه در شوش ایجاد نماید. به همین منظور بلندترین نقطه ی تپه های شوش یعنی اکروپل برای این کار انتخاب گردید. قلعه ای با طرح قرون وسطایی اروپا بر فراز آن ساخته شد. ساختمان آن که با خشت بنا گردید تا سال ۱۹۱۲ به اتمام رسید. نقشه ی این قلعه دوزنقه ای شکل است که قاعده ی کوچک آن در سمت شمال واقع شده است. دورتا دور آن را راهرویی احاطه کرده است و ردیف اطاق هایی به سمت حیاط بر گرد آن قرار گرفته است. برج شمال غربی قلعه مربع شکل و برج شمال شرقی دایره ای شکل است.

قلعه تل

این قلعه بر روی تپه ای طبیعی قرار دارد. قلعه دارای چهار برج و به شکل مربع ساخته شده و در یکی از زوایای آن یک عمارت چهار ضلعی احداث شده بود که در طبقه فوقانی آن مهمان خانه قرار داشت. در طبقه تحتانی راهرو مسقف طویلی این ساختمان را به محوطه مرکزی قلعه متصل می سازد. قلعه دارای دو حیاط است. این قلعه از سنگ و آجر ساخته شده است. در سال ۱۳۸۵ اقداماتی برای بازسازی دیوارها و سقف اتاق های قلعه از طرف سازمان میراث فرهنگی و صنایع دستی صورت گرفته است.

فعالیت

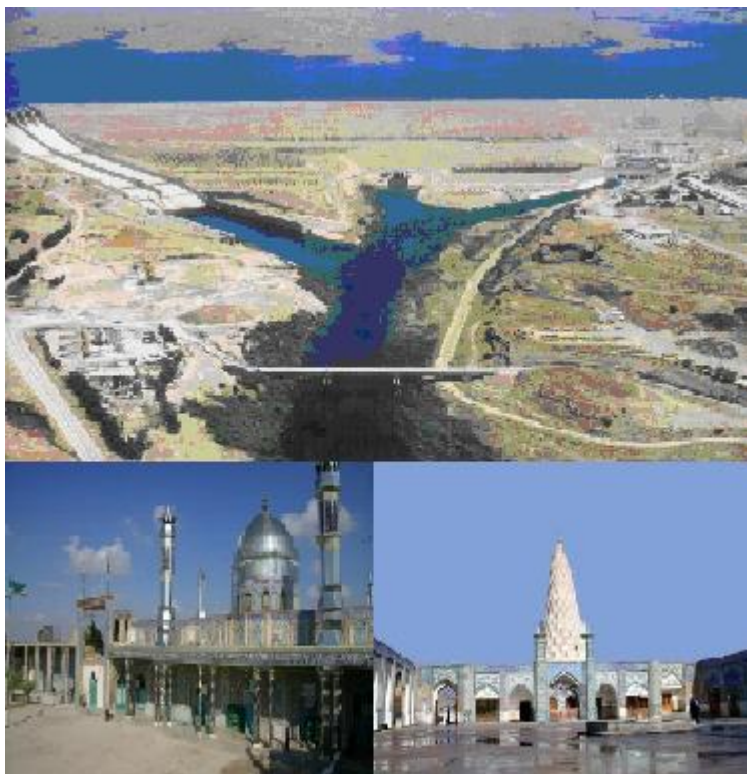
- ۱- چه راهکارهایی برای جذب بیشتر گردشگران به استان پیشنهاد می کنید؟
- ۲- کدام قابلیت موجود در محل زندگی شما می تواند برای توسعه ی گردشگری مورد استفاده قرار گیرد؟

ب) سازه های آبی

این سازه ها نشان از مهندسی پیشرفته ی ایرانیان در زمینه ی استفاده از آب های سطحی دارد که در نقاط مختلف استان مشاهده می شود. مهمترین این سازه ها عبارتند از:

- تصفیه خانه چغازنبیل در اطراف هفت تپه
- مجموعه ی سازه های آبی شوشتر
- پل بند دزفول با قدمت بیش از ۱۶۰۰ سال
- بند میزان و پل شادروان در شوشتر

مجموعه ی سازه های آبی شوشتر در سال ۱۳۸۸ در فهرست میراث جهانی به ثبت رسیده است.
از تاسیسات ایجاد شده ی جدیدی توان به ساخت سد ها ، پلاژ ها و دریاچه های مصنوعی اشاره کرد که علاوه بر جنبه های اقتصادی ، می تواند مورد استفاده های گردشگران قرار گیرد . امکانات قایق رانی ، اسکی روی آب و ماهیگیری از جمله ی توان های این سازه ها است .

شکل ۱۴-۵ سد کرخه

شکل شماره ۱۶-۵ امامزاده حیدر – بهبهان

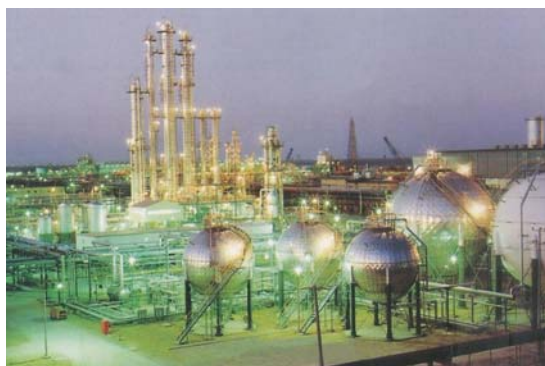
شکل ۱۵-۱۰ بقعه ی دانیال نبی – شوش

ج) مکان های مذهبی

مهمترین یقاع متبرکه ی استان عبارتند از : علی ابن مهزیار اهوازی ، بقعه ی حضرت دانیال نبی(ع) از پیامبران بنی اسرائیل در شوش، سبز قیای دزفول ، امام زاده عبدالله در شهرهای شوشتر، باغملک ، هندیجان و امام زاده حیدر بهبهان مساجد جامع شوشتر و دزفول بواسطه ی قدمت و معماری از اهمیت خاصی برخوردارند.
یکی از جنبه های گردشگری جدید بازدید از کارخانه ها و تاسیسات صنعتی می باشد . این مکان ها ، در جهت تعمیق یادگیری می تواند پاسخگوی نیاز بخشی از گردشگران باشد.

بیشتر بدانیم

وجود تاسیسات پتروشیمی در بنادر امام خمینی و ماهشهر ، تاسیسات نفتی در شهرهای آبادان، آغاچاری ، مسجدسلیمان و هفتگل ، فعالیتهای مربوط به صنایع جانبی نیشکر در اطراف اهواز و هفت تپه ، صنایع فولاد اهواز، تاسیسات بندری و غیره از جمله مکان هایی است که در این بخش می تواند مورد استقبال گردشگران قرار گیرد .

شکل ۱۷-۵ تاسیسات پتروشیمی بندر امام خمینی

ه) نگاهی به جاذبه های گردشگری دفاع مقدس

خوزستان مهمترین استان مرزی کشورمان است که در طی دوران دفاع مقدس بیشترین خسارات را از جنگ متحمل شد. امروزه با گذشت دو دهه از پایان جنگ تحمیلی، یادگارهای به جای مانده از جنگ به عنوان جلوه هایی از فرهنگ ایثار و شهادت پندیرای گردشگران بسیاری است.

یادگان دو کوهه، شلمچه، اروند کنار، موزه ی فرهنگی دفاع مقدس و مسجد جامع خرمشهر، دهلویه، تنگ جزابه، بنای یادبود شهدای هویزه، فکه و طلاییه از مهمترین پادمان های گردشگری جنگ در استان به شمار می روند که همه ساله در اواخر اسفند و تعطیلات ایام نوروز مورد بازدید کارون های راهیان نور از سراسر کشور واقع می شوند.

قابلیت های گردش گری استان

از دیگر قابلیت های گردشگری در استان می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- وجود زمینه ی مناسب برای ایجاد مناطق آزاد صنعتی = تجاری

۲- وجود چشم انداز های زیبایی طبیعی به دلیل عبور رودها از میان شهرها.

راه های توسعه ی گردشگری در استان

۱- افزایش امکانات خدماتی

۲- اطلاع رسانی مناسب در زمینه ی معرفی جاذبه های گردش گری استان

۳- ایجاد بینش مناسب در زمینه ی ارزش های اقتصادی و فرهنگی گردش گری.

۴- تشویق بخش خصوصی برای سرمایه گذاری در بخش گردش گری.

۵- تربیت افراد متخصص جهت راهنمایی گردش گران.

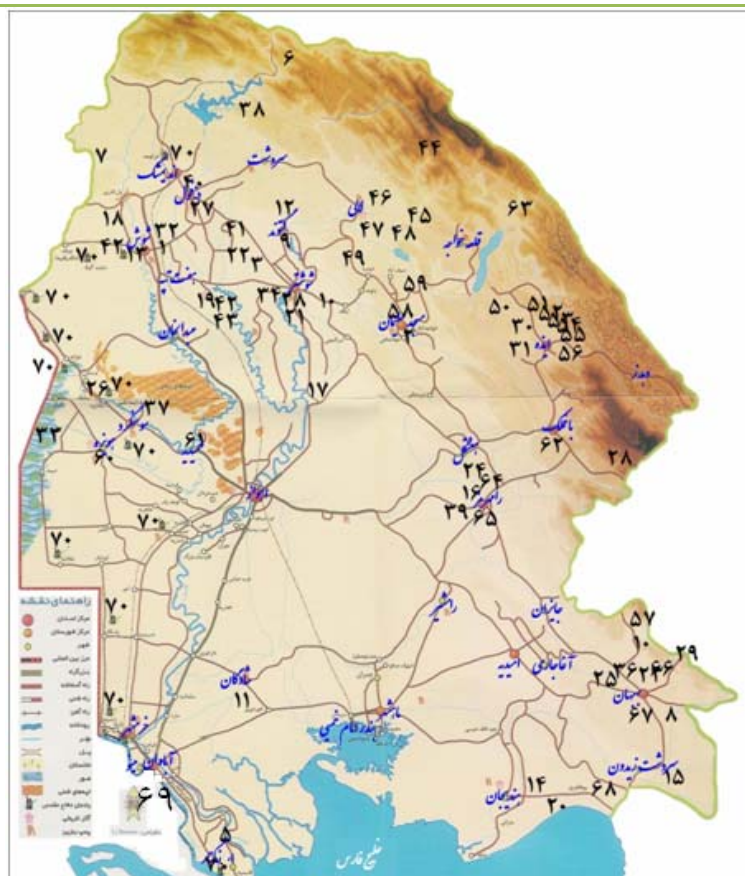
چگونه می توانیم گردشگر خوبی باشیم ؟

۱- همراه داشتن کیسه های نایلونی جهت جمع آوری موذازند و انتقال آن به محل مناسب

۲- عدم استفاده از چوب درختان به عنوان سوخت

۳- حفاظت از پدیده های طبیعی.

۴- توجه به آثار تاریخی به عنوان بخشی از هویت ملی

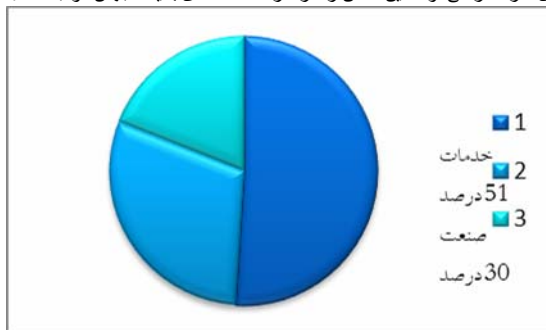

شکل ۱۸-۵ نقشه ی موقعیت های گردشگری استان

جدول ۲ - ۵ مکان های گردشگری استان (برای مطالعه)

۱	تپه های شوش	۲۵	ویرانه های شهر به گوار	۴۹	هفت شهیدان
۲	تپه باستانی کلگه زری	۲۶	پل سابله	۵۰	دشت شمسی
۳	تپه چغامیش	۲۷	آرامگاه شاه ابوالقاسم	۵۱	خنک یار علی وند
۴	هفت تپه	۲۸	امامزاده عبدالله	۵۲	خنک کمالوند
۵	رودخانه بهمنشیر	۲۹	کتیبه تنگ تکاب	۵۳	خنک اژدر
۶	دریاچه سد دز	۳۰	طاق طویل	۵۴	قلعه اژدر
۷	دریاچه سد کرخه	۳۱	اشکفت سلمان	۵۵	کول فره
۸	اب انبار مله پیر گل سرخ	۳۲	هور مزرعه	۵۶	قبرستان شهسوار و نقش کهبا
۹	تپه چغا	۳۳	هور العظیم	۵۷	پارک جنگلی بن نشان
۱۰	چشمه آب معدنی گراب	۳۴	پل لشکر	۵۸	محوطه سرمسجد
۱۱	تالاب شادگان	۳۵	پل امام رضا (ع)	۵۹	معبد برد نشاند
۱۲	قلعه رستم عقیلی	۳۶	پل کسری	۶۰	بقعه ابراهیم
۱۳	قلعه اکرویل	۳۷	منطقه حفاظت شده کرخه	۶۱	پل ساسانی
۱۴	قلعه باستانی باسیف	۳۸	منطقه حفاظت شده دز	۶۲	پل و محوطه منجیق
۱۵	قلعه های گل و گلاب	۳۹	تل برمی	۶۳	سلطان ابراهیم
۱۶	قلعه داودختر	۴۰	آسیابهای دزفول	۶۴	قلعه تاشار
۱۷	شهر باستانی عسکر مکریم	۴۱	آرامگاه یعقوب لیث	۶۵	بقعه سید حسین زاهدون
۱۸	ایوان کرخه	۴۲	منطقه حیاط وحش	۶۶	پل دیلمیان
۱۹	معبد زیگورات	۴۳	معبد چغازنبیل	۶۷	بشیر نذیر
۲۰	شهر باستانی اسک	۴۴	شاه قطب الدین	۶۸	پارک جنگلی سلمان
۲۱	شهر باستانی دستو ۱۱	۴۵	بقعه بابا احمد	۶۹	مسجد رنگونیا
۲۲	شهر باستانی جندی شاپور	۴۶	چاله شهر گریوه	۷۰	یادمانهای دفاع مقدس
۲۳	محوطه باستانی ارجان	۴۷	بقعه شاه ابوالقاسم		
۲۴	ویرانه شهر مختارک	۴۸	محوطه بنه وار		

آیا خوزستان با توجه به ظرفیت های خدادادی بالای خود توانسته است از جایگاه مناسب اقتصادی در سطح کشور برخوردار باشد؟ این استان با توجه به منابع آب و خاک ، نفت و گاز ، تنوع آب و هوایی ، و مجاورت با خلیج فارس می تواند از جایگاه به مراتب بالاتری در عرصه ی اقتصادی کشور برخوردار شود . مجموعه عوامل فوق تحت یک مدیریت هماهنگ و با استفاده از نیروهای کارآمدتر می تواند این استان را در عرصه اقتصادی با یک جهش مواجه کند . در این درس سه بخش اصلی اقتصاد مورد بررسی قرار می گیرد .

شکل ۱- ۵ سهم بخش های مختلف اقتصادی در اشتغال استان - سال ۱۳۸۷

توانمندی های کشاورزی

بخش کشاورزی به دلیل نقش اساسی در تأمین غذای مورد نیاز کشور و تحقق امنیت غذایی یکی از مهم ترین بخش های اقتصادی محسوب می شود. وجود شرایط طبیعی مناسب، گستردگی عرصه فعالیت های کشاورزی، ظرفیت های مناسب به منظور توسعه دامپروری ، شیلات و وجود ده واحد کشت و صنعت نیشکر همه نشان از توان بالای استان در تولید محصولات کشاورزی دارد .

بیشتر بدانیم

از کل مساحت ۶/۴ میلیون هکتاری استان، ۱/۲ میلیون هکتار آن در چرخه تولیدات کشاورزی قرار دارد که با توجه به پتانسیل های استان و انجام امور زیر بنایی این رقم تا ۲/۳ میلیون هکتار قابلیت توسعه دارد.

آیا می دانید

" اصل ۴۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر افزایش تولیدات کشاورزی، دامی و صنعتی تا تحقق خودکفایی کشور در تأمین نیازهای عمومی تأکید می کند."

توانمندیهای کشاورزی

۱- زراعت

پراکندگی زمین های کشاورزی استان تحت تأثیر شرایط جغرافیایی متفاوت است . در نواحی شمالی جلگه ، به علت زمین های مسطح و حاصل خیز، آب و هوای مناسب، منابع آب کافی ، تولیدات زراعی از کمیت و کیفیت بالاتری برخوردار می باشد. در نواحی جنوبی جلگه و همچنین مناطق کوهستانی استان به دلیل برخی محدودیت های طبیعی تولیدات کشاورزی از افت چشمگیری برخوردار می شود.

خوزستان در تولید ۴۰ نوع محصول قابل کشت، در سطح کشور از رتبه های بالایی برخوردار است. عمده ترین محصولات زراعی استان عبارتند از: گندم، نیشکر، جو ، برنج، چغندر قند، ذرت دانه ای، ذرت علوفه ای، کتجد، سویا ، کلزا ، صیفی و سبزیجات

در زیر به دو محصول استراتژیک استان در بخش زراعت پرداخته می شود.

گندم

سابقه طولانی کشت این محصول و نگاه ویژه مسئولین ، باعث استقبال تولیدکنندگان به کشت این محصول شده است. ۸۴ درصد از تولید این محصول به کشت آبی اختصاص دارد.

شکل ۲- ۵ برداشت گندم در اطراف اهواز

خوزستان با تولید ۱/۶ میلیون تن گندم در سال زراعی ۱۳۸۸-۸۹ ، از جایگاه ویژه ای در سطح کشور برخوردار می باشد . شهرهای اهواز ، شوش و شوشتر بیشترین میزان تولید گندم را نسبت به کل استان داشته اند .

فعالیت

چرا گندم یک محصول استراتژیک محسوب می شود ؟

چه راهکارهایی برای کاهش ضایعات نان مصرفی پیشنهاد می دهید ؟

نیشکر

قابلیت های مناسب محیطی باعث شده است که خوزستان تنها تولید کننده نیشکر در سطح کشور باشد . پس از گندم، مهم ترین محصول کشاورزی نیشکر است ؛ به طوری که می توان از تمامی قسمت های این گیاه ، فراورده هایی با ارزش افزوده بالا بدست آورد . علاوه بر تولید شکر ، این گیاه در صنایع غذایی و دارویی نیز کاربردهای متنوعی دارد.

سابقه تولید این محصول در قیل از انقلاب و ایجاد ۷ واحد کشت و صنعت پس از انقلاب، زمینه به زیر کشت بردن ۱۲۰ هزار هکتار از اراضی استان را فراهم آورده است. مجموع تولید شکر استان حدود ۵۵۰ هزار تن است که در صورت وجود شرایط لازم این رقم تا رسیدن به ظرفیت نهایی آن قابل افزایش می باشد. از مشتقات نیشکر باگاس می باشد که در صنایع کاغذسازی، تولید MDF و نئوپان مورد استفاده می گیرد، همچنین می توان به ملاس اشاره کرد که در صنایع الکل سازی، تولید خمیر مایه ی نان و خوراک دام کاربرد دارد. در حال حاضر ده مجتمع کشت و صنعت نیشکر در استان فعال است. واحدهای کارون، میان آب و هفت تپه که از پیش از انقلاب فعال بوده اند و پس از انقلاب با توجه به افزایش نیاز کشور به این محصول، طرح های توسعه نیشکر و صنایع جانبی در استان از سال ۱۳۶۸ به اجرا درآمد. در این راستا ۸۴ هزار هکتار از اراضی استان پس از عملیات زیرسازی و تسطیح اراضی به زیر کشت نیشکر رفته اند.

شکل ۵-۴ نمای نزدیک از نیشکر شکل ۵-۳ مزرعه نیشکر و کارخانه وابسته به آن شکل ۵-۵ برداشت نیشکر شکل ۵-۶ دستگاه سانترافیوژ- تبدیل شیر به نیشکر به پودر شکر

ایا می دانید ✓

- * پس از انقلاب اسلامی در طرح های توسعه نیشکر، سالانه به ازای هر فرد ایرانی ۱۰ کیلوگرم شکر تولید می شود.
- * نیشکر مؤثرترین گیاه زراعی تولید کننده ی اکسیژن است که نقش مهمی در پایداری اکوسیستمهای زیست محیطی دارد.
- * مقدار CO_2 آزاد شده به محیط زیست توسط نیشکر حدود ۱۲ برابر کمتر از سایر گیاهان است.
- * در طرح های توسعه نیشکر به روش بیولوژیکی با آفات گیاهی مبارزه می شود.

جدول ۵-۳ واحدهای کشت و صنعت استان پس از انقلاب اسلامی (برای مطالعه)

نام طرح	نوع فعالیت	تولید شکر	تولید کاغذ	تولید خوراک دام	تولید MDF	تولید خمیر مایه ی نان	تولید الکل	مکان طرح
کشت و صنعت امام خمینی	*	-	*	*	*	-	-	شوشتر
دهخدا	*	*	*	*	-	-	-	شوشتر
دبعل خزاعی	*	*	-	*	-	*	*	جاده ی اهواز-آبادان
سلمان فارسی	*	*	*	*	-	-	-	جاده ی اهواز-آبادان
فارابی	*	*	*	*	-	-	-	جاده ی اهواز-آبادان
امیر کبیر	*	*	*	*	-	-	-	جاده ی اهواز-خرمشهر
میرزا کوچک خان	*	*	*	*	-	-	-	جاده ی اهواز-خرمشهر

شکل ۷-۵ شالیزار برنج

۲ - باغداری

تولید محصولات باغی استان با موقعیت جغرافیایی آن در ارتباط است. دزفول در شمال جلگه، با تولید مرکبات و شادگان در جنوب آن با تولید خرما قطب های تولید کننده ی محصولات باغی محسوب می شوند. در مناطق کوهستانی استان محصولاتی نظیر انار، انجیر، انگور، و گردو از اهمیت برخوردار می باشد. استان با تولید سالانه ی ۸۰ میلیون شاخه گل و پرورش انواع درخت و درختچه های زینتی از توان نسبتاً مساعدی برخوردار است.

✓ آیا می دانید

خوزستان در تولید گل مریم در سطح کشور دارای رتبه اول و در تولید گل رز دارای مقام دوم می باشد. دزفول عمده ترین قطب تولید انواع گل و گیاهان تزئینی در سطح استان محسوب می شود. بهبهان در تولید گل نرگس از جایگاه ویژه ای برخوردار است

فعالیت

- ۱- کدامیک از محصولات زراعی و باغی در محل زندگی شما تولید می شود؟
- ۲- به نظر شما از محصول خرما کدام صنایع تبدیلی و تکمیلی را می توان راه اندازی نمود؟

شکل ۸-۵ انواع محصولات باغی استان

جدول ۴ - ۵ محصولات زراعی و باغی استان (برای مطالعه)

ردیف	نام محصول	میزان تولید به تن	درصد تولید استان نسبت به کل کشور	رتبه استان در کشور	مراکز مهم تولید
۱	گندم	۱۶۵۰۰۰۰	۱۲	دوم	اهواز - شوش - شوشتر
۲	نیشکر	۵۵۰۰۰۰	۱۰۰	اول	اهواز - شوشتر - هفت تپه
۳	خرما	۱۶۰۰۰۰	۱۵	دوم	آبادان - خرمشهر - بهبهان - شادگان - اهواز - ماهشهر
۴	برنج	۲۰۰۰۰۰	۷	پنجم	شوشتر - اهواز - شوش - باغملک - دشت آزادگان
۵	ذرت دانه ای	۵۰۰۰۰۰	۲۲	دوم	دزفول - شوش - اندیمشک - شوشتر - بهبهان
۶	جو	۱۵۰۰۰۰	۵	هفتم	اهواز - دشت آزادگان - مسجدسلیمان - لالی - باغملک - رامهرمز - ایذه
۷	دانه های روغنی	۲۰۰۰۰	۳	چهارم	بهبهان - شوش - شوشتر - اهواز
۸	مرکبات	۵۵۰۰۰	۱	پنجم	دزفول
۹	صیفی و سبزیجات	۲۳۰۰۰۰	۱۰	دوم	دزفول - اهواز - شوشتر - شوش - رامهرمز - گتوند
	جمع	۱۰۵۰۰۰۰	۱۵	اول	استان

۶۴

دامداری

استان با تولید سالانه ۵۶۰ هزار تن فراورده های دامی حدود ۵ درصد از کل تولید کشور را به خود اختصاص داده است؛ که از این حیث در رتبه ششم در سطح کشور جای می گیرد. شهرهای اهواز، شوش، دزفول، بهبهان بیشترین سهم در تولید فراورده های دامی را به خود اختصاص می دهند. توسعه ی کشتارگاههای صنعتی و کارخانه های ارایه دهنده ی مواد لبنی و گوشت بسته بند ی شده از نیازهای استان تلقی می گردد.

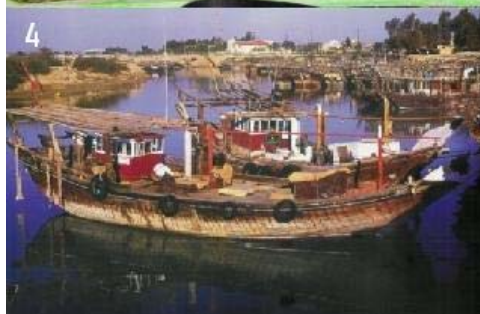
- شیلات

خوزستان با برخورداری از منابع آبی فراوان، امکانات صیادی از شرایط مطلوبی برای توسعه شیلات برخوردار است. بیش از ۳۰۰ مزرعه پرورش ماهیان گرمابی و سردابی در استان فعال است. شهرهای هندیجان، آبادان، اروندکنار، خرمشهر و ماهشهر از مراکز مهم صید ماهی در استان می باشند.

جدول ۵-۵ تولید ماهی و میگو در آب های ساحلی و مزارع پرورش ماهی استان - واحد تن (برای مطالعه)

آب های ساحلی		مزارع پرورش ماهی				کل تولیدات شیلاتی	
		گرمابی		سرد آبی			
تولید ماهی	تولید میگو	تولید ماهی	تولید میگو	تولید ماهی	تولید میگو	تولید ماهی	تولید میگو
۴۸۶۷۴	۳۴۶۴	۲۰۶۵۹	۳۷۷	۳۶۴	-	۷۴۱۳۷	۳۸۴۱

نام شرکت	میدانهای نفتی تابعه	مرکز اداری	تولید روزانه
شرکت بهره برداری نفت و گاز کارون	اهواز - رامین - منصوری - آب تیمور	اهواز	۱ میلیون بشکه
شرکت بهره برداری نفت و گاز آغا جری	عجبدری - رامشیر - ترک سفید - یازمان - کرکج - پارس - مارون - جیح	امیدیه	۶۳۰ هزار بشکه
شرکت بهره برداری نفت و گاز مارون	مارون - کوپال - شادگان	اهواز	۵۷۰ هزار بشکه
شرکت بهره برداری نفت و گاز اروندان	ارادگان - جعفر - دارخوین - یادآوران	خرمشهر	۱۵۰ هزار بشکه

۲- صید میگو در آب های ساحلی
۴- محل پهلوی گیری لنج های صیادی- هندیجان

۱- صید ماهی در آب های ساحلی استان
۳- مزرعه ی پرورش ماهیان گرمابی در اطراف اهواز

شکل ۹-۵ فعالیت های مرتبط با بخش شیلات

صنعت

استان خوزستان بابتش از ۲۳۰۰ واحد صنعتی فعال و اشتغال ۹ هزار نفر سومین استان صنعتی کشور است. ۶۰ درصد سرمایه گذاری صنعتی به ماهشهر و ۳۰ درصد به اهواز اختصاص یافته است. اجرای طرح های پتروشیمی در ماهشهر، فولاد و کشت و صنعت ها در اهواز بیشترین سهم را در این میان دارد. مهمترین صنایع استان عبارتند: صنایع نفت و گاز و صنایع جانیی کشاورزی، صنایع فلزی، ساختمانی، ساخت نیروگاهها، ساخت شناورها و سازه های دریایی

صنایع نفت و گاز

سابقه ی اکتشاف نفت در مناطق نفت خیز کشور به سال ۱۲۸۷ ه. ش برمی گردد. اولین چاه نفتی در منطقه ی نفتون مسجد سلیمان به بهره برداری رسید

جدول ۳-۵ شرکت های بهره برداری نفت و گاز استان با میدانهای نفتی تابعه (برای مطالعه)

شرکت بهره برداری نفت و گاز مسجد سلیمان	مسجد سلیمان - هفتکل - نفت سفید - عنبر - زیلاهی - لب سفید - قلعه ناز - کیود -	مسجد سلیمان	۱۲۰ هزار بشکه
--	--	-------------	---------------

شکل ۱۱-۵ واحد بهره برداری نفت در میدان نفتی لب سفید در اطراف شهپون شکل ۱۰-۵ اولین چاه نفت در مسجد سلیمان
شکل ۱۲-۵ واحد بهره برداری نفت در میدان نفتی آغاجری شکل ۱۳-۵ کارخانه ی گاز و گاز مایع شماره ۹۰۰ - اهواز

مجموع میادین نفتی استان با تولید روزانه نزدیک به ۲/۵ میلیون بشکه نفت نقش اساسی در تأمین منابع ارزی کشور دارند. در زیر به بررسی میزان تولید شرکت کلیدی در عرصه ی نفت و گاز کشور می پردازیم، به امید آنکه همه ما در استان قدر دان این موهبت الهی باشیم.

ایا می دانید

بیش از ۶۰ درصد از نفت ایران در خوزستان تولید می شود.
طبق قانون بودجه سال ۱۳۸۹ علاوه بر بودجه جاری تخصیص یافته به استان، ۲ درصد از محل فروش نفت به مناطق نفت خیز و محروم نیز اختصاص می یابد. از این رقم یک سوم به مناطق نفت خیز و دو سوم آن به مناطق محروم تعلق می گیرد.

روند تولید نفت خام

نفت خام پس از استخراج به منظور جداسازی گاز همراه به واحد های بهره برداری منتقل می شود. گاز های محلول طی چند مرحله از نفت جدا می شوند. بخشی از نفت خروجی واحد های بهره برداری پس از انتقال به پالایشگاه ها به مصرف داخلی می رسد و بخش عمده ی آن صادر می شود. گاز های خروجی از واحد های بهره برداری به مصارف زیر می رسد:

- خانگی و صنعتی
- تزریق به مخازن نفتی جهت تثبیت فشار چاه ها
- انتقال به واحدهای پتروشیمی
- صادرات

فعالیت

به نظر شما درآمد حاصله از محل ۲ درصد فروش نفت بهتر است در محل زندگی شما در چه زمینه هایی هزینه شود؟ (با مشورت والدین)

زمینه ی فعالیت	ضرورت
توسعه ی فعالیت های مذهبی	تقویت روحیه ی خداجویی، آرامش اجتماعی، سلامت روانی
توسعه ی کار آفرینی	
.....	
.....	
.....	

بیشتر بدانیم: پالایشگاه نفت آبادان

نخستین واحد تصفیه نفت خام ایران است که در سال ۱۲۹۱ آغاز به کار کرد. ظرفیت اولیه ی پالایش آن ۲۵۰۰ بشکه در روز بود و بتدریج این رقم تا ۶۰۰ هزار بشکه نیز افزایش یافت به گونه ای که به صورت یکی از بزرگترین پالایشگاههای جهان درآمد. این پالایشگاه در روزهای آغاز جنگ تحمیلی خسارات زیادی را متحمل شد و پس از جنگ بدست کارشناسان صنعت نفت

کشورمان مورد بازسازی اساسی قرارگرفت .
 فراورده های تولیدی این پالایشگاه شامل گاز مایع ، بنزین معمولی ، سوخت هواپیما ، نفت سفید ، نفت گاز ، نفت کوره سبک، انواع حلال های نفتی و ماده اولیه ی کارخانه های روغن سازی می باشد .

شکل ۱۵- پتروشیمی بندر امام خمینی شکل ۱۶- پتروشیمی فن آوران شکل ۱۴- پالایشگاه آبادان شکل ۱۷- مجتمع فولاد خوزستان

پتروشیمی

استان با تولید ۱۵ میلیون تن محصولات پتروشیمی در سال ، مقام اول را در کشور دارد . ۸۰ درصد درآمد ارزی ناشی از صادرات غیر نفتی استان را محصولات پتروشیمی تشکیل می دهد . با توجه به تعدد صنایع وابسته به پتروشیمی، این صنعت از ظرفیت اشتغال زایی بالایی برخوردار است .

فعالیت

- ۱- قطب صنایع پتروشیمی استان در کدام شهرستان قرار دارد ؟
- ۲- باتوجه به تراکم واحدهای پتروشیمی در استان با ایجاد کدام صنایع پایین دستی می توان به توسعه اشتغال استان کمک کرد ؟
- ۳-

بیشتر بدانیم

تمرکز صنایع پتروشیمی استان در محدوده جنوب آن می باشد . منطقه ی ویژه اقتصادی پتروشیمی ماهشهر به عنوان قلب صنایع پتروشیمی کشور محسوب می گردد . این منطقه به منظور دستیابی سریع و آسان به دانش و فن آوری روز با بهره برداری بهینه از منابع غنی نفت و گاز ایجاد شده است . مهمترین محصولات پتروشیمی استان عبارتند از: پلی اتیلن سبک و سنگین ، لاستیک مصنوعی ، بنزن ، گوگرد ، آمونیاک، گرانول، متانول، کلر و غیره

صنایع فلزی

خوزستان با داشتن صنایع فولاد ، نورد و لوله اهواز ، دومین قطب صنایع فلزی کشور محسوب می شود.

بیشتر بدانیم

در حال حاضر فولاد خوزستان با تولید ۳/۲ میلیون تن ، گروه ملی صنعتی فولاد ایران با ۴۳۰ هزار تن شمش و فولاد کاپویان ، نورد و لوله اهواز و فولاد اکسین با تولید ۴/۶ میلیون تن در سال فعال می باشند . مجتمع تولید آهن و فولاد خوزستان نخستین واحد به روش احیای مستقیم و کوره ی قوس الکتریکی می باشد . مواد اولیه ی این شرکت متشکل از انواع سنگ آهن می باشد که از طریق دو کشور هند و برزیل و معادن چادر ملو و گل گهر در داخل کشور تأمین می شود .

صنایع ساخت تجهیزات و شناورهای دریایی

از مزیت های مهم آب های استان امکان تعمیر و سرویس شناورهای دریایی است . معمولاً شناورهای دریایی هر چند ماه یکبار به دلیل جذب جلبک های دریایی و خوردگی بدنه آنها نیاز به پهلوی گیری در آبهای شیرین دارند . در منطقه ی خلیج فارس این قابلیت فقط در ارون رود مشاهده می شود . به همین دلیل امکان توسعه ی این صنعت در استان وجود دارد .

شکل ۱۸-۵ ساخت سازه و سکوها ی دریایی در خرمشهر

صنایع ساختمانی

بخش عمده ی معادن غیر فلزی استان شامل ماسه ، گچ ، آهک ، رس و مارن است که صنایع ساختمانی مختلفی از قبیل کارخانه سیمان ، گچ و کارخانه های تولید شن و ماسه (سنگ شکن) و آجرپزی را در نزدیکی خود جای داده است . کارخانه های سیمان خوزستان در اطراف رامهرمز ، کارون مسجد سلیمان و بیهپان سه واحد فعال صنعتی در زمینه ی تولید این محصول با ارزش ساختمانی می باشند .

بیشتر بدانیم

شهرک های صنعتی استان

این شهرک ها با هدف ایجاد بستر مناسب به منظور استقرار صنایع و جذب سرمایه گذاری فعالیت خود را از سال ۱۳۷۰ آغاز کردند . استان دارای ۳۳ شهرک و ۳۱ ناحیه ی صنعتی می باشد . مطالعات منطقه ای ، مکان یابی شهرک ها ، طراحی سایت های صنعتی و ایجاد امکانات زیر بنایی با هدف ساماندهی یافت صنعتی استان از جمله مهم ترین فعالیت ها در زمینه ی شهرک سازی صنعتی در استان است .

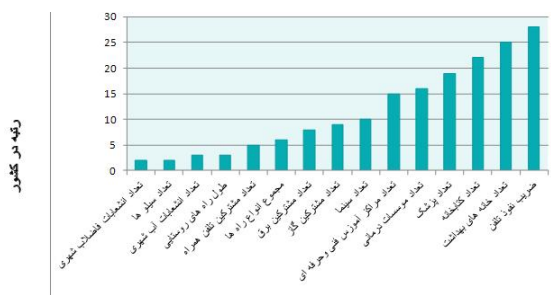
بخش سوم : خدمات

استان خوزستان با توجه به این که نقش مهمی در تولید ملی کشور ایفاء می کند وضعیت ارائه خدمات در بخش های مختلف آن می تواند از شرایط مطلوب تری برخوردار باشد . وسعت زیاد استان ، تعداد زیاد شهرها و روستاها و مرزی بودن آن در جریان ارائه ی خدمات تأثیر گذار بوده است .

ارائه هرچه بهتر خدمات توسط سازمان ها ، ادارات و ارگان های مختلف می تواند روحیه ی نشاط ، دلگرمی ، احساس تعلق به منطقه ی جغرافیایی و در نهایت وحدت ملی را در بین مردم استان افزایش دهد ؛ از آنجا که بخش خدمات گستره ی وسیعی از موضوعات را در بر می گیرد ، به عنوان یک بخش اقتصادی می تواند از جایگاه مستحکمی در توسعه ی استان برخوردار شود .

جدول ۴-۵ شاخص های خدمات عمومی سال ۱۳۸۵ (برای مطالعه)

عنوان شاخص خدماتی	سال	واحد	مقدار کشور	مقدار استان	درصد استان از کل کشور	رتبه استان
تعداد مشترکین برق	۱۳۸۵	میلیون مشترک	۲۰/۶	۰/۹۷	۴ درصد از کل کشور	۸
تعداد مشترکین گاز طبیعی	۱۳۸۵	هزار مشترک	۸۵۰۱	۳۱۹/۳	۳/۷ درصد از کل کشور	۹
تعداد انشعابات آب شهری	۱۳۸۵	هزار انشعاب	۱۰۱۱۵	۶۴۷	۶/۴ درصد از کل کشور	۳
تعداد انشعابات فاضلاب شهری	۱۳۸۵	هزار انشعاب	۲۵۰۹	۲۸۷	۱۱/۴ درصد از کل کشور	۲
مجموع انواع راههای حوزه ی استحفاظی وزارت راه	۱۳۸۵	کیلومتر	۷۲۶۱۱	۴۱۶۳	۵/۷ درصد از کل کشور	۶
طول راههای روستایی	۱۳۸۵	کیلومتر	۱۰۱۶۹۰	۵۸۴۴	۵/۷ درصد از کل کشور	۳
تعداد سیلو ها	۱۳۸۵	هزار تن	۲۸۸۱	۲۶۴	۹/۲ درصد از کل کشور	۲
تعداد مشترکین تلفن همراه	۱۳۸۵	هزار مشترک	۱۵۳۸۵	۸۵۰	۵/۵ درصد از کل کشور	۵
ضریب نفوذ تلفن (خط تلفن به ازای هر یکصد نفر جمعیت)	۱۳۸۵	خط تلفن	۳۲/۱	۲۱/۵	۰/۷ متوسط کشور	۲۸
تعداد مراکز ثابت آموزش فنی و حرفه ای به ازای هریک میلیون	۱۳۸۵	مرکز	۷/۷	۸/۷	۱/۱ برابر متوسط کشور	۱۵
تعداد موسسات درمانی فعال به ازای هر صد هزار نفر جمعیت	۱۳۸۵	مرکز	۱/۱	۱/۱	برابر متوسط کشور	۱۶
تعداد خانه های بهداشت فعال به ازای هر صد هزار نفر جمعیت روستایی	۱۳۸۵	خانه بهداشت	۷۳/۳	۵۷/۹	۰/۸ متوسط کشور	۲۵
تعداد پزشک به ازای هر ده هزار نفر جمعیت	۱۳۸۵	نفر	۴/۴	۳/۷	۰/۹ متوسط کشور	۱۹
تعداد کتابخانه های عمومی به ازای هر یک میلیون نفر جمعیت	۱۳۸۵	کتابخانه	۲۴/۵	۲۰/۸	۰/۸ متوسط کشور	۲۲
تعداد سینما به ازای هر یک میلیون	۱۳۸۵	سینما	۳/۲	۳	۰/۹ متوسط کشور	۱۰

شکل ۱۸-۵ رتبه ی استان در بخش های خدماتی کشور

- با توجه به نمودار ۱۸ - پاسخ دهید .
 ۱- به نظر شما استان در کدام بخش های خدماتی از رتبه مناسبی برخوردار است ؟
 ۲ - کدام بخش های خدماتی تا رسیدن به شرایط مطلوب نیاز به تلاش بیشتر دارند؟

بازرگانی و تجارت استان

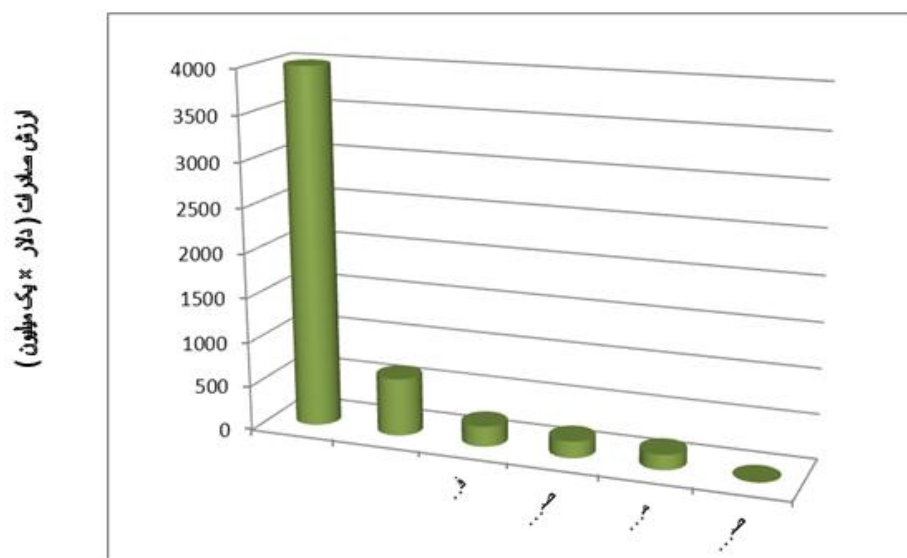
توسعه ی صادرات و کنترل واردات ، راهبرد بازرگانی استان است . با توجه به نقش صادرات نفت در اقتصاد کشور و حجم بالایی تولیدات صنعتی و کشاورزی ، استان در زمینه تجارت خارجی از امکانات مناسبی برخوردار است . بنادر استان علاوه بر صادرات کالا های تولیدی ، نقش مهمی در انتقال کالاهای مازاد و مورد نیاز کشور دارند . مهمترین مبادی خروجی و ورودی کالا در استان به ترتیب عبارتند از : بندر امام خمینی ، گمرک های خرمشهر ، شلمچه ، چزابه ، چوئیده ، اروندرود و اهواز . عمده ی صادرات استان به کشور های عراق ، کویت و امارات متحده ی عربی می باشد .

شکل ۲۰- اسکله بندر امام خمینی

شکل ۱۹- اسکله ی صادراتی نفت خام استان مستقر

در جزیره ی خارک موسوم به اسکله ی T

شکل ۲۱- صادرات استان در سال ۱۳۸۹

فصل ششم

شکوفایی استان خوزستان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس چهاردهم دستاوردهای استان خوزستان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

با پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی در بهمن ۱۳۵۷ مردم ایران توانستند با الهام گرفتن از ارزشهای دینی، از سلطه ی طاغوت رهایی یابند

وجود بسترهای مناسب اقتصادی در خوزستان باعث شده که این استان پس از پیروزی انقلاب گامهای موثری در تحقق اهداف توسعه بردارد. در این قسمت مهمترین دستاوردهای استان را در سه بخش صنعت ؛ کشاورزی و خدمات مورد بررسی قرار می دهیم

الف) دستاوردهای بخش صنعت

خوزستان سومین استان صنعتی کشور می باشد. مهمترین طرح های صنعتی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در استان اجرا شده است عبارتند از :

- ایجاد و توسعه صنایع نفت ، گاز و پتروشیمی
- توسعه طرح های بزرگ صنایع فلزی
- ایجاد طرح های توسعه نیشکر و صنایع جانبی
- ساخت و تعمیر شناورهای دریائی

همه این موارد نشان دهنده ی رشد و بالندگی بخش صنعت در استان پس از پیروزی انقلاب اسلامی است . تا قبل از انقلاب اسلامی تنها ۴۸ واحد صنعتی با اشتغال ۲ هزار نفر در استان فعل بود که هم اکنون به بیش از ۲۳۹۰ طرح صنعتی با اشتغال زایی حدود نود هزار نفر رسیده است.

در بخش نفت ، گاز و پتروشیمی تا پیش از انقلاب اسلامی ساخت بیشتر تاسیسات نفتی و اکتشاف آن در استان توسط شرکت ها و پیمانکاران خارجی انجام می شد اما با پیروزی انقلاب بیشتر این فعالیت ها توسط متخصصان و مشاوران داخلی انجام می شود . مهمترین تاسیسات نفتی که بعد از انقلاب در استان راه اندازی شده است عبارتند از : کارخانه بهره برداری آب تیمور ، گاز مایع مارون ، طرح جمع آوری گاز های همراه نفت (آماک) ، توسعه میدان های نفتی آزادگان ، پرنج ، چهار بیشه و تاسیسات گاز بید بلند ۲

در بخش پتروشیمی ، استان به علت داشتن بستر های مناسب از جایگاه ویژه ای برخوردار است به گونه ای که با ایجاد اولین منطقه ویژه تخصصی پتروشیمی در ماهشهر زمینه ی افزایش تولید در این بخش و ایجاد اشتغال را در سطح استان فراهم نموده است. ایجاد ده واحد پتروشیمی از جمله کارون ، امیر کبیر ، فن آوران ، خوزستان ، شهید تنگوییان با تنوع تولیدی بالا سند دیگری از افتخارات انقلاب اسلامی محسوب می شود. از آنجا که این واحدها تامین کننده ی صنایع پائین دستی می باشند ؛ لذا به عنوان يك از مهمترین مزیت های سرمایه گذار ی صنعتی در استان محسوب می شوند .

شکل ۶-۱ منطقه ویژه ی پتروشیمی ماهشهر

یکی از دستاوردهای مهم انقلاب اسلامی در زمینه گاز جمع آوری ۹۰ درصد از گازهای همراه نفت است که پیش از انقلاب اسلامی ۸۰ درصد این گازها سوخته و به هدر می رفت. اما پس از انقلاب اسلامی با اجرای طرح جمع آوری گازهای همراه نفت میادین نفتی، آب تیمور، مارون، اهواز و کوپال (آماک) بزرگ ترین طرح زیست محیطی کشور در حوزه ی نفت و گاز با هدف پیشگیری از انتشار روزانه بیش از ۷ هزار تن مواد آلاینده هیدروکربنی به اجرا در آمده است.

چرا صادرات مشتقات پتروشیمی بر صادرات نفت خام اولویت دارد؟

صنایع فلزی استان به علت مجاورت با خلیج فارس و دارا بودن منابع سوختی فراوان از شرایط مناسبی برای توسعه برخوردار می باشد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی با ساخت و توسعه ی چهار کارخانه فولاد با تولید سالانه ۵ میلیون تن، خوزستان سهم عمده ای از تولید فولاد کشور را به خود اختصاص داده است.

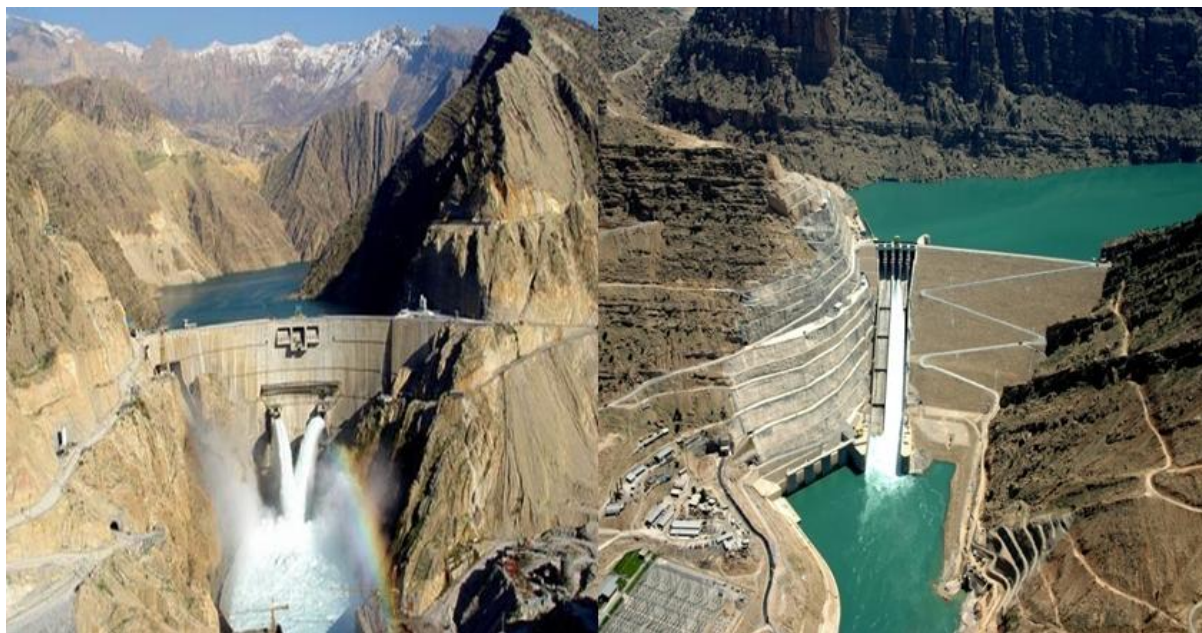

شکل ۲-۶ فولاد کاپیان - اهواز

سایر طرح های در دست مطالعه مرتبط با بخش صنایع فلزی استان عبارتند از: مجتمع ذوب و نورد خرمشهر، شرکت نورد و لوله کارون، فولاد شادگان و طرح فولاد اروند. در بخش تولید سیمان سه کارخانه با ظرفیت تولید ۸۳۰۰ تن در روز فعال می باشند.

در زمینه ی آب و برق قبل از پیروزی انقلاب اسلامی تنها دو سد مخزنی دز و شهید عباسپور با مجموع ۶/۶ میلیارد متر مکعب آب وجود داشت ولی بعد از انقلاب تعداد این سدها به شش مورد و گنجایش حجم آنها به حدود ۱۸ میلیارد متر مکعب افزایش یافت.

در حال حاضر ۶ سد مخزنی در مرحله ساخت و ۱۸ سد در دست مطالعه می باشد. کرخه بزرگترین سد خاکی خورمیانه، کارون ۳ مرتفع ترین سد بتنی و سد مسجد سلیمان (گدارلندر) مرتفع ترین سد خاکی کشور در استان قرار دارند. این سدها علاوه بر تولید برق کشور نقش مهمی در تامین آب زمین های کشاورزی پایین دست سدها دارند.

شکل ۴-۶ سد کارون ۳ بلند ترین سد بتنی کشور

شکل ۳-۶ سد مسجد سلیمان (گدارلندر) بلند ترین سد خاکی کشور

بیش از ۹۵ درصد ظرفیت نیروگاه های برق آبی کشور متعلق به خوزستان است و با این توان مقام اول کشور را در زمینه ی تولید برق به خود اختصاص می دهد . به علت وجود سوخت هاي فسیلي ، نیروگاه های حرارتی متعددي در استان ایجاد شده است. با توجه به تعدد صنایع ، تراکم جمعیت و گرمي هوا استان دومین مصرف کننده ی برق کشور نیز محسوب می شود .

جدول ۱-۶ سدهای مخزنی استان (برای مطالعه)

ردیف	نام سد	موقعیت	نام رودخانه	سطح دریاچه (کیلومتر مربع)	در دست بهره برداری
۱	دز	اندیمشک	دز	۶۵	
۲	شهید عباسپور	مسجدسلیمان	کارون	۵۵	
۳	مارون	بهبهان	مارون	۲۰	
۴	کرخه	شوش	کرخه	۱۶۰	
۵	مسجدسلیمان	مسجدسلیمان	کارون	۲۸	
۶	کارون ۳	ایذه	کارون	۴۶	در دست اجرا
۷	جره	رامهرمز	زرد	۸	
۸	بالارود	اندیمشک	کارون	۵/۳	
۹	سردشت	دزفول	سردشت	۰/۹	
۱۰	صیدون	باغملک	اعلا	۰/۴	
۱۱	شیرین آب	دزفول	شیرین آب	۲/۲	

شکل ۵-۶ توسعه نیروگاه حرارتی رامین اهواز

در صنایع تبدیلی و غذایی با توجه به رشد مصرف ، صنایع تبدیلی و غذایی متعددي در استان ایجاد شده است.مهمترین آنها عبارتند از :صنایع تولید کاغذ و نئوپان،الکل ، خوراک دام، لبنیات ، صنایع تولید بسته بندی مواد غذایی .

ب)دستاوردهاي بخش کشاورزی

گستره ي فعالیت در حوزه ی کشاورزی استان در بر گیرنده ی شاخه های متنوعی از تولیدات زراعی- باغی،دام و طیور و شیلات است. مهمترین دستاوردهاي استان در زمینه ی کشاورزی عبارتند از :

مقام اول در تولید محصولات صنعتی کشاورزی(۵۴ درصد از کل تولید کشور)

مقام دوم تولید گندم (۱۲ درصد از کل تولید کشور)

مقام سوم تولید ذرت (۸/۳ درصد از کل تولید کشور)

پس از انقلاب مهمترین طرح کشاورزي کشور در سطح استان در قالب هفت مجتمع کشت و صنعت نیشکر به اجرا در آمد.

این واحدها عبارتند از :

– کشت و صنعت امام خمینی و دهخدا در روستای شعبیه ی شوشتر

- کشت و صنعت دعبل خزاعی سلمان فارسی و فارابی در مسیر جاده اهواز به آبادان
 - کشت و صنعت امیر کبیر و میرزا کوچک خان در مسیر جاده اهواز به خرمشهر
- پس از انقلاب اسلامی با گسترش خدمات روستایی و ترویج روش‌های نوین زراعی، میزان تولیدات کشاورزی و دامی رشد قابل توجهی یافته است.

ج) دستاوردهای بخش خدمات

با پیروزی انقلاب فعالیت‌های گسترده‌ای جهت خدمت‌رسانی به مردم در استان انجام گرفته است. یکی از زمینه‌های مهم زیربنایی بخش راه می‌باشد. این فعالیت‌ها در بخش حمل و نقل زمینی، ریلی، هوایی و دریایی صورت گرفته می‌گیرد که، مهمترین آنها عبارتند از:

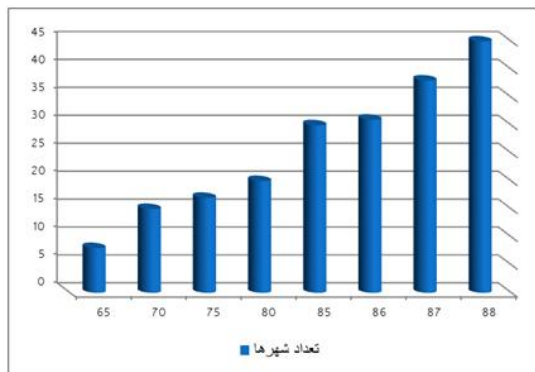
- احداث محورهای خوزستان به چهار محال و بختیاری از مسیرهای دهنز و اندیکا
- ساخت آزادراه خلیج فارس (اهواز- بندر امام و ماهشهر)
- توسعه اتوبان‌های استان
- توسعه فرودگاه‌های استان
- افزایش ناوگان حمل و نقل ریلی

خوزستان از نظر حمل‌کالا در کشور دارای رتبه دوم می‌باشد

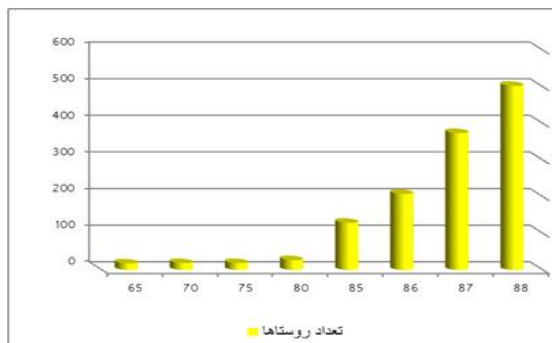
جدول ۲- ۶ طول راههای موجود استان-کیلومتر (برای مطالعه)

طول راه اصلی و فرعی	۵۰۶۸
طول راههای روستایی	۹۹۵۵
طول بزرگراه	۵۷۲
طول آزادراه	۹۵

در زمینه برق رسانی تعداد روستاهای برق دار شده از ۷۵۵ روستا قبل از انقلاب به ۲۲۵۰ روستا در سال ۸۸ افزایش یافته است. با پیروزی انقلاب اسلامی تحول چشمگیری در زمینه گاز رسانی به شهرها و روستاها استان انجام گرفته است. در حال حاضر مناطق برخوردار از گاز طبیعی در استان به بیش از ۴۵ شهر و ۳۸۵ روستا می‌رسد.

شکل ۶ - ۶ شهرهای برخوردار از گاز طبیعی

شکل ۷ - ۶ تعداد روستاهای برخوردار از گاز طبیعی

شکل ۶-۹ توسعه و احداث جاده های روستایی

شکل ۶-۸ پل های قوسی کارون ۳

شکل ۶-۱۰ فرودگاه بین المللی اهواز

پیشتر بدانیم:

خوزستان به دلیل قرارگیری در یکی از مهمترین مبادی ورودی - خروجی کالا و اتصال به شبکه ی ریلی کشور نقش مهمی در حوزه ترانزیت کالا و تامین نیازهای کشور دارد. در دوران دفاع مقدس، راه آهن مهمترین شریان ارتباطی در تدارک و پشتیبانی جبهه های جنوب بود .

یکی از ابعاد توسعه همه جانبه ی استان علاوه بر گسترش آموزش عمومی ، رشد فعالیتهای علمی و آموزشی در دانشگاهها بوده است. طبق آمار موجود میزان یاسوادی از ۴۰ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۷۴ درصد در سال ۸۵ افزایش یافته است. در بخش آموزش عالی نیز افزایش واحدهای دانشگاهی رشد فزاینده ای داشته است .

جدول ۶-۳ افزایش میزان یاسوادی افراد بالای ۶ سال در استان (برای مطالعه)

سال	میزان یاسوادی (درصد)
۱۳۵۵	۴۰
۱۳۶۵	۵۰
۱۳۷۰	۵۶
۱۳۷۵	۶۵
۱۳۸۵	۷۵

از دستاوردهای مهم انقلاب اسلامی ارتقای شاخص های بهداشتی- درمانی است . توسعه ی مراکز و پایگاه های بهداشتی و درمانی به خصوص در مناطق روستایی موجب کاهش مرگ و میر کودکان و همچنین مادران باردار شده است . با پیروزی انقلاب اسلامی تعداد بیمارستان ها از ۲۳ به ۵۱ واحد افزایش و استان در زمینه ی کنترل و پیشگیری بیماری های خطر ناک از جمله وبا و فلج اطفال به موفقیت های چشمگیری دست یافته است. در خصوص تولید مواد غذایی و لوازم بهداشتی با ایجاد آزمایشگاه های پیشرفته بر فعالیت کارخانه های تولید نظارت می شود.

جدول ۶-۴ مقایسه برخی از شاخصهای درمانی و سلامت استان (برای مطالعه)

عنوان	سال	۵۷	۸۷
بیمارستانها و موسسات درمانی	۲۳	۵۱	
تختهای بیمارستانی	۴۱۴۷	۷۵۵۸	
آزمایشگاهها	۲۳	۲۴۷	
پایگاههای فوریتهای پزشکی و مراکز اورژانس	۴	۱۰۶	
داروخانه ها	۹۳	۵۶۰	
شبکه های بهداشت و درمان	۱۳	۲۲	
مراکز توانبخشی	-	۱۹۸	
مراکز پرتونگاری	۴۲	۱۳۰	

پزشک عمومی	۴۲۰	۹۱۱
پزشک متخصص	۳۰۰	۷۷۰

با پیروزی انقلاب اسلامی فعالیت های گسترده ای در زمینه توسعه ارتباطات در استان انجام شده که مهمترین آنها عبارتند از: افزایش تعداد مشترکین تلفن های ثابت و همراه ، راه اندازی دفاتر خدمات ارتباطی روستایی و شهری ، ایجاد شبکه ی فیبر نوري و اینترنت .

جدول ۶-۵ مقایسه عملکرد مخابرات استان (برای مطالعه)

عنوان	عملکرد سال ۵۷	عملکرد سال ۸۹
تعداد شماره تلفن ثابت	۶۰۷۵۰	۹۶۷۲۵۲
تعداد شماره تلفن همراه	۰	۱۷۲۳۳۲۶
تعداد تلفن همگانی شهری و روستایی	۲۳۵	۱۵۳۳۴
ارتباط رسانی به روستاها *	۳	۲۹۴۶
دفاتر I.C.T روستایی	۰	۴۰۴
سایت B.T.S تلفن همراه	۰	۹۳۲
واگذاری دیتا	۰	۲۰۷۲ پورت پرسرعت
کابل کشی فیبر نوری	۰	۵۶۰۸۵۰۷ کیلومتر

* واحد روستا

در بخش صدا و سیما دومین ایستگاه رادیویی کشور در سال ۱۳۳۶، در آبادان آغاز به کار کرد . پس از انقلاب اسلامی جهت تعالی معنوی جامعه ، تقویت فرهنگ بومی و محلی و ارتقای آگاهی عمومی در سال ۱۳۷۷ شبکه سیما مرکز استان افتتاح گردید. این رسانه ی عمومی در حال حاضر دارای ۱۶۹ ایستگاه تلویزیونی مشتمل بر ۴۳۲ فرستنده می باشد . در حال حاضر بیشتر نقاط استان زیر پوشش شبکه صدا و سیما قرار دارد .

در یک روز تعطیل جدول زیر را در مورد برنامه های شبکه تلویزیونی مرکز خوزستان کامل کنید و به کلاس ارایه دهید .

عنوان برنامه	مدت پخش در روز (ساعت)
مذهبی	
فیلم و سریال	
پیام بازگانی	
ورزش و سرگرمی	
....	
....	
....	

در خصوص عمران شهری در برخی از شهرها ی استان طرح های جامع و هادی به اجراء گذاشته شده است. این طرح ها در شهرهای بزرگ با محوریت ایجاد و توسعه ی بزرگراه ها ، پل ها و جاده های ساحلی فضاي مناسبی را برای فعالیت های شهری و رفاه شهروندان فراهم نموده است ، اگرچه تا رسیدن به شرایط مطلوب تر تلاش بیشتری لازم است.

شکل ۶-۱۱ جاده ی ساحلی در حاشیه کارون - اهواز

توسعه ی عمران روستایی و محرومیت زدایی یکی از دستاوردهای انقلاب اسلامی بوده است. در بخش عمران روستایی مهمترین اقدامات انجام شده در استان عبارتند از

- ساماندهی کالبدی سکونتگاه های روستایی
- اجرای طرح های هادی روستایی
- صدور اسناد مالکیت در روستاها

جدول ۶-۶ توسعه و عمران روستایی در استان (برای مطالعه)

روستاهای بهسازی شده	۱۰۲۸
صدور سند مالکیت روستایی	۱۲۶۱۲۰

آیا می دانید ✓

طرح هادی روستایی طراحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، چگونگی توسعه فیزیکی روستا را در آینده مشخص می کند .

درس پانزدهم چشم انداز آینده استان

استان خوزستان با داشتن امکانات مختلف طبیعی و انسانی قابلیت مناسبی برای توسعه دارد. براین اساس مهمترین موضوعاتی که در آینده برطبق سند چشم انداز توسعه ی استان (افق ۱۴۰۴) در بخشهای مختلف اقتصاد ، اجتماعی و فرهنگی در نظر گرفته شده است به شرح زیر می باشد .

آموزش

- اولویت ویژه در تخصیص اعتبارات به آموزش و پرورش استان
- ارتقا ی سطح فرهنگ عمومی

- جذب نیروی انسانی کارآمد جهت آموزش در استان
- ارتقای سطح دانش مدیران آموزشی
- گسترش کمی و کیفی فضاهای آموزشی و پژوهشی
- توسعه آموزش های فنی و حرفه ای

صنعت و معدن

- حمایت از دانشگاه ها جهت انتقال فناوری به مراکز صنعتی.
- اولویت بندی مناطق محروم و کمتر توسعه یافته برای اجرای برنامه ها
- حمایت و تشویق و کمک به توسعه صادرات صنعتی از استان
- تولید نفت و گاز با رعایت اصل صیانت از مخازن

کشاورزی

- برنامه ریزی و مدیریت منابع آب
- آموزش نیروی انسانی در جهت افزایش بهره وری
- گسترش فن آوری های جدید
- توسعه خدمات حمایتی
- استفاده از الگوی کشت مناسب
- تولید محصول بر اساس نیاز

راه و ترابری

- تجهیز پایانه های باربری و مسافربری.
- احداث و تکمیل آزاد راه ها و خطوط ریلی خوزستان-فارس و خوزستان -چهارمحال و بختیاری
- دو خطه و برقی کردن محور های سه گانه راه آهن استان
- توسعه و تجهیز فرودگاه های بین المللی اهواز و آبادان.
- مطالعه اتصال شبکه راه آهن استان به راه آهن کشور عراق.

صدا و سیما

- برنامه ریزی محتوایی بر اساس افق رسانه ملی
- تلاش برای افزایش میزان مخاطبان و رضایت مندی آنها
- توجه به تولیدات بومی و محلی
- توجه ویژه به شهرستان ها و نیز توجه به تولیدات فاخر در ساختار های مختلف تلویزیون اعم از سریال، تله تئاتر، سینمایی، مستند، داستانی، نماهنگ و انیمیشن
- توسعه، ارتقاء و بهسازی کمیّت و کیفیت سیستم ها و تجهیزات دریافت و ارسال سیگنال های صوتی و تصویری

محیط زیست

- تهیه طرح جامع فضایی سبز استان .
- مشارکت در شکل گیری تشکلهای غیر دولتی در زمینه ی حفاظت از محیط زیست
- ساماندهی تالابهای استان
- احداث پاسگاههای محیط بانی

گردشگری

- ایجاد و توسعه مناطق ویژه گردشگری
- گسترش فضایی سبز شهری
- توسعه امکانات اقامتی در کنار مراکز گردشگری
- تربیت نیروی متخصص و راهنما
- گسترش موسسات گردشگری در سطح استان

بازرگانی

- رفع موانع تجاری و حمایت از مشارکت بخش خصوصی
- توسعه و تجهیز منطقه آزاد تجاری- صنعتی اروند(آبادان- خرمشهر)
- ایجاد بازارچه های مرزی چزابه و شلمچه

بهداشت و درمان

- توسعه و تجهیز دانشگاه جندی شاپور اهواز
- ایجاد و تکمیل بخش های فوق تخصصی تشخیصی و درمانی
- توجه ویژه به طرح پزشک خانواده

تربیت بدنی

- توسعه ورزشهای همگانی
- توجه خاص به ورزش بانوان
- زمینه سازی ایجاد باشگاه های خصوصی ورزشی

شکل ۱۲-۶ نقشه راه های استان

گروه مولفان کتاب استان شناسی خوزستان مراتب تشکر و قدردانی خود را از شورای برنامه ریزی گروه جغرافیای دفتر برنامه ریزی و تالیف کتاب های درسی ، گروه تکنولوژی و گروه های آموزشی استان ، گروه های درسی جغرافیا ، تاریخ و علوم اجتماعی استان و کلیه کسانی که با ارایه ی نظرات و پیشنهادهای سازنده ی خود ما را در تدوین این کتاب یاری نموده اند اعلام می دارد .

همچنین از مساعدت و همکاری سازمان های ذیل که در امر جمع آوری اطلاعات با ما همکاری لازم را داشته اند سپاس گذاری می شود .

- ۱- استانداری خوزستان
- ۲- شرکت ملی مناطق نفتخیز جنوب
- ۳- سازمان جهاد کشاورزی استان
- ۴- سازمان صنایع و معادن استان
- ۵- سازمان آب و برق خوزستان
- ۶- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
- ۷- سازمان حفاظت محیط زیست استان
- ۸- سازمان حمل و نقل و پیاپانه های استان
- ۹- بنیاد حفظ و نشر ارزش های دفاع مقدس
- ۱۰- اداره ی منابع طبیعی استان
- ۱۱- اداره ی فرهنگ و ارشاد اسلامی استان
- ۱۲- اداره ی راه و ترابری استان